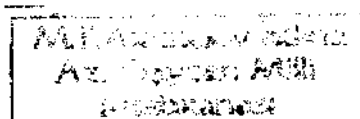


ƏLİQULU QƏMKÜSAR

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ



“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ-2006

*Bu kitab "Əliqulu Qəmküsar. Seçilmiş əsərləri" (Bakı, Azərnaşr, 1959)
nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərtib edən və
redaktoru:

İslam Ağayev

894.3611-dc22

AZE

Əliqulu Qəmküsar. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Şərq-Qərb", 2006, 168 səh.

Əliqulu Qəmküsar Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə mollaşəreddinçi şair kimi daxil olmuşdur. Məhz "Molla Nəsrəddin" ədəbi mühitinin ən qabaqcıl nümayəndələrindən olan Ə.Qəmküsar 1906-cı ildə "Cüvəllağı", "Cüvəllağı-bəy", "Sarsaqqulu bəy", "Simurğ", "Xadimi-millət", "Otaylı" və s. imzalarla dərc etdirdiyi satirik şeir və felyetonlarda fanatizmi, gerilik və cəhələri, fırldaqçı və cahil ruhaniləri, çarizmin müstəmləkəçilik siyasətini, Şərq, xüsusən İran istibdadını, beynəlxalq imperializmi kəskin satira atəşinə tutmuşdur. Onun satirası həm ideya məzmunu, həm də bədii üslubu ilə Mirzə Ələkbər Sabir satirasının davamı idi.

Bu kitaba Əliqulu Qəmküsarın satirik şeirləri, dəyənəkləri və felyetonları daxil edilmişdir.

ISBN10 9952-34-046-X

ISBN13 978-9952-34-046-4

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2006

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

**"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

“Molla Nəsrəddin” məcmuəsi Qəmküsar kimi məslək dostlarımızın sayasında yaşayırdı. Nə qədər ki, məcmuəmizin adı söylənir – onun əziz və qiymətli qələm yoldaşlarının sıralarında əziz yoldaşımız Əliqulu Qəmküsarın adı həmişə “zindəbad” alqışları ilə yad ediləcəkdir.

Cəlil Məmmədquluzadə

Ədəbiyyatımızın tarixinə molla nəsrəddinçilər adı ilə daxil olan yazıçıların sırasında Əliqulu Qəmküsar Nəcəfov fəxri yerlərdən birini tutur. O, bütün yaradıcılığı boyu mütərəqqi yazıçıların cəbhəsində olmuşdur, ardı-arası kəsilməyən təqiblərə mərdliklə sinə gərərək, istismar və cəhəlet aləminin qara qüvvələri ilə ölüm-dirim mübarizəsi aparmışdır. “Molla Nəsrəddin” jurnalının nəşri və mübarizəsi tarixində Ə.Qəmküsarın rolu xüsusilə böyükdür. Müxtəlif qəzet və jurnallarda iştirak etsə də, o, bir yazıçı və mühərrir kimi “Molla Nəsrəddin”in səhifələrində boy atmış, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində döyüşkən molla nəsrəddinçi kimi şöhrət tapmışdır.

Əliqulu Qəmküsar 1880-ci ildə Naxçıvan şəhərində anadan olmuşdur. Şairin atası Məşədi Ələkbər Hacı Nəcəf oğlu gəncliyində papaqçılıq etmiş, sonralar isə Culfa gömrükxanasında komisiyonçu olmuşdur. Qəmküsarın ana babası Məşədi Əsəd Məddah və əmisi Məmməd Hüseyin Fəni şeir yazarlarmış.

Səkkiz yaşından molla məktəbinə davam edən Əliqulu ərəb və fars dillərini öyrənmiş, 1894-cü ildə molla məktəbini buraxıb, zamanının görkəmli müəllimlərindən Mirzə Məmmədağa Sidqi Səfərovun (1854-1903) yenidən açdığı üsuli-cədid məktəbinə daxil olmuşdur. “Məktəbi-tərbiyə” adı ilə məşhur olan bu məktəb Naxçıvanın o zamankı mədəni həyatında mühüm rol oynamışdır. Bu məktəb həm mollaxanalardan, həm də o vaxt azərbaycanlılar üçün olan rus məktəblərindən əsaslı surətdə fərqlənirdi. Mollaxanalarda dini elmlər tədris edilirdi, halda, burada dünyəvi elmlər öyrənilirdi; rus məktəblərində təlim-tərbiyə yalnız rus dilində getdiyi halda, bu məktəbdə rus dili ilə yanaşı

Azərbaycan, fars və ərəb dilləri də öyrənilir, ana dilinin tədrisinə daha geniş yer verilirdi. Hüseyin Cavid, Əziz Şərif və sonralar ictimai-mədəni həyatda özünü göstərən bir çox başqa Naxçıvan ziyalıları ilk təhsillərini “Məktəbi-tərbiyə”də almışlar.

Zamanının mütərəqqi ziyalıları olan Mirzə Məmmədağa Sidqinin fəaliyyəti yalnız müəllimliklə məhdudlaşmırdı. O, şəhərin mədəni həyatına həqiqi mənada başçılıq edib, “Məktəbi-tərbiyə”ni şəhərin mədəni mərkəzinə çevirmişdi. Cəlil Məmmədquluzadənin xatirələrində deyilir ki, həmin məktəb azərbaycanlı balalarına yeni üsulda savad, bilik öyrətməkdən savayı, “biz yeniyetmə müəllim və ədiblər üçün də bir darülfərfan idi”.

Əliqulu iki ilə yaxın “Məktəbi-tərbiyə”də oxumuş, burada rus dilini də öyrənmiş və heç şübhəsiz ki, onun bir ədib, mühərrir və ictimai xadim kimi yetişməsində bu məktəbin ilk həlledici əhəmiyyəti olmuşdur. Şairin ədəbi yaradıcılığına başlaması da “Məktəbi-tərbiyə”də oxuduğu dövrə təsadüf edir.

1896-cı ildə Qəmküsarın atası xəstələnib müalicə üçün Təbrizə gedir və Əliqulunu da özü ilə bərabər ora aparır. Cəhəlet və mövhumatın hökm sürdüyü şəhərdə ruhanilərin fırıldaqlarını görən gənc şair hələ Təbrizdə ikən aşağıdakı misraları yazmışdır:

Qurtarmadımı ağlamanın mövsimi, ya Rəb?
Hər gündə minacət olunur məscidimizdə.
Ağlar günə qaldıq yəni al çəkməyəcəklər,
Bu mərsiyəxanlar nə görüblər bilomizdə?

Təbriz həkimlərinin müalicəsi xəstəyə kömək edə bilmir, dörd aydan sonra Məşədi Ələkbər vəfat edir, 16 yaşlı Əliqulu atasını yad şəhərdə dəfn edib Naxçıvana qayıdır. Atasının vəfatından sonra artıq o, məktəbi həmişəlik buraxır, başsız qalmış ailəni təmin etmək üçün Culfaya köçüb işləməyə məcbur olur.

1912-ci ilə kimi Culfada və bəzən də Naxçıvanda yaşayan Qəmküsar o dövrdə bir-birini təqib edən mürəkkəb ictimai hadisələri diqqətlə izləyir, siyasi həyatda və mətbuatda yaxından iştirak edirdi. Əldə olan arxiv sənədlərində “Hümmət”in Culfa qrupunda çalışanları sırasında M.S.Ordubadı ilə yanaşı Ə.Qəmküsarın da adı çəkilir.

Culfada yaşadığı illərdə Qəmküsar Cənubi Azərbaycan inqilabçıları ilə yaxından əlaqə saxlayır, onlara kömək edirdi. Bu illərdə polis

dəfələrlə Qəmküsarın evində axtarışlar aparmış, onu müxtəlif bəhanə ilə dəfələrlə məsuliyyətə cəlb etmişdir. Lakin nə çar memurlarının, nə də mürtəcələrin təqibləri Ə.Qəmküsarı ictimai fəaliyyətdən çəkindirə bilmirdi. O, bütün çətinliklərə mərdliklə dözərək, 1905-ci il inqilabının doğurduğu azadlıq hərəkatında, demokrat Azərbaycan ziyalılarının istismar, mövhumat və cəhalet dünyası ilə apardığı çətin mübarizələrdə əzmlə iştirak edirdi.

1912-ci ildə irtica "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşri üçün son dərəcə ağır və dözülməz bir şərait yaratmışdı. Odur ki, jurnal həmin il martın 8-də çıxan 9-cu nömrəsindən sonra öz nəşrini dayandırmış, 1913-cü ilin yanvarınadək fasilə etməyə məcbur olmuşdur. Ardı-arası kəsilməyən təqiblərdən cana doymuş Cəlil Məmmədquluzadə "Molla Nəsrəddin"-i yenidən nəşr etmək üçün özünə köməkçi olaraq Ə.Qəmküsarı Tiflisə dəvət edir. Qəmküsar bu dəvəti məmnuniyyətlə qəbul edib, 1912-ci ilin sonunda Tiflisə köçdü və "Molla Nəsrəddin"-in nəşrini davam etdirmək üçün C.Məmmədquluzadənin ən yaxın köməkçisi oldu. Onların əlbir səyi nəticəsində "Molla Nəsrəddin" 1913-cü ilin yanvarından etibarən yenidən nəşrə başladı. Jurnalın on aylıq fasilədən sonra çıxan birinci nömrəsində redaksiya öz oxucularına bildirirdi ki, "...gələcəkdə hökumətdən izin hasil olandan sonra məcmuəmiz irəliliyə baş mühərrirdən səvayı dəxi yoldaşımız Əliqulu Nəcəfovun imzası ilə çıxacaqdır".

Həmin il fevralın 20-də çıxan 5-ci nömrədən başlayaraq 1913-1914-cü illərdə "Molla Nəsrəddin" jurnalında məsul mühərrir sifətilə Cəlil Məmmədquluzadə ilə yanaşı Əliqulu Nəcəfovun da imzası getmişdir. Bu illərdə o, jurnalın bütün ağırlıqlarını Mirzə Cəlil ilə birlikdə çiyində daşmış, Mirzə Cəlilin daha yaxın əməl dostu olmuş, təqib və təhqirlərə, təkzib və təkfirlərə onunla birlikdə məruz qalmışdır. Buna görədir ki, Cəlil Məmmədquluzadə keçən günlər haqqında danışarkən Qəmküsarın adını "Molla Nəsrəddin" jurnalının ən fəal, ən mübariz mühərrirlərindən biri kimi, xüsusi hörmətlə yad etmişdir.

Ə.Qəmküsarı başqa görkəmli molla-nəsrəddinçilər də eyni məhəbbətlə sevmiş, onun "Molla Nəsrəddin" jurnalındakı fəaliyyətinə yüksək qiymət vermişlər. Ə.Haqqverdiyev 1924-cü ildə, Qəmküsarın öldürülməsinin beş illiyi münasibətilə "Kommunist" qəzetində nəşr etdirdiyi məqaləsində yazırdı: "Əliqulu Nəcəfzadəyə dəyən güllə "Molla Nəsrəddin" məcmuəsinin ürəyinə dəydi. Ona mən "Molla Nəsrəddin" məcmuəsinin ürəyi adı qoymaqla səhv etmirəm və cürətlə də bu sözü deyirəm.

Heyf olsun bivəxt əlimizdən gedən rəfiqəmizə ki, həmişə qədirşünas dostlarının ürəyində diridir".

1916-cı ildə Ə.Qəmküsar Mirzə Cəlil ilə birlikdə Bakıya gəlib "Ölülər" komediyasının ilk tamaşasında Şeyx Nəsrullah rolunu oynamışdır. O zamankı tənqid və müasirləri Qəmküsarın bu rolda böyük ustalıqla çıxış etdiyini yekdilliklə qeyd edir. Azərbaycan səhnəsinin unudulmaz ustadı mərhum M.A.Əliyevin xatirələrində deyilir: "Mən Ə.Qəmküsarla üç dəfə "Ölülər" pyesində oynamışam. İki dəfə Bakıda, bir dəfə Gəncədə. Mən İskəndər, o isə Şeyx Nəsrullah rolunu oynayırdı. Qəmküsar ruhaniləri hərtərəfli tanıdığı, onlara yaxşıca bələd olduğu üçün Şeyx Nəsrullah rolunu fəvqəladə bir məharətlə oynayırdı. Mən onun oyununun mislini sonralar görə bilmədim. Əliqulu Qəmküsar həm səhnədə, həm yaradıcılığında, həm də həyatda ruhanilərin qənimi idi".

1917-ci ildə Naxçıvanda "Ölülər" pyesində Qəmküsarla birlikdə oynamış Əməkdar incəsənət xadimi Rza Təhməsin də Qəmküsarın Şeyx Nəsrullah rolunda çıxışına yüksək qiymət verir. O xatırlayır: "Şeyx Nəsrullah rolunun mən bir çox ifaçılarını görmüşəm. Lakin açıq deməliyəm ki, heç kəs, hətta Hidayətzadə kimi sənətkar belə, islamıyyəti dərindən bilən, mollaların həyat və psixologiyasına yaxşı bələd olan bu xırda cüssəli adamdan üstün tutula bilməz. Onun oyununda nə qədər dərin bir səmimiyyət və emosional bir zənginlik var idi! O, fırldaqçı ruhanilərin tırənc mahiyyətini çox gözəl təcəssüm etdirirdi".

"Ölülər" pyesinin Bakıda müvəffəqiyyətli tamaşasından sonra Cəlil Məmmədquluzadə ilə birlikdə Ə.Qəmküsar Orta Asiya və Volqaboyu vilayətlərə səyahət edib Daşkənd, Səmərqənd, Buxara, Orenburq, Samara, Qazan, Həştərxan şəhərlərində "Ölülər"-in tamaşasında Şeyx Nəsrullah rolunda çıxış etmişdir.

Səyahətdən qayıtdıqdan sonra 1917-ci ildə Qəmküsar bir müddət Naxçıvanda yaşayıb, burada "El güzgüsü" adlı dram cəmiyyəti düzəldir, şəhərin mədəni və siyasi həyatında fəal iştirak edir, Bakı mətbuatına felyetonlar, məqalələr göndərir və s.

1917-ci ildə Ə.Qəmküsar təkrar Tiflisə dönüb, siyasi-ictimai həyatda xüsusi bir fəallıq göstərir. O, "Molla Nəsrəddin" jurnalında, "Gələcək" və "Al bayraq" qəzetlərində çap etdirdiyi məqalə və felyetonlarda çarizmin yıxılmasını alqışlayır, müvəqqəti hökumətin mürtəcemonarxist mahiyyətini, Qafqaza soxulan ingilis müstəmləkəçilərini və zəhmətkeş xalqın başqa düşmənlərini tənqid atəsinə tutur.

1919-cu il martın 14-də Ə.Qəmküsar xaincəsinə qətl edildi. Şairin öldürülməsi xəbəri şəhərin zəhmətkeşlərini və mütrəqqi ziyalıların dēhşətə gətirdi. Qəmküsarın dəfni böyük xalq nümayişinə çevrildi. Şəhər meydançalarının birində və qəbiristanlıqda keçirilən mitinqlərdə çıxış edənler qatillərin cəzalandırılmasını tələb etdilər. Lakin qatillər cəzasız qaldı. Başqa cür ola da bilmezdi. Çünki şairi qətl edənler "asayiş qoruyan" menşevik polisinin nəfərləri idi. Guya onlar Qəmküsarı "səhvən" öldürmüşdülər. Çox maraqlıdır ki, bu "səhv" gecə saat 2-də, şairin mənzilinin qapısında baş vermişdi.

Əliqulu Qəmküsarın əsil bədii yaradıcılığı 1905-ci il inqilabının məhsulu olan "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşrindən sonra başlanır. Sabirləri, Əli Nəzmləri köhnə qəzəl, qəsida ədəbiyyatının təsiri altında çəkib çıxaran "Molla Nəsrəddin" Ə.Qəmküsarın da yaradıcılığına yeni istiqamət verdi. "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşrindən sonra Qəmküsar onun döyüşkən mühərrirlərindən biri, böyük Sabirin şagirdi və davamçısı kimi tanındı.

Sabir satirasının mövzu dairəsi və məfkurə istiqaməti Qəmküsar yaradıcılığı üçün də seçiyyəvidir. Mirzə Cəlil və Sabir kimi Qəmküsarın da düşməni – xalq cəhəltədə saxlayan din xadimləri, Şərq istibdadının mənfur mücəssəməsi olan "Məmdəli", "Pinti Həmid", çar mütəliyyəti, zəhmətkeşlərin qanını soran mülkədarlar, tacirlər, məmurlar və başqa tufeylilər idi. "Cüvəllağı", "Cüvəllağı bəy", "Otaylı", "Xadimi-millət", "Simurğ" və s. imzalarla çap etdirdiyi satiralarında o, əsarət dünyasına nifrət yağdırırdı. Qəmküsarın satirası nəinki ideyası, hətta ruhu, bədii ədəsi, üslubu ilə də Sabir satirasını davam etdirirdi.

Başqa molla-nəsrəddinçilər kimi Qəmküsar satirasının da əsas tənqid hədəfi mövhumat, cəhəltə, nədanlıq və dindən quldurçuluq tufəngi kimi istifadə edən ruhanilər idi. Qəmküsar ruhanilərin xalqa verdiyi əzab və əziyyəti, onların din pərdəsi altında törətdikləri fəlakətləri mütəliyyətin zülmü ilə bərabər tuturdu. O, belə hesab edirdi ki, zəhmətkeş xalq fanatik din xadimlərinin çəngəlindən çəkib çıxarmadan onu həqiqi mənada xoşbəxt etmək, azadlığa çıxarmaq mümkün deyildir. Bütün yaradıcılığı boyu dələduz ruhaniləri qamçılaman Qəmküsar

1917-ci ildə çar mütəliyyəti yenidən devrildiği günlərdə "Molla Nəsrəddin" jurnalında çıxan "İstibdadi-ruhani" adlı felyetonunda yazırdı ki, mütəliyyəti yıxmaqla vəzifə bitmir, xalqın ondan az dēhşətli olmayan düşmənləri – ruhanilər durduqca zülm yaşayacaqdır. O, zəhmətkeş xalqa müraciətlə deyirdi: "Yaxşısı budur ki, indi vaxt varkən başının çarəsini elə. Və necə ki, istibdadi-cismanini yıxdın, istibdadi-ruhanini də yıx ki, yaxan qurtarsın. Yoxsa, istibdad istibdaddır. O olmasın, bu olsun".

Ə.Qəmküsar öz əsərləri ilə zəhmətkeşlərin şüuruna çatdırmaq istəyirdi ki, hər cür dini mərasimlər pul tələsidir, tufeylilərin əlində soyğunçuluq vasitəsidir. O yazırdı: "...hərgah bu işlər yaxşı işlədirsə, qoy böyüklərimiz də etsinlər... vaizlərimiz, rövşənxanlarımız pul yığırlar, oyanlarımız və hacılarımız məclisin yuxarı başında əyləşib çay içib qəlyan çəkirlər. Birce biz vurub başımızı dağıdıb həftələrlə naxoş olub kəsb-kardan qalırıq və onlar isti məsciddə əyləşib şirin-şirin söhbət ələyirlər. Amma biz soyuqda, qarda şaxsəy gedib sətəlcəm olurıq".

Ruhanilərin əlində oyun-oyuncağa çevrilən həmvətənlərinin mütəliyindən, avamlığından dēhşətə gələn şair bəzən fikrini soyuqqanlıqla ifadə edə bilmir, kəskin kinayə və istehzaya keçirdi. Məsələn, o, aşura günü baş yarmağa hazırlaşan nədanlara müraciətlə yazırdı:

Məsciddə çığır, vur döşünə, ortada fırran,
Çığ-vıg sal uşaqlar kimi, iç qohvovü qəlyan,
Mənbərdə çıxıb, molla desin min cürə böhtan,
Sən göz yaşını dərindən dərman ələyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağım, yar iyidim, yar!

Yarsan başını feyzü səadət qazanarsan,
Huşyar ol, aman, yoxsa cəhənnəmdə yanarsan,
Eyb, etmez əgər evdə yarıdan uzanarsan,
Allah sənə bu feyzdir, cəhsan ələyib, yar!
Yar əhrəmənim, yar qoçağım, yar iyidim, yar!

Əliqulu Qəmküsar bütün fəaliyyəti boyu demokratik qüvvələrlə, azadlıq hərəkatı ilə bağlı olmuşdur. O, Cənubi Azərbaycanda alovlanan azadlıq hərəkatında fəal iştirak edən mütrəqqi ziyahlarımızdandır. Cənubi Azərbaycan həyatı, Səttarxan hərəkatı – Qəmküsar yaradıcılığında ən çox işlənmiş mövzulardandır. O, mətbuatdakı çıxışları ilə Təbriz inqilabçılarını müdafiə edir, onların düşmənlərini kəskin satiraya tutur, hər cür azadlığın düşməni olan Şərq müstəbidlərinə acı-acı gülürdü:

Qorxuram bayramımız qarə gələ,
Məmdəli, Pinti Həmid birdən ölə.

Sabir kimi Qəmküsar da İranda baş verən hadisələri diqqətlə izləyir, inqilabçıların qələbələri ilə sevinir, məğlubiyyəti ilə kədərlənirdi. Cənubi Azərbaycan fədailərinin məşhur başçılarından biri olan Səid Səlmasinin döyüş cəbhəsində vəhşicəsinə qətl edilməsi xəbəri Qəmküsarı döşəyə gətirdi. O, Səlmasinin qətlə münasibətilə yazdığı "Şahidi-hürriyyət" adlı şeərində öz kədərini izhar etdisə, bu haqda mətbuatda çap etdirdiyi məqalədə coşqun qəzəbini ifadə etdi. Səlmasinin qətlə münasibətilə yazdığı həmin məqalədə deyilirdi: "Ruhun inciməsin, adın ilələ-bəd yaşayacaq, sənin pak və nəhaq qanından minlərcə həqiqi mücahidlər əmələ gəlib, vətən düşmənlərindən intiqam alacaqlar".

Qəmküsar İranda və Cənubi Azərbaycanda inqilabi hərəkatın gedişini izləyir, konkret tarixi hadisələrə uyğun satiralarla çıxış edirdi. 1909-cu ildə fədailərə və Təbrizin dinc əhəlisinə qanlı divan tutan quldurbaşı Rəhim xan inqilabçıların qələbəsidən sonra xalqın intiqamından qorxaraq qaçıb çar Rusiyasına pənah aparmışdı. 1910-cu ildə xarici imperialistlərin müdaxiləsi və daxili irticanın quldur dəstələrinin əks-hücumları nəticəsində inqilab üçün son dərəcə təhlükəli bir vəziyyət yarandıqda, "Molla Nəsrəddin" jurnalının "Qaradağ ayısı" adlandırdığı Rəhim xan ürəklənib İrana qayıtdı. Rəhim xanın İrana qayıtmasını Qəmküsar qəzəbli bir satira ilə qarşıladı. Nifrətlə dolu olan bu satirada şair böyük narahatlıq və tələş hissi ilə xəbərdarlıq edirdi ki, xalqın bu vəhşi düşməninin İrana gəlməsi ölkəni bir daha qana qorq edəcəkdir:

Gəldi yenə Rəhim xan İranə, bərəkallah!
Çıxdı ecəb igid-tök meydane, bərəkallah!
Çün gördü başpozuqluq olmuş bu qövminə pişə,
Etmiş cəməst adət qan tökməyə həmişə,
İştə bu zalım istər vursun dübarə tişə,
Aləm bütün boyansın al-qanə, bərəkallah!

1909-cu ilin oktyabr ayında qaçıb çar Rusiyasına sığınan keçmiş şah Məhəmmədli 1911-ci ildə Xəzər dənizindən gizlicə keçib İrana soxuldu və yenidən dövlət başına gəlmək üçün mürtece qüvvələri etrafına toplayıb Tehran üzərinə hücumu keçdi. Lakin inqilabi qüvvələrin

əks-zərbəsinə davam gətirməyib təkrar ölkəni tərk etməyə məcbur oldu. Bu zaman Qəmküsar "Əkildin" rədifli satirasını yazıb kələyi baş tutmayan Məhəmmədliyə acı-acı güldü:

Ey Məmdəli, bu növü ki, İrandan əkildin,
Doğdun, bilirəm, axır özün candan, əkildin.

...Bilmərrə muradınca dolanmadı bu dünya,
Viranəyə döndərmədin İranı sərapa,
Fikrin nə idi, olmadı, səd şükr, mühəyya,
Şövq ilə gedib, yos ilə İrandan əkildin.

"Molla Nəsrəddin" jurnalında Ə.Qəmküsar getdikcə daha fəal, daha yaxından iştirak edirdi. Sabirin vəfatından sonra şair oxucular qarşısında daha çox məsuliyyət hiss edir, yeni qüvvə ilə qələmə sarılıb böyük müəlliminin satirasını davam etdirməyə çalışırdı. "Molla Nəsrəddin"də ikinci redaktor kimi işləməyə başladıqdan sonra Qəmküsar jurnalda xüsusilə fəal iştirak edirdi. Filoloji elmlər namizədi Lətif Hüseynzadə belə bir maraqlı müqayisə aparmışdır: əgər 1911-ci ildə müxtəlif qəzet və jurnallarda Qəmküsarın cəmi 27 əsəri çıxmışdırsa, 1913-cü ildə təkcə "Molla Nəsrəddin"də 42 mənzum və mənsur satirası çap olunmuşdur.

1913-1914-cü illərdə Bakıda "Şəlalə" jurnalı nəşrə başladıqdan sonra molla-nəsrəddinçilərlə mürtece burjuaziya mətbuatı arasındakı məfkurə mübarizəsi daha kəskin xarakter aldı. Çünki bu zaman milyonçu İsa bəy Aşurbəyovun dəvətilə Azərbaycana gələn osmanlı mühərriri Xəlil Xürrəm Səbribəyzadə "Şəlalə" məcmuəsinin səhifələrində Azərbaycan xalqının ədəbiyyatına, doğma ana dilinə qarşı açıq çıxışlar edir, "təsəvvür-i nışvan" mübahisələrində mürtece cəbhə tutur, vaxtilə "Həyat" və "Füyuzat"ın başladığı əks-inqilabi ədəbi-siyasi cəbhəni kobud şəkildə davam etdirirdi. "Şəlalə" Azərbaycan dilinin və ədəbiyyatının varlığını belə inkar edirdi.

Çox maraqlıdır ki, o zaman Bakıda millət adından bol-bol danışan liberal-burjuaziya ziyalıları "Şəlalə"-nin iftiralarına dözərək, ağızlarına su alıb susurdular. Lakin molla-nəsrəddinçilər susmur, Səbribəyzadəni "Anadoludan qaçıb gələn bambılı şair" adlandırır, öz yazılarında onun əsil simasını açıb oxucuların qarşısında ifşa edirdilər. "Molla Nəsrəddin"-in "Şəlalə" əleyhinə açdığı mübarizə jurnalın nəşr edildiyi ilk illərdən başlayaraq panislamizm və pantürkizmə qarşı apardığı barışmaz mübarizənin davamı idi.

“Şəlalə”yə qarşı mübarizədə Qəmküsar xüsusi fəallıq göstərmiş, Səbriyyəzadə əleyhinə öldürücü satiralar yazmışdır. Oxucular arasında nüfuz qazana bilməyən “Şəlalə” jurnalı qapandıqdan sonra Səbriyyəzadə istər-istəməz Azərbaycanı tərk etməyə məcbur olduqda belə Qəmküsar onu rahat buraxmadı, acı bir satira ilə həcv edib yola saldı:

Səbriyyəzadə, bizi atma, amandır, getmə!
Millətin halı bu gün xeyli yamandır, getmə!

Yaxşı təfsir elə öz rəyin ilə Qurani,
Çadraya, çarşafa bük, dustaq elə nisvani,
Qoyma getsin qabağa milləti, qaytar ani,
İndi Qafqazda böyük bir hoyocandır, getmə!

Bu sözü məndən eşit, sanma zərəfət edirəm,
Sənə məftunəm, o məcmuəni sənəz nədirəm?
Yazığın bizlərə gəlsin, demə, hökmən gedirəm,
Getmə, Xürrəm, mən ölüm, az mənə yandır, getmə!

Birinci cahan müharibəsi, fevral burjua və oktyabr sosialist inqilabları dövründə Qəmküsarın yaradıcılığı daha çox siyasi əhəmiyyət kəşb edərək, ideya cəhətdən çox aydın və təsirli olmuş, məhz bu illərdə o, mübariz bir şair kimi çıxış etmişdir.

Fevral burjua inqilabını molla-nəsrəddinçilər sevinclə qarşıladılar. “Molla Nəsrəddin” fevral inqilabından sonra buraxdığı məqalələrin birində yazırdı: “Rusiya hökumətinin dəyişilməyi bu saat dünya və ələmə məlumdur. Rəvayətin müxtəşəri budur ki, neçə müddətdən bəri bir dəstə zalım bir yerə cəm olub və özlərinə bir başçı qərar verib minmişdilər camaatın boynuna və nəfəs almağa da izin vermirdilər. Axırda elə oldu ki, məzlumların ahı nələsi ərşə qalxdı.

Bəli, zamana dolandı, dəyirman tərsinə çevrildi: padşahı taxtdan saldılar, vəzirləri dustaq etdilər və camaat vəkilləri ixtiyarı öz əllərinə alıb başladılar məmləkəti öz səliqəsi ilə idarə etməyə. Millətlər oldu azad, gün çıxdı və iki bayram qarışdı bir-birinə” (“Molla Nəsrəddin”, 9 mart 1917, №5).

Bu misaldan görünür ki, “Molla Nəsrəddin” ilk günlərdə çarizmin devrilməsini – azadlıq uğrunda mübarizənin tam qələbəsi kimi qiymətləndirirdi. Lakin hadisələrin sonrakı inkişafı, müvəqqəti hökumət dövründə ölkədə yaranan hərə-mercək molla-nəsrəddinçiləri bu qənaət-

dən əl çəkməyə məcbur etdi. Onlar müvəqqəti hökuməti tənqid etməyə başladılar. Məsələn, jurnalın sonra buraxdığı məqalələrin birində deyilirdi: “... hələ hürriyyət zamanı gəlməmişdir. Bir Nikolayın gətməsi ilə min nikolaylar meydana çıxıbdir”.

Şair “Başa gəlməz” rədifli satirasında müvəqqəti hökumət zamanında zəhmətkeş xalqın daha ağır bir vəziyyətə düşdüyünü təsvir edərək yazırdı:

Gördükdə bu övzai düşür dəhşətə insan,
Vallahı, bu əhvəla görək ağlayasan qan,
Bihəddi zillət, belə xüsrən başa gəlməz.

Qəmküsarın müvəqqəti hökumətə bəslədiyi mənfi münasibət onun “Qarğalar” felyetonunda çox qabarıq və aydın verilmişdir. Bir qədər sonra “Molla Nəsrəddin”də çıxan həmin felyetonda müəllif müvəqqəti hökuməti belə tənqid edirdi:

“Zağ çün şərən nədərd, ki nəhəd pa bər gül,
Bül-bulanra səzəd ər dəməni xari girend,

yeni zəmani ki, qarğanın həyası olmadı, qondu gülün üstünə, biçərə bül-büllərə yaraşar ki, tikanın ətoyindən yapıssınlar.

Evin yıxılsın, Hafız, sən yeddi yüz il bundan qabaq nə bildin ki, günlərin bir günündə Rusiya millətləri yığışb Romanov sülaləsinin murdar üsuli-idarəsini dağıdıb yerində müvəqqəti qarğalar hökuməti təşkil edəcəklər”.

Başqa bir felyetonunda Qəmküsar müvəqqəti hökuməti “hökuməti-nitqiyyə” adlandıraraq, onun başçılarının boşboğazlığına gülürdü.

Əliqulu Qəmküsar mürəkkəb siyasi hadisələri diqqətlə izləyən həssas bir yazıçı idi. O dövrdə ingilis imperializmi fürsətdən istifadə edib Qafqaza soxulduqda Ə.Qəmküsar “İngiltərə” şerini yazıb ingilislər “hansı gülzərə basıblarsa ayaq güllər solub” – deyər fəryad edərək, ingilis imperializmini hər cür azadlıq və hürriyyətin qatı düşməni kimi damğaladı. Şair ingilislərin Qafqaza gəlməsini böyük bəla adlandırır və xalqı bu belanın qarşısını almağa çağırırdı:

Bu belanın biz bacardıqca qabağın sədd edək,
Ziddinə min etirazı min tənəffürlə gedək,
Müstəbid olduqlarında bunların çün yoxdu şək,
Məhv edər hürriyyəti hər yerdə var İngiltərə.

Ə.Qəmküsarın müsavət hökuməti dövründə yazdığı "Ələman" rədifli şeri o dövrdə Azərbaycan ədəbiyyatında yaranmış siyasi lirika-nın ən yaxşı, ən kəskin nümunələrindəndir. O, 1918-ci ilin sonlarında Qazax, Tovuz, Şəmkir və Gəncə rayonlarını gəzib "şəkli cümhuri, idarə üzvü yekşər bəylə-xan" olan yeni Müsavat hökumətinin qüsurlarını görüb, onu tənqiddə tutmuş, öz qurtuluşu üçün "bəylə pəncə-pəncəyə verən" rəiyyətin mübarizəsini təsvir etmişdir:

Hər şəhərdə xandır, oyandır keçib iş başına,
Hər cəhətdən üz görür öz qövmü, öz qardaşına,
Get dolan kənd-kəsəyi, bax bir axan göz yaşına,
Hər tərəfdə kamirandır bəy, əkinçi, bağı qan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Get Qazaxdan keç, Tovuzdan keç, özünü ver Gəncəyə,
Gör necə vermiş rəiyyot bəylə pəncə-pəncəyə,
Kəndliyə, rəncbərlərə bax bir olan işkəncəyə,
Bax nə cür zülmən qan ağlayırlar hər zaman,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Ə.Qəmküsar böyük ədəbi irs qoyub getməsə də, xalq səadəti uğrunda fədakar mübarizəsi və təvazökar yaradıcılığı ilə XX əsr ədəbiyyatımızın tarixində müəyyən izlər buraxıb getmişdir. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının tarixində, xüsusən "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşri və mübarizəsi tarixində Əliqulu Qəmküsarın adı həmişə hörmətlə yad ediləcəkdir.

Abbas Zamanov



DOLAŞMA

Ey Molla dayı, gəl bu müsəlmanə dolaşma,
İnsaf elə, hər sahibi-iymanə dolaşma.
İmdi ki bizim əksərimiz şeyxidi, molla,
Yazma onların eybini, hər yanə, dolaşma.
Qazilərimiz gərçi süvar olmuş əvamə,
Alimdilər, elm əhlinə, ürfanə dolaşma.
Gər hacı baba darmadağın qılsa Qubanı
Baş qoşma, o cür alimi-zişanə dolaşma.
Hər pirləri rişxəndə qoyub, məsxərə qılma,
Cindərə inan, cin ilə şeytanə dolaşma.
Məxluqi bu qədr eyləmə risva, həzər eylə,
Bəsdir bu qədər vaizü bəy, xanə dolaşma.
Sən də olsan bəy, yeyəsən müft-müsəlləm,
Rəhm eyləməzsən rəncbərə, dehqanə, dolaşma.
Xanlar kimi hərgah olasan sahibi-dövlət,
Məğrun olusan, sərvəti-səmanə, dolaşma.
Millet özü halvasını çaldı ağaların,
Sən bari çək əl, şah ilə sultanə dolaşma.
Millet özünün, qanmasa, təklifini versə
Makulu Qarov xanə, Nəmov xanə, dolaşma.
On dörd parə kənd əhli bu məşrutə zamanı,
Gər ac-susuz düşsə biyabanə, dolaşma.
Şeyxin təri, ya çirki şəfa oldusa xalqa,
Gülmə belə ecazə, bu dərmanə dolaşma.
Bir dəfə Cüvəllağı uzun etsə müşərref,
Eyb etmə ona, yazdığı hədyanə dolaşma.

*"Molla Nəsrəddin",
30 avqust 1909, №35*

AXUND

Qoydun əmmamə başına, dandın həqiqəti,
Alat-həcvü məsxərə qıldın şəriəti,
Udvan olub ülumə, sevdin cəhaləti!
Saldın əsarət altına biçərə milləti,
Dinin fədayi-dirhemü dinar edən axund,
Millətlər içrə millətini xar edən axund.

İnsaf elə, bu qədər yalan macərə demə,
Peyğəmbərə, imama bu növ iftira demə,
Mənbərdə hər cəfəng sözü, qıl həya, demə,
Hər bir yalanı həzrətə bilmə rəva, demə.
Ey milləti cəhalətə vadar edən axund,
Hər dürlü fərqu iczə giriftar edən axund.

Yox bir açıq dilim sənə mən eyləyim əyan,
Ta sən qanınca qalınacaq millətimdə can,
İnsafə gəl, mürüvvət elə, rəhm qıl, aman!
Millətdə yoxdu bunca bu zillətlərə təvan,
Ey mənbəri-peyğəmbəri murdar edən axund,
Ey millətin işıq gözünü tar edən axund.

*"Molla Nəsrəddin",
15 noyabr 1909, №46*

NƏZİRƏ

Mənim ey naxçıvanlı şairə heyran olan könlüm,
Yazan latayilətə matü sərgərdan olan könlüm.

Həya qılma, açıq söylə, cahanda sən görübsənmi
Həmi şair, həmi molla, həmi şeytan olan, könlüm?

O cür şair çıxar mənbərdə hər il xalqı süng eylər,
Genə şerm eyləməz, söylər: mənim giryan olan könlüm.

Rəvadır gər desə: ey tutmayan bir məsləki-qaim,
Olub aludə dünya malına, xulqan olan könlüm.

Münəzzəh adəmiyyətdən, mübərta hüsni-sirətdən,
Kəlamı ləğv, qövlü hərzəvü hədyan olan könlüm.

Danosbazlıqdan xalqı tovluyub hər şəkə düşməkdə,
Təqəllübde, qərəzdə heyrətə şayan olan könlüm.

Orucluqda, məhərrəmdə salan xəz xirqə düşməne,
O aylardan sora hərrac edib üryan olan könlüm.

Danan "Tazə həyat"ın, "İttifaq"ın pulların savsem,
Yazıb "Zənbur"un üstə arizi-divan olan könlüm.

Əgər ölsən də, söz yox ki, Otaylı səndən əl çəkməz,
Yazar, tənqid edər hər feylini insan olan könlüm.

*"Molla Nəsrəddin",
14 fevral 1910, №7*

EYLƏMƏ QƏM

Eyləmə qəm, ey başı boş bambılı,
Dümbəyi çal düşgilə meydana sən.
Mütrübə, cindarə, meyə səp pulu,
Sərf eləmə başqa bir ehsanə sən.

Gündə həna bağlagilən yalına,
Açma gözün, baxma bir az halına,
Cəlb elə ənzarı yoğun şalına,
Eylə səfər ildə Xorasanə sən.

Tazəbatazə eylə siğə, nikah,
Bilgilən icrayi-təlaqi mübah,
Feyz qazan kəndinə şamü sabah,
Fəvt eləmə ömrünü əfsanə sən.

Səy eyləyib başına topla mürid,
Mədrəsəni, məktəbi et napədid,
Qoyma açılısın bir üsuli-cədid,
Görmə rəva elmi müsəlmanə sən.

Başını qırxdırgilən, həm pak elə,
Diqqət eylə, qoymagilən tük gələ,
Salma bu dünyada özün əngələ,
Dik gözünü cənnəti-rizvanə sən.

Qız götürüb qaçmağı bil çox hünər,
Dərdin ola vermə təbibə xəbər,
İncimə üz versə qəzavü qədər,
Eylə fəda canını cananə sən.

Qoyma əyalın, çocuğuna zad qana,
Qat otağa, bağla dilin, yıx yana.
Dərs yaraşmaz qıza, ya oğlana,
Qeyrət elə nəfi-cibişdanə sən.

Ölsə ölün, quyla əmanət onu,
Qoyma yubanmaqlığa, əlbət, onu,
Torbaya tök, çat ata xəlvət onu,
Düş çaparaq bərri-biyabanə sən.

Çox da qəzetlər səni təhqir edir,
Əksini jurnalda da təsvir edir,
Eybini, nöqsanını təhrir edir,
Vermə qulaq hərzəvü hədyanə sən,
Dümbəyi çal, düşgilə meydanə sən.

*"Molla Nəsrəddin",
14 dekabr 1910, №40*

Goldi yenə Rəhim xan İranə, barəkallah!
Çıxdı əcəb igidtek meydanə, barəkallah!

Çün gördü başpozuqluq olmuş bu qövmə pişə,
Etmiş cəməət adət qan tökməyə həmişə,
İştə bu zalım istər vursun dübarə tişə,
Aləm bütün boyansın al-qanə, barəkallah!

Bir-bir çü müstəbidlər İranə olmuş azim,
Rusiyyədə dübarə qalmaq daha nə lazim?
Fikri budur ki, şahə olsun genə mülazim,
Etmiş qəsəm şu əhdü peymanə, barəkallah!

Gördü ki, parlamanda var başqa ciddü qeyrət
Axırda verdilər çün Eynüddövləyə vəzərat,
Gəldi bu da təpilsin, qoysun binayi-qarət,
Yar olsun ibn-ümmül-xaqanə, barəkallah!

Bunlar ki, getdi, dəydi çün bir-birinə İran,
Oldu bütün vilayət əhrar əlində viran,
Oldur ki, nail oldu, dilxahinə Rəhim xan,
Müjdə yetişdi Zilli-Sültanə, barəkallah!

Söz yox, görəkdi çatsın məqsudinə süpəhdar,
Olsun cəri qitalə yeksər güruhi-əşrar,
Ta bəlkə, Məmdəlini cəlb eylesinlər təkrar,
Gəlsin, özün yetirsin Tehranə, barəkallah!

Yefrem görəkdi işdən çıxsın bütün kənərə,
Təfviz olunsun işlər öz əhlinə dübarə,
Lazımdı mürtecelər çatsınlar ixtiyarə,
Gəlsinlər şahsevənlər cövlanə, barəkallah!

Caiz deyil ki, olsun Təbrizdə əmnü rahat,
Labüddü Həştrudda qopsun görək qiyamət,

Kürdlər Savucbulaqda yapsın görək cinayət,
Dönsün həmişə cənnət niranə, barəkallah!

Müştaqdir cəmaət bəs kim vücudi-şahə,
Tabedilər həmişə qəlbən cünudi-şahə,
İştə yetibdi indi növbət vürudi-şahə,
Gəlsin keçirtsin ömrünü şahənə, barəkallah!

*"Molla Nəsrəddin",
22 dekabr 1910, №41*

Millətinin halı pərişan ola,
Hər bir işi nifrətə şayan ola,
Cahil ola, vəhşi və nadan ola,
Qəm yemə, səbr et, bu da, yahu, keçər.

Daireyi-aqlı ədəbdən kənar
Əmri müsəlman edə daim şüar,
Olmaya bir kimsədə namusu ar,
Qəm yemə, tab et, bu da, yahu, keçər.

Hər işimiz məsxərəli, gülməli
Olsa bizim, pozma kefin, ay dəli,
Hər nələsə Kəlb Cəfər, Kəlb Əli,
Qəm yemə, tab et, bu da, yahu, keçər.

Vaizimiz söyləyə mənbərdə gər
Beri-ələm, möcüzi-şəqqülqəmə, r,
Zəfəri-çindən sənə versə xəber,
Sakitü lal ol, bu da, yahu, keçər.

Mərsiyəxan gündə çıxma mənbərə,
Xalqı soya, düşməyə əsla yerə,
Tab elə, döz böylə yaman günlərə,
İncimə, səbr et, bu da, yahu, keçər.

Oğru, əcamir doluşa məscidə,
Zəng vura, toy çala, şaxsey gedə,
Baş-qulağın qanına qəltan edə,
Dinmə, danışma, bu da, yahu, keçər.

Tüstü basa məscidi, külxan ola,
Tab eləmək xarici-imkan ola,
Mərsiyəmiz kizb ola, böhtan ola,
İncimə, qatdaş, bu da, yahu, keçər.

Çəkər¹ ola mərsiyəxani-səhih,
Qovli qələt, fəli təmamən qəbih,
Vədəyi-cənnət verə xəlqə sərih,
Dinmə, danışma, bu da, yahu, keçər.

Bəzzazımız başə çala zərbəti,
Kəndinə tərgib eliyə milləti,
Əmri-səvab ədd edə bu bidəti,
Qəm yemə, səbr et, bu da, yahu, keçər.

Məscidinə oğru girə aşikar,
Sirqət edə çəkmə, qaloş, hər nə var,
Payı-bürəhnə qalasan zinhar,
Dinmə, danışma, bu da, yahu, keçər.

*"Molla Nəsrəddin",
18 yanvar 1911, №3*

Sür ömrünü, çək ləzzətini can ələ düşməz,
Hec bir belə gün, bir belə dövrən ələ düşməz.

Yorğanını ört üstünə, get xornəyi-xabə,
Dünyaya cəhət salma özün rəncü itabə,

¹ O zaman Naxçıvanda yaşayan bir mollaın təxəllüsüdür.

Bu cifə üçün kondini oxşatma kilabə,
Fanidi bu dünya, vəli, rizvan ələ düşməz.

Təşviş eləmə getsə hamı qovm qabağa,
Sən yatgile, dincəl, əbədən durma ayağa,
Əfkarını məhdud elə, tərpenmə qırağa,
Mövhum ilə məmlüv olan əzhan ələ düşməz.

Arifləri hər bəzmidə təhqir elə yeksər,
Alimləri hər halidə qıl xarü mükəddər,
Öz meylini, öz rəğbətini cahilə göstər,
Sərveqt ol, aman, qoyma ki, nadan ələ düşməz.

Ezaz elə, ikram elə hər molla-nüməyə,
Təqlid elə hər başı sarıqlı cühəlayə.
Xeyratını ver pulluya, vermə füqərayə,
Fəxr et belə ehsanə, bu ehsan ələ düşməz.

Kürnuş elə, əl bağla bəyi, xanı görəndə,
Təzim elə, düş səcdəyə mollanı görəndə,
Ver var-yoxunu mütribü zurnanı görəndə,
Nə zurna tapılmaz, nə də bəy, xan ələ düşməz.

Dünyayə əcəb dəmdə, əcəb gündə gəlibsən,
Hər milləti vəhşətdə, zəlalətdə bilibsən,
Bircə özünü eyni-səadətdə görübsən,
Bas bağrına islamı, müsəlman ələ düşməz.

Alem düşəcəkdir, yanacaq nari-cəhimə,
Tək sən gedəcəksən bir o cənnati-nəimə,
Ey cümləni mürdar bilən mərdi-bəhimə,
Berk saxla öz imanını, iman ələ düşməz.

Hər yerdə səni süng eləsə boynuyoğunlar,
Əmmaməlilər, tirməlilər, sürməyidonlar,

İncinmə, darıxma, ürəyin sıxma, qoy onlar
Meydan sulasınlar, belə meydan ələ düşməz.

Ver Çakərə yüz-yüz ki, yesin qarnı toxalsın,
Hər il boşasın arvadını, tazəsin alsın,
Övladını dansın, evinə vəlvələ salsın,
Vicdanını seyr et, belə vicdan ələ düşməz.

Mənbərdə oturt Mirzəli tək hər pezəvəngi,
Vəzində desin min cürə əxbari-cəfəngi,
Qoy nəql edə keyfiyyəti-sərbani-dəbəngi,
Vallahi, bu cür mərdi-süxəndan ələ düşməz.

Qafilsən əcəb, məqbərənin ləzzəti vardır,
Hər gün orada mollaların söhbəti vardır,
Tüllabların get necə gör işrəti vardır,
Ver huşunu bu sözlərimi qan, ələ düşməz.

Bu il bu məhərrəm hacılar qıldıla tədbir,
Ta eyləyələr köhnə, uçan məscidi təmir,
Min verməyə, yüz verməyə and içdilə bir-bir,
İndi biləsən bir nəfər insan ələ düşməz.

Getsən qaçacaqlar,
Tutsan danacaqlar,
Müşkül dəxi onlar
Bir cəm olacaqlar.
Məscid də yarımçıq,
Məktəb də yarımçıq
Axır qalacaqlar.

*"Molla Nəsrəddin",
7 fevral 1911, №6*

Dindar olanın halı pərişan gerek olsun,
Əfsürdə-dili, bisərüsaman gerek olsun.

Hər qövmə ləkə-d-küb ola gər milləti-islam,
Hər adəti-məzmun ilə kəndin qıla bədnam;
Sıxma üreyin, eyləmə qəm, olmagilən xam,
Bu tayifə rizvanə şitaban gerek olsun.

Mömin gerek alsın özünə ildə bir arvad,
Damad arayıb kəndinə, olsun həmi damad,
Getsin Məşədə, kəbləyə, qılsın ağasın yad,
Cənnətdə də həmxabcyi-qılman gerek olsun.

Qoysun başına molla gerek üç pud əmmamə,
Yay, qış ola əynində onun bir cürə camə,
Ləbbadə və qurşaq ilə gəldikdə xüramə,
Şalvarsız ayağında da tuman gerek olsun.

Müşküldü bu kim olmaya seyyiddə səfahət,
Təkrarinə bu məsələnin mənə nə hacət?
Olsa kəmərinə birinin şali-səyadət,
Labüddü məğrurü qudurğan gerek olsun.

Get seyr ilə gör Kukəməri, əhli-Yegani,
Təlviz edib onlar bütün əqtari-cahani,
Hər şəhridə bu tayifənin pirü cəvani
Sail-bəkəfi-parıçeyi-nan gerek olsun.

Çün pirdə, ocaqda görünür kəşfü kəramət,
Etsin oları şiə gerek ildə ziyarət,
Möqüf ola, heyhat, çətindir belə adət,
Millet belə qəflətlərə qurban gerek olsun.

Kənd-kəsəyə getsən bilisən surəti-halı,
Qurtarmaz içindən onların cəngü cidalı,

Hansı birinin bir kərə artıq düşə yalı,
Dəva salıb öz qaninə qəltan gerek olsun.

Çoxlar özünə sənət edib qandırabət,
Təqdis eləyir işbu müləvvəs hərəkəti,
Olmaz onların hər iki dünyada nəcatı,
Hər bari-kəşu quli-biyaban gerek olsun.

Sordari-Maku oğluna lazımdı toy etsin,
Yüz min tıməni bir toyunun xərcinə getsin,
Bu işrətinin söhbəti dünyalara yetsin,
Dağ-daş başa baş cümle çıraqban gerek olsun.

Konyak içilə su yerinə bəzmi-səfadə,
Sərməst ola, şənlik eliye atlı, piyadə,
Məzlumların gözlərinin əşki aradə
Axsın yerə, bir dalğalı ümman gerek olsun.

Qafqazlı müsəlmanlarımız diqqətə calib,
Fors etməyə, şıq gəzməyə olmuş hamı talib,
Vilhelmi-sibil, pensinə, bir şeyi-əcaib,
Avropalı görse onu heyran gerek olsun.

Hər kəs ki, gedir rus dilini qılmağa təhsil,
Az-maz qonuşur türki lisanın bir-iki il,
Bəs ki qarışır bir-birinə sonra bütün dil,
Kim zənn edəcəkdir bu müsəlman gerek olsun.

Lazımdır ki, bildirsən özün aləmə şiə,
Olsun mütehəmmil hamı dərdü qəmə şiə,
Hər il başabaş batsın, əvət, matəmə şiə,
Olduqca həyatı, gözü giryan gerek olsun.

"Molla Nəsrəddin",
27 iyun 1911, №27

İRANLILAR

Bərəkallah, çox nəcib insandılar iranlılar,
Hər kim eşşəksə ona palandılar iranlılar.

Gəlməmişdən Məmdəli uymuşdular məşrutəyə,
Etiraz etmişdilər hər bimürüvvət lutiyyə,
Nitqədə natiqləri bənzərdi sanki tutiyyə,
Zənn edərdi cümlə, şəksiz, qandılar iranlılar.

Hər şəhərdə, qeryədə yapmışdılar bir əncümən,
Coqə-coqə toplanıb eylərdilər fikri-vətən,
Dəm vurardı cövri-istibdadidən hər bir yetən,
Guya hürriyyətə qurbandılar iranlılar.

Bənzəyirdi hər biri eşqi-vətən məcnununa,
Can nisar etmişdilər məşrutənin qanununa,
Filhəqiqət, çoxları qəltan olub öz xununa,
Canü dildən işbu narə yandılar iranlılar.

Eylə ki, xaqani-mənfur eylədi əzmi-vətən,
Dövrünə cəm oldular türkman kimi zağı-zəğan,
Defeyi-əvvəl Süpehdar oldu bir peymanşiken,
İrticaya tazədən toplandılar iranlılar.

Əncümənlər hər tərəfdə özgə bir şəkli aldılar,
Dövreysi-mənhusi-istibdadı yada saldılar,
Vadiyi-cəhlü cəhalətdə hərasan qaldılar,
Əhdü peymanı, hüququ dandılar iranlılar.

Lövheşəilləh, hansı bir nöqsanların tədəd edim,
Hansı bir nəğzi-vəfa etdiklərin inşad edim,
Min deyil, beş min deyil, mən hansını dəryad edim,
Müxtəsər, bir heykəli-bicandılar iranlılar.

Hər nə məclis qurdular, hər yerdə şura etdilər,
Bir ətin, bir əkməgin taksində dəva etdilər,

Hər yerin hakimlərin bir bisərüpa etdilər,
Onların hər məkrinə tovlandılar iranlılar.

Aldı qanuni-əsası çünki duzdan-maliyyət
Mülkədarə, rəncbərə bəxş etdi bir tərzi-həyat,
Zülmədən istərdi tapsın məmlekət bir az nəcat,
Ol səbəbdən məhvinə davrandılar iranlılar.

Hec rəvadırmı əkinçi, çiftçi yeksər kam ala?
Nazi-pərvər şahzadə küçələrdə ac qala,
Müslümü gəbrü nəsarayə bərabər ədi ola,
Mərhaba olsun ki, qədrdandılar iranlılar.

Altı min illik hökumət millətə əyməz boyun,
Hec görübsənmi, çobansız otlaya bilsin qoyun?
Düşdü meydanə beş-on dinsiz çıxartdı min oyun,
Ol oyundan, işte, bağı qandılar iranlılar.

Aferin məşrutəyə bədxah olan oğlanlara,
Gündə istefa verən, ərəz edən əyanlara,
Şükr kim şimdi baxan yox nəhaq axmış qanlara,
İrticaya qəlbədən xahandılar iranlılar.

*"Molla Nəsrəddin".
4 avqust 1911, №28*

Ey Məmdəli, bu növi ki, İrandan əkildin,
Doydun, bilirəm, axır özün candan, əkildin.

Söz verdi sənə eylə ki, ilk dəfə Süpehdar,
Oldun o ləinin hamı fikrinə xəbərdar,
Düşdün yenidən səltənətin fikrinə, təkrar
Məşrutə verən neməti-əhsandan əkildin.

Türkmanlara bel bağladın, ey əhməqi-gövdən,
Çöllərdə səni vələdilər bisərüsaman,

Oldu oların hər biri bir səmtə girizən,
Ürkdün özün axırda o türkməndən, ökildin.

Risva elədin kəndini əqtari-cahanda,
Təşkil elədin xərgəhini türfə məkanda,
Dəva elədin millət ilə bir neçə yanda,
Qaçdın Sarıdan, Damqanü Simanandan ökildin.

Qan içmək olub gərçi əzəldən sənə pişə,
Getməzdi bu dövran belə kəminə həmişə,
Vurdun nə qədər mümkün idi millətə tişə,
Tülkü kimi qaçdın, genə meydandan ökildin.

Rüstəm sənə bu işdə verib gərçi cəsəret,
Etməzlə dəxi şah səni bir də rəiyyət,
Getdi kəsədən pensiya də, xeyli nədəmət
Oldu, vəli, qurtardın əcəb qandan, ökildin.

Öldürdülər Ərşəd kimi bir mərdi rəşidin,
Qaçdın, genə qurtardın o öz cani-pəlidin,
İranda dəxi qalmaq bir yerdə ümidin,
İttək biləni qovdular hər yandan, ökildin.

Axtardı səni qətl eləsin Yəfremi-sərdar,
Şükr eyləgilən, olmadın əllərdə giriftar,
Bu qan ki, axıtdın tutacaqdır səni naçar,
Hərçəndi ki, imdi genə bir yandan ökildin.

Bilmərrə muradınca dolanmadı bu dünya,
Viranəyə döndərmədin İrənı sərapa,
Fikrin nə idi, olmadı, səd şükr, mühəyya,
Şövq ilə gedib, yos ilə İrandan ökildin.

Bundan sonra labüddü son dəre-səzasan,
Ya pinti Həmid tək necə divarə səzasan,
Min lənəto, min nikbətə, min bərə səzasan,
Viran elədin mülkü, o virandan ökildin.

"Molla Nəsrəddin".
11 sentyabr 1911, №33

SİNƏZƏN

Çək xəncərinə, baş-qulağın qan eyləyib yar,
Vəhşyyətinə aləmə elan eyləyib yar,
Kirdarına hər milləti xəndan eyləyib yar,
Yar, yarmağına canını qurban eyləyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağı, yar igidim, yar!

On gün gecə-gündüz hamını dəngəsər eylə,
Şaxsəy də, çığır, vur başına, xalqı kar eylə,
Nə kəsbinə bax, iş-gücünə nə nəzər eylə,
Hər şamü səhər naləvü əfğan eləyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağı, yar igidim, yar!

Fürsət ki, düşübdür əlinə eyləmə qəflət,
Çal başına xəncər, eylə izhari-rəşadət,
Sal hay-küyü, hər yerdə qopart şuri-qişamət,
Hər ermənini, rusi hərasan eyləyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağı, yar igidim, yar!

Məsciddə çığır, vur döşünə, ortada fırran,
Çığ-vıç sal uşaqlar kimi, iç qəhvəvü qəlyan,
Mənberdə çıxıb, molla desin min cürə böhtan,
Sən göz yaşını dərdinə dərman eləyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağı, yar igidim, yar!

Yarsan başını feyzü səadət qazanarsan,
Huşyar ol, aman, yoxsa cəhənnəmdə yanarsan,
Eyb etməz əgər evdə yarandan uzanarsan,
Allah sənə bu feyzdir, əhsan eləyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağı, yar igidim, yar!

Vay olsun əgər etməmişən bir kəsə təqlid,
Təqlidi olan kimsələrə vardı bu təkid:
Gər istəyəsen olmayasan həşridə nomid,
Fazil sənə baş yarmağı əhsan eləyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağı, yar igidim, yar!

Yorğan-döşəyə düşməyini tutma nəzərdə,
Səndən ötürü fəxrdir ölmək belə yerdə,
Bər gordanı çal kəllənə, ta fəvri gəbərdə,
Çoxdursa günahın, bunu ünvan eləyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağım, yar igidim, yar!

Vursan başına sidq ilə gər bir neçə zərbət,
Dərk eyləyəcəksən, bilirəm, feyzi-şəhadət,
Ey kaş, müyəssər ola dünyada bu nemət,
Bu şövq ilə öz qəlbini şadan eləyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağım, yar igidim, yar!

Ləcbazlıq elə, dəstəni çək gündə Şəhabə¹,
Vur sinəni çək eylə, yetiş ocrü səvabə,
Qatlaş gecələr bu soyuğa, döz bu əzabə,
Dərbəndli sənə yaxşıca divan eləyib, yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağım, yar igidim, yar!

Çırtdır başını hər nə qədər körpə çocuq var,
Qoy adətə düşsün, sora yarsın özü naçar,
Nəzr et bu səvab işləri, ey mömüni-dindar,
Hər il bu məhərrəm genə peyman eləyib yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağım, yar igidim, yar!

Doldur cibini, Çəkəri lap eylə qudurğan,
Nə din tanısın, yol, nə də ki, anlasın insan,
Söysün sizi hər yerdə, desin min cürə hədyan,
Sən baxma ona, görmə nə tüğyan eləyib, yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağım, yar igidim, yar!

Sal məscidə min vəlvələvü şuri-nəvanı,
Hər mollaya bir pullu toy et, soy fəqəranı,
Ey şiə, məhərrəm yetişib, başla bükənı,
Xəliq səni xoşbəxt bir insan eləyib, yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağım, yar igidim, yar!

Sən baxma Mərakeş bölünüb dərbəder oldu,
Türkiyədə, İranda, düşünmə, nələr oldu,
Fikr etmə Tərəblis necə zirü zəbər oldu,
Başdan bu xəyalatı pərişan eləyib, yar,
Yar əhrəmənim, yar qoçağım, yar igidim, yar!

"Molla Nəsrəddin",
18 dekabr 1911, №45

Kamil paşa, kamilliyinə min barəkallah,
Etdin nə gözəl millətini xürrəmi xəndan.
Tədbirlə, politkayla bütün, əşhədi billah,
Dünyaları qıldın özünə valehü heyran.

Sədr əzəm olub boylə böyük rütbəyə çatdın,
Jon türkləri qovdun, aradan daşların atdın,
Osmanlıların üzlerini bir sən ağartdın,
Düşmənləri qoydun işinə matü hərasan.

Hərçəndi, beş-on qitə vilayət çıxıb əldən,
Fəxr etmə, olar getmiş idi ruzi-əzəldən,
Sən səy elə, ancaq bu bütün yurdu təməldən
Sahibləne Bolqar, Qaradağ, Serb və Yunan.

Hörmət qazan, et şənini hər yerdə müraat,
Fürset ki, düşübdür əlinə boşlama, heyhat!
Türkdənsə yavüqdür sənə avropalı min qat,
Gir ingilisin bəstinə, qıl əhdinə peyman.

Yunanlılara indi ki, mal oldu Salanik,
Bolqarları da Ədiməyə qoy ola malik,
Qoyma eləsin bir əhdi hərbə tedarik,
Cıncır çəkənin məskənini etgilə zindan.

¹ Naxçıvanda məhəllə adıdır.

Yoxsa hamısı birdir bu yerlər gedəcəkdir,
Bir-bir hamısının avropalı mal edəcəkdir,
Nə Ədiməbazlıqdı, nə boş küydü, kələkdir?
Bir də necə dəvə, necə Balkan, necə qan-qan?

Sən vermə riza, qoyma dəxi hər bəla təkrar,
Ta bəlkə desinlər adına sülhə tərəfdar,
Ol aləm ara mərhəmətə, lütfə səzavar,
Beş parça yer üstündə sıxarmı ürək insan?

İş döndü əgərçi, kabinə oldu mübəddəl,
Sən axiri qaldın arada mat-məəttəl,
Bənd olma, yerində eləse başqası əngəl,
Beş gündü bu işlər, yaşamaz boylə bu dövrən.

Axırda sədarətdə genə sən qalacaqsan,
Şövkət paşanın partfelin əldən alacaqsan,
Öz dəstini öz ardına bir-bir salacaqsan,
Qəm çəkmə heç, öz işlərinə olma pəşiman.

*"Molla Nəsrəddin",
20 yanvar 1913, №2*

* * *

Harda düşür vur şitil iranlıya,
Pampaca sal hər mitil iranlıya.

Baxma ki, təbrizlidi, tehranlıdı,
Rəştliidi, qəzvinlidi, zəncanlıdı,
Eylə ki, gördün diridi, canlıdı,
Boynuna dırmaş, sər il iranlıya.

Xoyluya, salmaslıya bel bağlama,
Ölsə mərəndli gününə ağlama,
Yəzdlidən ötrü ürəyin dağlama,
Rəhm eləmə, zir-zibil iranlıya.

Qılma nəzər onlara insan kimi,
Bağrına basma oları can kimi,
Hansı biri çeşminə çarpan kimi,
Qeyz ilə söylə: itil, iranlıya.

Qorxma, əzəldən kətəyə öyrənib,
Hər yetən ovsarlayıb, axır minib,
Qeyrətinin məşəli çoxdan söñüb,
Birdi söyüş, yağlı dil, iranlıya.

Şiədi, dünyada cəlal istəməz,
Elm oxumaz, fəzlü kəmal istəməz,
Cənnətə müştəqdı, mal istəməz,
Kövsər olub səlsəbil iranlıya.

Sal sığəki qoy yığıla palçığa,
Vur, təkik altında bulaşsın zığa.
Baxmaz, əgər çıxdısa aydınlığa,
Yalvarasan yüz min il iranlıya.

Boş tutasan, əlsə ayaq üstünə,
Üz verəsən, büzse dodaq üstünə,
Şər atacaq onda bayaq üstünə,
Yüz dəfə get sən əyil, iranlıya.

Yaxşı Səməd xan başarıf fəndlərin,
Odlara qurban eləyir kəndlərin,
Qorxmasalar, keçsələr sərhədlərin,
Söyləmək olmaz çəkil, iranlıya.

Görmədin osmanlıların başına
Əngəl açıb qatdılar su aşına.
Zülm eləmək qardaşı qardaşına
Sənət olub səngəvil iranlıya.

Gördü ezirlər yazığın baş-gözün,
Qeyrətə gəldi bu da dürtdü özün,

Fövri soxub ortaya sərhəd sözün,
Hökm elədi gir, təpəl, iranlıya.

Aləmi-islamə vurub min ləkə,
Sünniyə yanmaz ürəyi bir tikə,
Türk adı yanındaca hər kəs çəkə,
Güllə vurur, eylə bil, iranlıya.

*"Molla Nasrəddin",
27 yanvar 1913, №3*

Millətə pəndi-pəderdir yükü məcmuəmizin,
Əhli-mənaya yetər bir təkə məcmuəmizin.

Qübh edər bizləri gər Şişədə Nəvvabi Miriş,
Bizə olmuşdu qabaqlarda müridi xoşkiş,
Xahərbəbi-ğina, xah gədavü dərviş,
Tapşırılsaydı əgər əhlinə dünyada hər iş,
Sıxmayıb düşməni hər kəlməsi məcmuəmizin,
Başına dəyməz idi çərməki məcmuəmizin.

Xətəyi-Qafqaz ara hər nə ki var köhnəpərəst,
Cib kəsib başda gəzən, müftə yeyən, bənginməst,
Səf çəkib cığ kimi durmuş hamı tiği-bədəst,
Göstərilər bu yazıq Mollaya¹ bir zərb ilə şəst,
Büksələr gər içinə təmbəki məcmuəmizin,
Haşalillah, dəyişə məsləki məcmuəmizin.

Əhli-Qurane ədəb qamçısıdır məşrəbimiz,
Dinləyən zətə birər moizədir mətləbimiz,
Xəsü xaşak olanı tapdayacaq mərkəbimiz,
Vursalar ombasına min zəki məcmuəmizin,
Haq bilir düşməyəcək bir tükü məcmuəmizin.

¹ Məcmuəyə işarədir.

Ədəbə düşməni olub mollavü seyyid, nə ki var,
Aldadıb milləti hər ləhzə bular tapdadılar,
İşbu din oğruları ciblərinə doldurdular,
İffətü şərmü həyanı üzümüzədən yudular,
İçsələr qanını yüz nəlbəki məcmuəmizin,
Xaini susduracaq bir təkə məcmuəmizin.

*"Molla Nasrəddin",
29 yanvar 1914, №3*

Ey olan xas şeyi-Heydər,
Ver qulaq, eylə bu sözü əzbər:
Fəulətün, məfəulün, fəulün,
Deyirəm gör sənə nə yaxşı xəbər:
Var idi bir Mərakeş adlı diyar,
Ərəb idi cəməti yeksər,
Nə ərəb, cümləsi cəsür-qəyur,
Kani mərdağivü bəhri-hünər.
Hökm edərdi o mülkə bir sultan,
Adı Mövla Əzizi-kəlpəysər.
Eylədi çünki zülm məxlüqə,
Üzüne ağ olub rəiyyətlər,
Verdilər tac-təxti qardaşına,
Boyun əydi ona bütün leşker.
Təxtə Mövla Həfid çün çıxdı,
Ona çatdı o gün ki, irsi-pəder.
Özüne aldı yüz on üç övrət,
Hamısı gülzar, siminbər.
Olmadı bir dəqiqə qəflətdə,
Başladı eyşü nuşə şamü səhər.
Yaraşar hökmdara kef çəksin,
Nəyə lazımdu mal, gənc, gövhər.
Necə mərhum Nəsirəddin şah,
Neçə dəfə Firengə etdi səfər.
Bu da bir kərrə getdi Parisə,

Keçirib orada yaxşı, xoş günlər
 Dedi: "Heyhat, bilməmişdim mən
 Varmış gör necə gözəl yerlər?
 Niyə mən kəsmişəm bu məmləkəti,
 Səltənətdən çıxır mənə nə səmər?
 Heyifdir, mən bu yaxşı günlərimi
 Keçirəm bu xərabə yerdə hədə.
 Qoy firənglər gəlib bu çöllərdə
 Eyləsinlər ümuri-xəlqə nəzər".
 Yığdı kür-küflətin yığışdırdı,
 Köçdü Parisə, tutdu orda məqərr.
 O yedi, içdi kaminə çatdı,
 Sən də ye, iç damağın olsun tər.

"Molla Nəsrəddin",
 3 fevral 1913, №4

Haradan başıma düşdüsə sövdayi-Buxara,
 Yandırdı məni vəzi-qəməfzayi-Buxara.

Hirsləndim, acındım, özümü odlara yaxdım,
 Fövri götürüb, gözlərimə eynəyi taxdım,
 Məktubları açdım, oxudum, sözlərə baxdım,
 Gördüm ki, fəzihətli sərəpayi-Buxara.

Sartlar, təkələr, pirü cavan həpsi müəmməm,
 Üst-başları cındır, saç-saqqalları dərhəm.
 Qanmaz olar aləmdə, əgər qansa da aləm,
 Şəkk etmə, gedib eylə tamaşayi-Buxara.

Yetmiş yaşarı on yaşar oğlanlara nabənd,
 Qəlbin beçəbəzliqda edər cümləsi xürsənd,
 Mütrübdü, ya mütrüb babası hər biri pürfənd,
 Məşğuldu eys-ışrətə hər bayi-Buxara.

Bu əsri-tərəqqidə hamı xürəmi-xəndan,
 Zillətdə, səfələtdə yaşar bircə müsəlman,

İnsan demək olmaz olara, çün deyil insan,
 Şahiddi bu mətəlbə təqazayi-Buxara.

Qaziləri hər məhkəmədə almada rüşvət,
 Hükkam eləyib həpsi qan içməkliyə adət,
 Məzlumdu, məflukdu hər yerdə rəiyyət,
 Bilməm necə təqrir eləyim, vay, Buxara!

İran demə, İranda genə cüzi ədəb var,
 Misr əhli maariflidi, çün başqa səbəb var,
 Tunisdə, Sudanda nə qədr vəhşi ərəb var,
 Pisdir hamısından genə min pay Buxara.

Sağ idi Əhəd xan, var idi başqa əvalim,
 Öldü o, o gün ki, yerini tutdu Mir Alim,
 Məhv oldu ədalət dəxi, başlandı məzalim,
 Can çıxdı, fəqət qaldı həyulayi-Buxara.

Vaxtında o mərhum elədi hər işə iqdām,
 Hər şəhri gəzib tutmadı bir ölkədə aram,
 Əlheq o kişi, qıldı uşaqbəzliğin itmam,
 Sürdü kefini, söylədi oxqay, Buxara.

Hər hansı çocuq olsa idi qare-i-Quran
 Getseydi əmirin yanına bir gecə pünhan,
 Fövri ona bir pensiya eylərdilər əhsan,
 Xeyrat eləməkdə yox idi tayi-Buxara.

Əfsus, o günlər ki, keçib bisəmə oldu,
 Fəryad, o cür naz ilə nemət hədə oldu,
 Heyfa, o çocuqlar hamısı dərbədə oldu,
 Oldu bütün afaqidə rüşvay, Buxara.

İndi o yazıqlar dolanır bisəru bipa,
 Yanmır onların halına bir kimsənə əsla,
 Mir Alim uyub qızlara, keflənməyə hala,
 Viranə olub məskəni-məvayi-Buxara.

"Molla Nəsrəddin",
 15 fevral 1913, №5

“KƏLNIYYƏT”¹ MƏCMUƏSİNİN RUHUNA

Öldün sənin ruhuna mən fatihəxanəm,
Rəhmət ola, min yol sənə rəhmət, genə rəhmət.
Mən də ölərəm tezlik ilə, sanma cəvanəm.
Quylar bizi bir-bir yerə, qeyrətlidi millət.

Derdin ki, gərək, elm oxuyub tərbiyə tapmaq,
Hər millət ilə ülfətü ünsiyyəti qatmaq,
Fikr eyləmiyirdin heç özün birçə, ay axmaq,
Murdarla təmiz müşkül olur qılsalar ülfət.

Caizdi ki, ruslarla gedib mömini-dindar
Versin əl-ələ, eyləsin üst-başını mırdar?
Başdan-ayağə söylədiyin qandı, a kaftar,
Bidətdi, bu bidətdən elə tövbə, nədamət.

İnsafdır etmək bu qədər məsxərə xalqı,
Diksindirib adatına birdən-birə xalqı,
Bədnam eləmək, həcv eləmək boş yerə xalqı?
Dözməz belə tövhinlərəərbabi-həmiyyət.

Yetdin yetənə, yetməyəni bir tək atdın,
Viedanını, imanını birçə pula satdın,
Şeyxi, qazını, xanı, bəyi bir-birə qatdın,
İcma eləyib qıldılar axır sənə nifrət.

Tutdun yaxasından Bakının həftədə yazdın,
Milyonçu, zavodçu demədən² beynini qazdın,
Uprava, qlasni bağırır kefləri pozdun,
Saldın Bakıya həftədə bir şuri-qiyamət.

Sancdın hamını, birbəbir oldu sənə bədxah,
Çün qarğıya düşdün, səni tutdu belə, Allah.

İstərdin edəydin hamını mürtdü gümrəh,
Dindarların batini göstərdi kəramət.

Axır səni atdı bakulu, eylədi bayqot,
Dəfn etmək üçün qazdı qəbir, sazladı tabut,
Çıxdın puça, ömr eyləmədin, tapdı səni mövt,
Bu xalq gətirməz dilinə doğru, həqiqət.

Millət ki, alır feyzini təsbihü qəbadən,
Millət ki, çəkir nəşəni nələynü ridadən.
Asudə tamamilə bu gün cunu cəradən,
Göstərməyəcək qeyrətini, bir də nə qeyrət!

Qoymaz, nə qədər vardı gücü, jurnal açılısın,
Çıxsın qəzetə, şölesi ətrafə saçılısın,
Lazımdı maarif görünən yerdə qaçılısın,
Ta dərs oxunub basmasın islami qəramət.

Mömin gərək olsun Məşhədə, Kablaya züvvar,
Muxtarsa, deyilsin adına Kablayı Muxtar,
Göz yaşı axıtsın nə qədər candakı can var,
Divanə deyilsən ki, necə elm, nə sənət?!

*“Molla Nəsrəddin”,
20 fevral 1913, №6*

BAYRAMLIQ

Novruz yetişdi, fəqərə oldu pərişan,
əfsurdə və nalan.
Hər məmləkətin pulluları xürrəmi xəndan,
pulsuzları gıryan.
Çöllərdə, çəmənlərdə gözəl güllər açıldı,
ətrafa saçıldı.
Bir başqa tərəvətdə olub qönçələr əlvan,
dər tərifi-gülüstan.

¹ “Molla Nəsrəddin” jurnalının təsiri altında nəşr olunan satirik jurnal

² Deməkdən

Keflənmək üçün düşmüş elə yaxşı bəhanə,
 hər tacirə, xanə,
 İç badeyi-gülrəngi ki, versin sənə min can,
 seyr eylə xuraman.
 İstol bəzə, hər cür yeməli eylə müheyya,
 düz konyakü vodka.
 Doldur bakalı, çək başına, eyş ilə şadan,
 düşməz belə dövrən.
 Cəmşidi-cəmin səltənəti oldusa pamal,
 sədr şükr olub iqbal.
 Bayram bizə miras yetişdi, əgər İran
 oldu dəxi viran.
 Milletlər ayıldı, bu işin tərkinə qıldı,
 təklifini bildi.
 İndi bizə məxsus qalib məhz bu meydan,
 yox başqa bir insan.
 Matəm zədə, eyd bəvəd matəmi-digər¹,
 boşdur belə sözlər.
 Matəmzədədir gərçi həqiqətdə müsəlman,
 sən olma hərasan.
 Kimdir belə təfrih ilə dünyada dolansın,
 bu ləzzəti qansın?
 Bayram kefinin qiymətini yox bilən olan,
 sənə onə xahan.
 Get hər evə gir, zahiri təbrik elə eydin,
 həm Əmrilə Zeydin.
 Batində atıb hər yetənə bir cürə böhtan,
 bədnam elə hər an.
 İldən-ilə çün rəvnəqü heysiyyətin artar,
 bayramını da xar,
 Qoyma ola, Türkiyyədə gər qopsa da tufan,
 sən qəm yemə ondan.
 Baxma ki, hər evdən ucalır nələvü fəryad,
 yoxdur edən imdad.
 Olsa bütün aləm hamısı gürüsənə, üryan,
 sən eyləmə əhsan.

¹ Yastılar üçün bayram da başqa bir matəmdir.

Salma yadına zərre qədər dərdu bəlanı,
 sür zövqü səfanı,
 Bayram günüdür, al yanına bir gözəl, oğlan,
 qıl canını qurban.

Keflən gecə-gündüz,
 Xərc et pulu yüz-yüz.
 Çaldır nağaranı,
 Düş ortalığa süz.
 Qoy aləmi heyran,
 Olsan da pəşiman...
 Axırda deyərsən:
 Lənət sənə, şeytan!

"Molla Nəsrəddin",
 8 mart 1913, №8

ƏDƏBİYYAT

Qurma bihudə, a Molla, bu qədər həngamə sən,
 Bisəmərdir hər qədər qılsan fəğan islamə sən.
 Diqqət eylə, ay balam, qıl bir nəzər əyyamə sən,
 Türkiyədən çox demə, gəl burda bax bayramə sən,
 Mən deyirdim bəs ki sən bir aqili-fərzanəsən,
 Bilməmişdim, əfv elə, divanədən divanəsən.

Hərzəvü hədyan deyib gəl beynimi qazma dəxi,
 Türklərin hali-pərişanın bizə yazma dəxi,
 Sən nə millətsən onu qan, düz yolu azma dəxi,
 Şiəsən saxla Əli bayramını pozma dəxi,
 O nə surətdir çəkibsen başqa bir əfsanə sən,
 Bilməmişdim, əfv elə, divanədən divanəsən.

Sən bilirsən ki, bu bayram mötəbər bir eyddir,
 Çünki banisi bunun şahı-Əcəm Cəmşiddir.
 Ol səbəbdən şienin əyyami-bazdididir
 Eys, nuş əyyamıdır, bədməstlik təbiidir,

Bütpərəstsen, hər nəsen həmsayəsən İrana sən
Bilməmişdim, əfv elə, divanədən divanəsən.

Biz kimik, türklərdi kimlər heç düşünməzsənmi ya,
Nə eyləyək ki, Türkiyə şimdi olub matəmsərə?
Dərdimiz nə?.. Şimdi bayramdır fəqət gəl bax bura,
İştə doldur bir bakal, novruzdur qaldır başa,
Etmə bu Qafqazı gəl Allah üçün qəmxanə sən,
Bilməmişdim, əfv elə, divanədən divanəsən.

Şimdi stollar bəzənmiş alma, limu, portağal,
Hər evə getsən mühəyyadır sənə zurna-qabal,
Konyakı çək başa nuş et şişə ilə dalbadal,
Çün sənə mövladı heydər həşrdə yoxdur sual,
Bundan özgə saxlama yadında bir əfsanə sən,
Bilməmişdim, əfv elə, divanədən divanəsən.

*"Molla Nəsrəddin",
15 mart 1913, №9*

LƏZGİ

Nə gözəl bir işdi, ya Rəb, bu işə dayana ləzgi,
Asa xəncərin, həmişə, o sayaq dolana ləzgi.

Basa yayda, qışda daim başına o qılı bərkü,
Düzə vəznəni kefinçə, geyə əyninə o, kürkü,
Olub indi çünki dünya hamı işdə hərki-hərki,
Niyə milli paltarından ərinə, utana ləzgi?

Nəçə ildi dincəlibdir, yatıb istirahət ilə,
Meşələrdə, dağda ömrün keçiribdi ləzzət ilə,
İşi yoxdu məktəb ilə, nə rücuu sənət ilə,
Gedib əlləşə uzun gün, yorulub usana ləzgi.

Şamilin zamanı keçdi, o bir ayrı aləm idi,
Kişidə olan səfahət hamıya müsəlləm idi,

Eyləməzdi rəhm özüne, davakar bir adəm idi,
Nə rovadır əldə tutsun onu bir behanə ləzgi?

O zaman genə sağ olsun, neçəsi dönüklük etdi,
Girə verdi həmqatarın, baş alıb kənara getdi,
Biləsən, Hacı Muradı necə yaxşı işlər etdi,
Yeri var təfəxür etsin elə pəhləvanə ləzgi.

Necə bizdə şiə, sünnü həməvaxt edir rəfaqət,
Oların içində də var, dəxi başqa bir sədaqət,
Həməvaxt avarlar eylər qumuğa böyük məhəbbət,
O məhəbbətin ucundan görək arxalana ləzgi.

Hamı bir bezin qırağıdır, şükür, bizim müsəlman,
Ya tatar, ya laz, ya inquş, asetin, ya sart, ya türkman,
Sevinir, gülür ürəkdən oları görəndə insan,
Yaşa, gəlməyib sənün tək bir igid cəhanə, ləzgi.

Yaşamaqlığın cahanda necə gör tapıbdı fəndin,
Hara bağlasan durandır, dəxi qırılmaz öz kəməndin,
Nəyinə gərəkdə bilsin dilini bu kənd o kəndin,
O qədər müqəyyəd olmaz, yavumaz lisanə ləzgi.

*"Molla Nəsrəddin",
28 mart 1913, №10*

QƏLƏM ARQADAŞIM KEFSİZƏ¹

Gələsən, dilbir edib xəlqə mətəl yazmıyalım,
Tapalım kəndimizə başqa əməl, yazmıyalım.
Atalım, boşluyalım, şerü qəzəl yazmıyalım,
Hər kəsin öz ürəyi, hər necə istər etsin,
Nəyi xoşlarsa onun qoy dalısınca getsin.

Sənle mən nə edə billik bu qədər məxluqə,
Ya sözü ciddi yazaq, ya çevirək şuxluqə,
Hey çalış, hey çabala, baxma vara, yoxluqə,

¹ Əli Nəzminin təxəllüsü

Yazasan, yazmıyaşan, bir kəsə təsir eləməz,
Çox soyuqdur bu dəmir, döymə ki, təgyir eləməz.

Belə bir qövm ki, daim səni təhqir eliyir,
Nə deyirsənsə onu tərsinə təbir eliyir,
Axtarır cüzi bəhanə səni təkfir eliyir,
Belə bir vəhşi cəmaətlə bacarmaq mı olar?
Çox danışsan tükünü küçədə, meydanda yolar.

Nə işin var yazasan mollanı rüsvay edəsən,
Bəyi, xanı, ağanı rəncbərə tay edəsən,
Əzələr baş-qulağın, başlayıb ax-vay edəsən,
Qorx o gündən ki, sənə Qaxqulu bəy bir şər ata,
Düşəsən sən qalaya, müddəilər kəmə çata.

Dinmə, hər kimsə qoy olsun öz işində azad,
Biri istər özünə gündə qoy alsın arvad,
Yazma, heç vaxt eləmə xalqı özündən naşad,
Necə məşhur deyiblər atalar "Ərdəbili",
Hər kəs olsun gerək aləmdə özü öz vəkili.

Bizə nə boredu Bakı konsulu hər cür dolanır,
Çağırır xalqı qonaq evlərinə qartı salır,
Qumar oynatdırıban yerdəşini kəndi alır,
Eybdır, xalqa dolaşmaqlığını qoy qırağa,
Demə böhtan kişiyyə, bir sola bax, bir də sağa.

Belə yazdıq ki, cəmaət bizə bədxah oldu,
Həmi bizdən, həmi məcmuədən ikrah oldu,
Dalımızca o qədər qarğış olub ah oldu,
İrəvanda bir igid indi çıxıb meydana,
"Molla Nəsrəddin"-i qoymur ki, gedə İrəvanə.

Hansı məclisdə düşür bizləri bədnam eliyir,
Jurnala, kəndimizə nifrətin elam eliyir,
İrəvan əhli ona çox böyük ikram eliyir,
Çünki qatildi, qoçaqdı, lotudu, şöhrəti var,
İrəvanda bu cür əşxasların hörməti var.

"Molla Nəsrəddin",
5 aprel 1913, №11

İki ildir vəfat edib Sabir,
Onu millət gözəlcə yad eliyib,
Ruhunu hər cəhətlə şad eliyib,
Qılıb öz qədridanlığın zahir.

Neçə məktəb bina edib adına,
Darülitamü darülcəzə açıb,
Pulu bol-bol, kürür-kürür saçıb,
Yetişib min yetim-yesir dadına.

Özünün, oğlunun xüsusunda
Göstərib başqa himməti qeyrət,
Yaşasın, ölməsin bu cür millət,
Daim olsun bu abirusunda.

Bu çalışmaq, bu növi əlləşmək,
Gətirib bizləri bu cür qabağa.
Farsü türkü ərəb durub ayağa,
Ayılıb, başlayıbdı birləşmək.

Günü-gündən cəlalımız artır,
Olmuruq bir dəqiqə qəflətdə...
Qoymuşuq kainatı heyrətdə,
Hərə öz səmtinə bizi dartır.

Gah olur hamı ingilis bizə,
Gah olur dost nemsevü alman.
Olmuşuq yaxşı bəxtəvər insan,
Özgələr səy edirlər xeyrimizə.

Bizə lazımdı indi asayış,
Çünki hər iş gedir qərarında.
Özü millət öz ixtiyarında,
Eləyir hər ümuri-pirayış.

Göndərib paytəxti-İrəna,
Ərfəüddövləni vəzir olsun,

Bütün İran ona əsir olsun,
Rəhmət etsin Əmini-sultana.

Çox yaşa, ey vəziri-danışmənd,
Çünki sən çox əminsən, həqqa.
Sənsən İrani eyləyən əhya,
Yox sənin tək vücudi-qeyrətmənd.

"Molla Nasrəddin",
23 iyul 1913, №20

* * *

Deyirlər, çıxdı bir gün Tura Musa,
Minacat etdi: "Ey məbudi-yekta,
Özün məcmu-dünyanı yaratdın,
Bu milyon, milyon insanı yaratdın.
Nolur lütfün ola şamil ki, mən də
Sənin tək xəlq edim bir nazlı bəndə.
Qəbul olsa mənim bu iltimasım,
Dəxi dünyada yox xofu hərasım".

Kəlimullaha oldu vəhy nazil,
Böyük bir mərhəmət haqqında şamil.
Dedi: "Verdim sənə hər ixtiyarı,
Nə istərsən elə, hökmündü cari.
Yuğur, insana oxşar bir şəkil yap,
Düzəlt hər bir yerin insan kimi lap.
Vücudu, cəmdəyi, çiyini, qulağı,
Qolu, dirsekləri, boynu, buxağı,
Başı, beyni, qıçı, qarnı sərəsər
Ki, olsun büsbütün insana bənzər.
Sən et bu şəkli torpaqdan kəşidə,
Edər Cibril özü ruhun dəmidə".
Eşitcək bu sözü Musa sevindi,
Yerindən sıçradı, aslana döndü.

Qolunu çırmadı, açdı dolağın,
Soyundu paltarın, atdı papağın,
Qazıb yerdən bir az torpaq çıxartdı,
O torpağa bez-on kuze su qatdı.

Yoğurdu palçığı bir çəngə qapdı,
Nasıl əmr olmuş idi eylə yapdı.
O palçıqdan düzüb bir heykəl etdi,
O dəm Cəbrailə göydən vəhy yetdi,
Gəlib ol heykələ nəfx etdi bir ruh,
O heykəl nitqə gəldi oldu ziruh,
Atıldı, düşdü, fırlandı, yumuldu,
Çığırdı, qaçdı, hər səmtə cumuldu.

Bu işdən düşdü Musa iztiraba,
Vücudu titrədi, daldı əzaba.
Dübarə yalvarıb qıldı minacat:
"Məni, ya Rəb, bu bəndə eyləyib mat,
Sənin xəlq etdiyin cümlə bəşərdə,
Bu cür yüngül, səfeh yox bir nəfər də.
Nədən bu tutmayıb bir ləhzə aram?
Mənə bu hikməti gəl eylə ifham".

Yetişdi həzrəti Musaya ilham,
Bu minval ilə göydən gəldi peyğam:
Ki, sən allahlığa bixud can atdın,
Yaratdın bir nəfər, naqis yaratdın,
Yadından bir işi qıldın fəramuş,
Onunçun bunda yoxdu zərrəcə huş.
Beyin çün qoymuyubsan sən o başa,
Özünü öldürüb, düşmə təlaşa.

Olub insan, bu, insana qoşulmaz,
Dürüst anla, beyinsiz adəm olmaz.
Dəxi keçdi əməl, fəvt oldu fürsət,
Dilərsən olmasın bir nəfsə zəhmət,
Apar at bir çuxur məvada qalsın,

Yesin, içsin, gözəl bir övrət alsın.
Törər nəslə olarlar bir bölük hiz,
Salarlar bir şəhər məşhur Təbriz.
Yeyər ol şəhriñ əhli çoxlu paxla,
Beyinsizdir olar, yadında saxla.

Bir eşşək mindirib bir eşşək üstə
Tutarlar sağ-solun dəstəbədəstə.
Biri anqırsa, etsə bir nümayiş,
Ona səcdə edərler, həm sitayiş,
Deyərlər müctəhiddir, ya imamdır,
Bir anqırmaq kifayətdir, tamamdır.
Olardan umma sən əqlü fərasət,
Olar kani səfahətdir, səfahət.

"Molla Nəsrəddin",
14 avqust 1913, №21

FÜZULİNİ BEŞLƏTMƏ

Yoxdur aləmdə dəxi qüssevü dərdü məhənim,
Vardı hər yerdə mənim bollu suyum, bollu dənim,
Məni min fikrə salan bu gödənimdir, gödənim,
"Pəmbeyi-dağı-cünun içrə nihandır bədənim,
Diri olduqca libasım budur, ölsəm, kəfənim".

Aldadıb xəlqi bütün, kəndimə qıldım mayıl,
Ərşeyi-mənbərə çıxacaq söləmə latayıl,
Sığəsiz gün keçirib olmam əsla qafil,
"Canı canan diləmiş, verməmək olmaz, ey dil,
Nə niza eyliyelim, ol nə sənindir, nə mənim".

Hara getdim sə mənə göstərilən hörmətdir,
Milletim çünki həqiqətdə gözəl millətdir,
Molla olmaq belə bir qövmə böyük nemətdir.
"Tövqi-zənciri-cünun daireyi-dövlətdir,
Nə rəva kim məni ondan çıxara zəfi-tənim".

Hansı bir şəhrə və ya kəndə ki düşdü güzərim,
Olacaq gündə kababım, bilirəm, simü zərim,
Olmuyubdur əliboş övdət edəm bir səfərim,
"Eşq sərgəştəsiyəm, seyli-sirişk içrə yerim,
Bir hübabəm ki, havadan doludur pirəhənim".

"Molla Nəsrəddin",
24 oktyabr 1913, №24

MÜXƏMMƏSÇİLƏR

Molla dayı, işbu müxəmməsçilər,
Yazmadılar şövqə gəlib şeirlər.
Görsə bu əşarı Füzuli əgər,
Məncə, onun qailinə həcv edər.
Şeir yükündən düzülüb qafilə,
Hey yazılır, hey pozulur nafilə.
Səhfeyi- "İqbal"¹ dönüb dəftərə,
Şeir yazır onda yetən məsxərə.
Xəlqə müdiri veriyor müzvrə,
Biz də gerek ondan edək qərqrə.
Məndən əgər olsa, çəkib kəndirə
Çırpı yerinə ataram tən-dirə.
Şeirlə İran kimi bir məmləkət
Vermədi övladına bir mən-fəət.
Çəkdi göyə öz-gələri mərifət,
Qıldılar ehrac kəlamü sənət.
Mən kimi hər bambılı, hər bisavad,
İstər ala şeir deməklikdən ad.

"Molla Nəsrəddin",
30 dekabr 1913, №29

¹ Qəzet adıdır.

Hacılar, ay hacılar, can sizə qurban hacılar,
Ərəb eylər sizi hər ilbaşı talan, hacılar.

Kəbə vacibdi müsəlmanə bə fərmani-rəsul,
İşbu fərman nə gözəl şeydi kim eylərsə qəbul,
Mən müsəlman deməm ol şəxsə edə bundan üdul,
Ərş hamilləri həm Kəbəyə eylərlə hülul,
Hacılar, ay hacılar, ay hacılar, hacılar,
Qövmi-qüttali-ərəb verdi sizə vay, hacılar!

Kəbədən sizlərə vacibdi, əvət, hifzi-bədən,
Etməyirsiz bədənə hifzi-müraat, nədən?
Malü canı buraxırsız nədən, ey Kəbəsevən,
Kəbəni düzmü, əgər ac yata övladi-vətən?
Hacılar, ay hacılar, ay evi viran hacılar,
Gündə min dəfə içər ailəniz qan, hacılar!

Pah pür xəfv-xətər, qafilə bir yarü müin,
Gömlüb rikə, sizi eyləyər ərəb, kəmin,
Qorxulu bir səfərə razımıdır sahibi-din?
Haşalillah, belə bir hökmü sanam fərzül-eyn.
Sanmayız firqeyi-ərəbi müsəlman, hacılar,
Yer üzündən buları məhv edə sübhan, hacılar!

Sizə ağlar dağınız, daşlarınız, gölləriniz,
Bağlanıb qanə bələşmiş ip ilə qollarınız,
Sədd olub rah-zanani-ərəbə yollarınız,
Baz edib malınıza ağzını konsullarınız.
Sizi satmış bulara dövləti-İran, hacılar,
Axçanızla dolacaq hər qofə-şantan, hacılar!

Nazpərvər balanız kuçəvü bazarı gəzər,
Ağlasınlarımı düşəndə yadına mehri-pəder,
"Ata vay" nələsi çəksinmi bəradər, xahər,
Neyləsin bunları gördükdə yazıq bir mader?
Oldunuz nafilə siz qərşeyi-tufan, hacılar,
Dəvələr halınıza eyləyir əfğan, hacılar!

Hərəmi-Kəbəyə sükkani-səma hacibdir,
Kəbənin hökmü müsəlmana, əvət, cazibdir,
Məncə bu hökmü danan mürtdə, həm kazibdir,
Kəbədən sileyi-ərham sizə vacibdir,
Versəniz sileyi-ərhamə əgər nan, hacılar,
Kəbəni lütf edəcekdir sizə yəzdan, hacılar!

"Molla Nəsrəddin",
11 yanvar 1914, №1

İRADƏMİZƏ YAZILAN ƏŞAR NÜMUNƏLƏRİ

Mühərrirlərimiz

Şeyx Hüseynin görsə Mirxaniyan "Bəyanül-həqqi"ni,
Dinə gəlmiş guşəmizdən qət edər dığdığını.
Bərəkallah, afərin, almaz belə şərhi-cəmil,
Düşməni üskat üçün yazmış qoçaq bir çox dəlil.
Müştərinə görsə kim Azər yazıb biz təzkirə,
Qorxuram salsın "Riyazül-əşiqi"ni təndirə,
Başına topraq, kitab yazmaq yazıq Nəvvaba bax,
O da bir Nuşafərin yazmış yaman gözəndə iraq,
Çərxi-dövrən, barilaha, sındıraydı xaməsin.
Yazmayıb göstərməyirdi xəlqə məzlum naməsin.
MİR KƏRİM eylər təəssüf daim öz təfsirinə,
Olmadı biçərə məzhər bir kəsin təqdirinə.
Ruhi-Sədini edib də kəndinə nifrən xan,
Yazdı bir bax cürətə Rahildə şərhi-Gülüstən.
Ərşeyi-şirani seyr eylər baxın bir tülküyə,
Seyyidi-Zərgər çevirdi "Bustan"-i-türküyə.
Bizdə gər olsaydı bir sahibqələm Hadiyi-rah,
Cahilə olmazdı meydanı-ədəb baziçəğah.

"Molla Nəsrəddin",
29 yanvar 1914, №3

“ŞƏLALƏ” ƏDƏD 3

Səbribəyzadə, bizi atma, amandır, getmə!..
Millətin halı bu gün xeyli yamandır, getmə!

Yaxşı təfsir eylə öz rəyin ilə Quranı,
Çadraya, çarşafa bük, dustaq elə nisvanı,
Qoyma getsin qabağa milləti, qaytar anı,
İndi Qafqazda böyük bir həyəcandır, getmə!

Gedəsən, kim yazacaqdır bizə “Əşqü həvəsi”,
Milləti-qəmzədən kim olacaq dadi-rəsi?
Sən ki getdin, dəxi şır-şır kəsilir, mən biləsi,
Bir qədər səbr elə, bir ləhzə dayan, dur, getmə!

Getmə, etsən də iradə, səni qoymaz İsa bək,
Sərf edibdir sənə, həm jurnalına çoxlu əmək,
Sən ki getdin, ədəbiyyat bütün öldü demək,
Bu günahi eləmə, vaxtı yubandır, getmə!

Başına cəm elə “Həqqi” kimi hər naxələfi,
Ağzına hər nə gəlir, yazsın, itirsən kələfi,
Çap elə birbəbir əşəri-qüruni-sələfi,
Sənə dikmiş hamı gözlər, nigarandır, getmə!

Gündə yaz, həftədə nəşr et, ədəbiyyati-ətiq,
Fikri-mövhum ilə qıl kəndini heyrətdə qeriq,
Sənə, Həqqilə Müzəffər olacaq yarı-rəfiq,
Tök ətəkdən bu daşı, gör nə zamandır, getmə!

Kaş ola beş dənə Qafqazda sənəin tək şair,
Elmdə, fəzlü kəmalatü hünərdə mahir,
Heyf, boşdur əlimiz, sən ki gəlibsən hazır,
Qoyma cahil qala bu milləti, qandır, getmə!

Sən ki getdin, deməli, vay bizim halimizə,
Kimdi yazsın o gözəl şeirləri bir də bizə?

Heyf, səd heyf, o gözəl müntəxabata, o sözə,
Qal bizə sadə ibrətləri andır, getmə!

Bu sözü məndən eşit, sanma zərəfət edirəm,
Sənə məftunəm, o məcmuəni sənsiz nədirəm?
Yazığın bizlərə gəlsin, demə, hökmən gedirəm,
Getmə, Xürrəm, mən ölüm, az məni yandır, getmə!

*“Molla Nəsrəddin”,
5 fevral 1914, №4*

Qorxuram bayramımız qarə gələ,
Məmdəli, Pinti Həmid birdən ölə.

Kaş, tufan ola aləmdə bütün,
Biz qalaq daimi matəmdə bütün,
Yana bu şe cəhənnəmdə bütün,
Nə ki, xakə bu əzizlər kömülə.

Əlvida etsələ¹ dünyaya bular,
Gülşənin gülləri bilmərrə solar,
Millətin eys-nişatı pozular.
Çox çətin bu üzümüz bir də gülə.

Lən nifrin ola bu əyyamə,
Dağ çəkdi cigəri-islamə.
Cövrü zülmün yetirib itmamə,
İşimiz pis gətirib ildən-ilə.

Kamil öldü, qəmimiz oldu məzid
Ki, şükür eylər idik vardı Həmid.
Bu da ölsə dəxi yox başqa ümid,
Türklüyə onda gərək xətt çəkilə.

¹ Etsələr

İşıqı səltənətin söndü, vəli
Şükür edirdik genə var Məmmədəli,
Bu da fəvt olsa dübarə, deməli,
Qalanıq mat-məəttəl habelə.

*"Molla Nəsrəddin",
14 mart 1914, № 9*

ƏŞAR

Mixəkli, hillidir əcəb tərəklə aşı molla'nın,
Tapılsa harda bir lotu olar həmaşı molla'nın.

Səri pilovda hər gecə qoyar dərəcə, qırqavul,
Səfa sürər soraq edən tapılsa harda bircə dul,
Hüzurə gündə bir kərə camaatı edər qəbul,
Birin qəbul edən kimi birin qovar lədilvüsul,
Təmayilati-nəfs ilə qızıbdı başı molla'nın,
Həvadisi-zəmanədən hanı təlaşı molla'nın.

Üruc edəndə minbərə ərəbcə vəzlər deyər,
Ədası, həm təkəllümü qlubi-nasi cəlb edər.
Zibəs ki əbdi-bətndir həmişə mehman gedər,
Hər ay başında bir gecə camaatı qonaq edər.
Cavandı, qırxı keçməyib hənuz yaşı molla'nın,
Fərəh verir qadınlara göz ilə qaşı molla'nın.

Yeri düşəndə başlayır avam üçün müqəddimə.
Oxur əlimi ələmə, mükərrəmi mükərrəmə.
Qılar namazi-meyyiti bəsəd hezar zümzümə,
Səxavəti-kərəmdə həm kişi əvəzdi Hatəmə.
Tutubdu səhni-məscidi a toy şabaşı molla'nın,
Müridi səcdələr yanar görünse başı molla'nın.

Həsari-şəhrə bənzəyir onun zəxim heykəli,
Çıxar sədası top kimi dəyəndə əlmüvəkkəli,

Olub yazıq camaatın bu şəhərdə mühəssəli,
Nisayı sevdiyindən ol soraq edər əramili.
Ədili yox zamanədə ağırdı daşı molla'nın,
Əvəzdi sanki girməyə səri-təraşı molla'nın.

*"Molla Nəsrəddin",
12 fevral 1914, №5*

ƏŞAR

13-cü nömrədə "Yetim cüce"yə cavab

AL GƏLDİ

Bir para axmaq-uxmaq çünkü qalıblar bıkar,
Pəs indi neyləsinlər onunçun yazıllar eşar.
Amma nə söyləyirlər bir bax nə söz, nə iqrar,
İranə mərhəbələr, iranlılar sağ olsun.

Qafqazda yoxdur aya, iranlıca dirayət,
Hər kəndə, şəhrə bir bax, bir etgilən ziyarət,
Eşşəkçilikdə varmı Uluxanlıtək vilayət?
İranlı olmasın, qoy Uluxanlılar sağ olsun.

Bakı zavodlarında aya, kim iş görərdi?
Dərd etmə nuri-çəşmim, fərmayışın hədərdi.
Hər kənddə yüz rəiyyət, hər bir bəyə nökerdi,
Bakıya lazım olsa, dehqanlılar sağ olsun.

Dərviş, molla, seyyid, həm rövzəxan, rəmmal
Minlərcə Naxçıvanda hər şəhr bunca timsal,
Şirvanı üstə qoysaq min şeyx cəm dərhal
İranlı olmasın, qoy şirvanlılar sağ olsun.

Sən ki sual edirsən – pəs təsi kim qurardı,
Kimlər fala baxardı, kim meymun oynadardı,

Kim rövşəxan olardı, kim cinləri tutardı,
Aləm nə tövr olardı İranlı olmasaydı?

Pəs guş ver əzizim – mən söyləyim cavabı,
Şah xətti rövşəxanın – varmı zəmində babı?
Tasiquan deyirsən – yoxdur sayı-hesabı,
Gəncə, Şəki, Rəvanda – gör Ordubad Qəhabı,
Fələbxandı hər yan – cindar haydı-haydı,
Şirvanlılar sağ olsun – İranlı olmasaydı,
İranlı olmasaydı – imanlılar sağ olsun.

Bir mətləbim də qaldı – İranlı satmaq üstə
Yüz il tamam yatmaq – namusu atmaq üstə.
Qardaş, nə söyləyirsən – divanəsən, ya xəstə?
Bax bir bizim diyarə – molla medalpərəstə,
Xan ilə bəy də yekdil – cəməni tutublar dəstə,
Hərrac, getdi millət! Hərrac, uzun ağ olsun,
Hərrac, uzun ağ olsun – İranlılar sağ olsun.

İmza: Yesir cüca

*"Molla Nəsrəddin",
2 may 1914, №17*

GÜLMƏSİN

Gülməsin, hərgiz cahanda ruyi-ürfan, gülməsin,
Çıxmasın şəmsi-təməddün, əhli-viddan gülməsin.

Gülsün ol kəslər ki, dünyanı xərəbistan sevir,
Hər nə var şeytan gülərsə gülsün, insan gülməsin.

Sonyalar gülsün, açılısın qönçətək şirin ləbi,
Dərd içində qoy qala Fatma, Tükezbən, gülməsin.

Elm, sənətlə gülərsə qonşular, baxma ona,
Cəhd elə, qardaş, maariflə müsəlman gülməsin.

Paymal olsa hüququ binəva dəhqanların,
Olsun, olsun, qoy çox olsun, ruyi-dəhqan gülməsin.

Ey bizə fani cahanın dövlətindən dəm vuran,
İstəyirsən bizlərə cənnətdə qılman gülməsin?

Görse bir məzlumu çahi-zillət içrə can verir,
Olmaz əsla, zövq ilə molla badımcan gülməsin.

*"Molla Nəsrəddin",
20 may 1914, № 18*

ƏDƏBİYYAT

20-ci nömrədə "Cinani"yə cavab

Çox eybculuq etmə, məndən sənə vəsiyyət,
Sanma ki millətində bilmərrə yoxdu qeyrət.
Osmanlılardan etmə bir bu qədər şikayət,
Kilki-qəza yazıbdır bu mətləbi əzəldə,
Bir eyib olar yəqinə dünyada hər gözəldə.

Allahını seversən, hər eybi eyb sanma,
İnsaf, mürüvvət eylə, çox sözlərə inanma,
Şam, Hələb, yəmənlə vəhşisə də utanma,
Kilki-qəza yazıbdır bu mətləbi əzəldə,
Bir eyib olar müheqqəq dünyada hər gözəldə.

Tunis, Səvadən, Cəzair əhlin birəlli tutma,
Hər bir yetənə yetmə, yetməyəne daş atma,
Xalqın yuma babalın, çox da sözü uzatma,
Kilki-qəza yazıbdır bu mətləbi əzəldə,
Bir eyib olar müsəlləm dünyada hər gözəldə.

Gərçi Mərakeş əhli bir yerdə girə keçdi,
Molla Əzizi qovdu Molla Həfidi seçdi.
Getdi o da Parijdə cami-məhəbbət içdi,
Kilki-qəza yazıbdır bu mətləbi əzəldə
Bir eyib olar həmişə vazehdi hər gözəldə.

Tehranda gözəylirlər gərçi cülusi-şahı,
Təbrizli qurmuş amma bir başqa dəstgahı,
Yoxdur bu yerdə əsla heç bir kəsin günahı,
Kilki-qəza yazıbdır bu mətləbi əzəldə,
Bir eyib olar yəqindir aləmdə hər gözəldə.

Hərçəndi çoxdu bizdə boş-boş ədavət etmək,
Hər bir işin dalınca laənşüür getmək.
Hər cür zülmə dözmək, hər bir cəfayə bitmək,
Kilki-qəza yazıbdır bu mətləbi əzəldə,
Bir eyib olar mühəqqəq dünyada hər gözəldə.

"Molla Nəsrəddin",
28 iyun 1914, №21

ÜÇ DOSTLUQ

Mənzum hekayə

Qulaq as, duzlu bir hekayətdir,
Məzəli, gülməli rəvayətdir.
Səf nəzər Dağyanus¹ vilayətinə,
Diqqət et vəzinə, cəmətinə,
Gör nə aləmdi, bir nə işlər var,
Nə əcaib yoxuş, enişlər var,
Üç nəfər mərd, sahibi-iyman,
Üçü bir yerdə etdilər peyman.
Biri molla, biri müddərris idi,
Fitrəten hər ikisi də pis idi.
Leyk yoldaşları olan əllaf

Həmi dindar idi, həm də adəmi-saf.
O da aldandı bunların sözüne,
Quyu qazdı həqiqəten özünə.
Getdilər oldular yalan şahid,
Bəlkə, bir mənfəət ola aid.
Düz danışdı şahidlərin qalanı,
Bunların çıxdı zahirə yalanı.
İstəyib salsın özgəsin cələyə,
Düşdülər özləri həman tələyə.
Üzə düşdü axırda iş naçar,
Oldular bir böyük qəzaya düşər.
Çün silistçi işi silist etdi,
Üçü birdən gürultuya getdi.
Padloq iş çıxdı çünki meydana,
Saldılar hər üçün də zindana.
Zaminə, zalikə buraxmadılar,
Çox vəsatət olundu, baxmadılar.
Qatdılar bir kiçik, kifir qəmirə,
Ora olmazdı bir əhəd də girə.
Nə qoyurlardı şey gətirsinlər,
Nə bir addım yaxın götürsünlər.
Kişilər qaldılar, yarımqarın, ac,
Qalanın bəyşumatına möhtac.
Dişləri tutmadı yavan qalacı,
Çünki həm bərk idi və həm də acı.
Üçü də qaldı damda baxa-baxa,
Ruzgar ilə oldu əlbəyaxa.
Nəçə ay keçdi boylə zillət ilən,
Zəhmətü möhnətü məşəqqət ilən.
Üçünün də ağardı saqqalı,
Yuna döndü yazıqların yalı.
Biri aciz, yazıq bir adəm idi,
Cürəti, həm cəsəreti kəm idi.
Azca qalmışdı sinəçək olsun,
Qorxudan partlasın, həlak olsun.
Nə qədər verdilər ona təskin,
Olmadı sakit, etmədi təmkin.

¹ Əfsanəyə görə, qədim zamanda Naxçıvan mifik padşah Dağyanusun adı ilə –
Dağyanus adlanırmış.

Cığırıb, nərə sübhü şam elədi,
 Yeyib-içdiklərin haram elədi.
 Gördülər qalmayıbdır tab əsla,
 Yığışıb bir gün etdilər şura;
 Edələr nadziratelə təklif,
 Bəlkə, bir növ ilə verib təxfif,
 Bunların yerini dəyişdirsin,
 Bəzi əşxas ilə görüşdürsün.
 Yazdılar bir ərizə surətini,
 Açıdılar mətləbin həqiqətini.
 Şərh edib iziganə hər üzünü,
 Dedilər lap səhihini, düzünü
 Ki, bizə tənglik eyləyib təsir,
 Çox darışıqdır, olmuşuq dilgir.
 Qalanın biz yeyənmirik çörəyin,
 Görmürük qəvm-qardaşın köməyin.
 Qalmışıq damda ac-susuz, heyran,
 Qoymuyurlar gələ nə bir insan,
 Birçə yorğan, bir döşək getirə,
 Laməhalə yavan çörək getirə.
 Dəxi bizdə nə tab var, nə təvan,
 Müxtəsər, çarə qıl, amandır, aman!
 Nadziratel ərizəyə baxdı,
 Gördü yazdıqları tamam haqdı.
 Mətləbin əsil fərinə qandı,
 Ürəyi xeyli onlara yandı.
 Fövri qıldı prokrora məlum,
 İşə təfəsilən eylədi məfhum.
 Sərgüzəşti açıb əyan etdi,
 Birbəbir hər üzün bəyan etdi.
 Yazdı var damda üç nəfər piran,
 Halı əfsürdə, gözləri giryan,
 Yerləri çox olubdu narahət,
 Çox çəkirlər türmədə zəhmət.
 Qocalıqdan olublar bitaqət,
 Qocaya eyləmək gerek hörmət.
 Sən özün razı olmasan bu işə,

Bir güzarın əgər bu səmtə düşə,
 Bura bir iltifat edib gəlsən,
 Buları boylə vəzilən görsən,
 Ürəyn çox çətindi tab eləsin,
 Belə zülmü bica hesab eləsin.
 Bir də insaf deyil bu ağsaqqal
 Kişilər burda ta ola pamal.
 Onlara yaxşı bir məqam gerek,
 Çünki piranə ehtiram gerek.
 Çox qaranlıqdı, yerləri dardı,
 Yanlarında böyük qəmir vardı,
 İzin ver ya dəyişdirək yerini,
 Ya qataq ayrı-ayrı hər birini.
 Yalı-koppalı boylə ağappaq
 Kəsləri eyləmək bu cür dustaq,
 Hansı dinə, təriqətə yaraşar.
 Harda bir zülm boylə həddən aşar.
 Buraxaq qoy çıxıb dolansınlar,
 Kölgə yerlərdə daldalansınlar.
 Etməsinlər məni də narahət,
 Verməsinlər başağrısı, zəhmət.
 İltimasım budur cənabından,
 Məni qurtar bunun əzabından.
 Bu ərizə prokrora getdi,
 Birçə bax, gör fəlek nələr etdi.
 Bu sözü qoy qala bir az dəmdə,
 Qulaq as başqa ərzimə, həm də.
 Fikr ver bir kəlamə diqqət ilə,
 Deyirəm gör sənə nə ləzzət ilə.
 Əmilər qaldılar haman damda,
 Müntəzir həm səhər də, axşam da,
 Ta ərizə gedib qəbul olsun,
 Bəlkə, bir mənfəət hüsul olsun.
 Biri bir gün dedi üzüm qaşınır,
 Çün keçibdir hənası, anlaşılır.
 Xəttimiz yun kimi solubdu tamam,
 Olmuşuq çox kifir və biandam.
 Bizə xəlf az qalib baxanda qusa,

Dönmüşük lap yəhudiyə, urusa,
 Bu, həqiqətdə çox günah işdi,
 Oxşasın xaçpərəstə bir məşədi.
 Qədəğən indi ki, deyil bu həna,
 Yoxdur əsla mümaniet də ona.
 Nə üçün boylə fürsəti itirək,
 Boş yerə bu vəbalı biz götürək.
 Di gəlin, saqqalımızı boyuyaq,
 Bir doynuca həna və rəng qoyaq.
 Üçü də bu sözü qəbul etdi,
 Bir kluçnik çağırdılar, getdi
 Bazara rəng ilən həna aldı,
 Gətirib isladıb suya saldı.
 Yaxdılar hər üçü də üzlərinə,
 Sürtdülər başlarına, gözlərinə.
 Bir saatdan sora yuyub silcək
 Hamısı oldu qapqara şəvətək.
 Xınanı, rəngi yaxmaq ilə həman,
 Oldular bir otuz yaşında cəvan.
 İndi boylum eşit prokurordan,
 Mən sənə nəql edirəm, biryol ordan.
 Prokuror ərzəni edib təsdiq,
 İstədi eyləsin işi tədqiq.
 Gəldi birbaş türməyə girdi,
 Əvvəla nadzirateli gördü.
 Bir klyuçnik də oldu çün lazım,
 Çağırıb bahəm oldular azim.
 Qapısın taki açdılar qəmirin,
 Qavzayıb halqasın, salıb dəmirin,
 Gördülər üç nəfər qarasaqqal,
 Buları birdən etdi istiqbal.
 Üçü də diksinib çəkildi geri,
 Sonra birdən təcildilər içəri.
 Diqqət ilən dolandılar bir də,
 Qoca yox, gördülər həman yerdə
 Üçü də ortabab, cəvan kişidi,
 Ucaboy, şəstli, pəhləvan kişidi.

Nadziratel görəndə bu halı,
 Rəngi qaçdı, pəzuldu əhvalı.
 Əlbəəl çaşdı, lap itirdi özün,
 Dili çəpləşdi, anlamırdı sözün.
 Fövri baxdı prokrorun üzünə,
 Çaldı birdən ikiəlli dizinə.
 Dedi, ey vay, yaman günə düşdüm,
 O adamlar deyil ki, görmüşdüm.
 Nasıl onlar bu cür cəvan oldu,
 Yoxsa ecazıdır əyan oldu.
 Görəsən ya olar çıxıb da qaçıb,
 Ya ki bu, başqa bir qəmdir açıb.
 Mən görəndə üçü də yaşlı idi,
 Saqqal ağ, ağıllı-başlı idi.
 Yoxsa olsaydılar bu halətdə,
 Verməz idim riza, həqiqətdə,
 Gəzələr arxayın, həm asudə,
 Əməyim sərf olubdu bihudə.
 Prokuror bir cəvan idi, səffak,
 Baxçağın bunlara olub qəmnaq,
 Gördü dustaqları bu halət ilən,
 Qeyzə gəldi, soruşdu hiddət ilən:
 "Hanı bəs sən nişan verən qocalar?
 Görəsən, burda ayrı biclik var.
 Buraxıbsan qaçıb günəhkarı,
 Qatmısan yerlərinə bunları.
 Sən böyük rüşvət almısan, şəksiz,
 Yoxsa olmazdı bu kələk hərgiz,
 İndi söz yox bunu danarsan sən,
 Sora təklifini qanarsan sən.
 Yazaram, tez səni çıxartsınlar,
 İşə salsınlar, həbsə qatsınlar.
 Ola hər nadziratelə ibrət,
 Ta aristanta qoymaya hörmət".
 Qorxudan titrəyirdi zindanban,
 Yox idi nitqə onda tab-təvan.

Nə qədər and içib, aman etdi,
 Prokuror baxmayıb çıxıb getdi.
 Müxtəsər, nadzirateli bir də
 Əmilər görməyib haman yerdə,
 Qaldılar damda bir uzun müddət,
 Oldular qövm-qardaşa həsrət.
 Tapdılar bir behişt əlamətini,
 Gördülər həm onun kəramətini.

"Molla Nəsrəddin",
 2 və 9 mart 1917, №4, 5

Ol gün ki çıxdı Şişədə meydana dördaşq,
 Qoydu tamam evləri viranə dördaşq.
 Qartın qumarı adət idi, gərçi köhnədən,
 İndi düşübdü dəb, vəli, hər yanə dördaşq.
 Bağlarda, dağda, bərri-biyabanda, küçədə,
 Yay, qış, payız, bahar gərək oynana dördaşq.
 Dörd-beş yaşında körpə çocuq, yüzyaşar qoca,
 Daim atırlar alçıya, toxana dördaşq.
 Sən qanmasan ki, bu oyunun var nə aləmi,
 Ləzzət verir nə növ ilə insana dördaşq.
 Qismət ola yolun düşə bir dəfə Qələyə,
 Anlarsan onda kim, deyil əfsanə dördaşq.
 Əhsən deyək gərək hamımız qarabağlıya,
 Oradan yayıldı Gəncəyə, Şirvanə dördaşq.
 Yox özgə yerdə mərifət əhli olan kimi,
 Min cür oyun bilir, nə ki bir danə dördaşq.
 Yox eylə məclis, orda qumar oynanılmasın,
 Ya kart gərək ola, ya da fırlana dördaşq.
 Olmaz əvəz bu dördaşığa başqa bir oyun,
 Layiqdi bəs ki hər bəyə, hər xanə dördaşq.
 Qanmaz yeqindir oynamayan nəşəsin onun,
 Hər yol atanda ruh verir, cana, dördaşq.

Sal, qarabağlı, başın aşağı, işində ol,
 Göz dağda-daşda, atgile mərdanə, dördaşq.
 Verməzlər indi min belə iradə bir qəpek,
 Vacibdir oynasın igid oğlana dördaşq.

"Molla Nəsrəddin",
 16 mart 1917, №6

Bir əsridi çıxmışdı ki, meydana pristav,
 Məxluqu gətirmişdi bütün canə pristav.
 Çıxsaydın əgər gəzməyə, kəndlərdə görərdin,
 Nə zülm eləyir rəncbərə, dehqanə pristav.
 Quldur kimi çapmış-talamış şəhri, dehati,
 Qoymuş neçə min evləri viranə pristav.
 Daim çalışıb öz cibinin xeyrinə olmuş,
 Xain, həm əbləh, həm də ki, divanə pristav.
 Tutmuş füqəranın qanını şişəyə salmış,
 Hər əlsiz-ayaqsızları zindanə pristav.
 Mən hər nə qədər səy elədim, görmədim əsla,
 İnsafılı və vıcdanlı bir danə pristav.
 Hərçəndi ki, hər milləti, hər qövmü soyurdu,
 Cəllad idi məxsus müsəlmanə pristav.
 Göstərməsin Allah o günü kim, gecə-gündüz
 Dürterdi özün hər yerə, hər yanə pristav.
 Meyxanəni, dəmxanəni bir-bir dolanırdı,
 Hər yerdə vururdu neçə peymanə pristav.
 Pul verməz idi içdiyinə, ondan əlavə
 Həm nail olurdu böyük əhsanə pristav.
 Axşamə kimi müftə yeyib, müftə gəzirdi,
 Hər şəhridə meyxanəbəmeyxanə pristav.
 Hər yerdə qumar olsa idi, üzv idi orda,
 Saxlardı özü, bəlkə, qumarxanə pristav.
 Daim eləyib batili haqq, haqqı da batil,
 Etməzsə, olardı de görüm ta nə pristav?

Saxlardı bütün oğrunu, quldurla qaçağı,
Yoldaş idi hər çapqına, talanə pristav.
Aldıqlarını çünki naçalniklə bölürdü,
Çatmışdı odur kim, bu böyük şanə pristav.
Rusiyyəni, Qafqazı dağıtdı, sora soxdu
Axır nəfəsində özün İranə pristav.

*"Molla Nəsrəddin",
23 mart 1917, №7*

Çox da Rusiyyədə nəşr oldu ədalət, bizə nə?
Qoymuruq biz ki, ona zərrəcə qiymət, bizə nə?

Bizə lazımdı ki, hər işdə olaq köhnəpərəst,
Gəlməsin şənimize köhnəpərəstlikdə şikəst,
Biz qəbul eyləmişik çünki onu ruzi-ələst,
Olsa hürriyyət əgər aləmə qismət, bizə nə?

Çətin islah olunar bizdə olan eybü qüsurlar,
O qədər mədrəkə yoxdur, o qədər aqlı şüurlar,
Güdlük məhz ola üqbədə bizə hur, qüsurlar,
Yoxsa dünyada aşib-daxsa bu nemət, bizə nə?

Etməyirsən sözümə bəvər əgər, çıx o yana,
Səfər et bir İrəvan səmtinə, get Naxçıvana,
Gör nə təzim eləyirlər orada çin taxana,
Demə var orda əgər min cürə bidət, bizə nə?

Hamımız çünki varıq bircə bezin bir qırağı,
İlanə lən olsa, istər qarası, istər ağ,ı,
Ya götür Gəncəni, ya Bakını, ya Qarabağı,
Vardı hər şəhridə, hər kənddə bu söhbət, bizə nə?

Leyk hər ölkədə bir cür çıxırıq meydana,
Mailik bir çoxumuz köhnə çürük divanə,

Qorxuruq söyləməyə, açmıyırdıq mərdanə,
Deyirik olsa da hər şəkli hökumət, bizə nə?

Naxçıvan əhli demə, üç tirədir, beş tirədir,
De görüm, xədqə sədaqətli olan yer neredir?
Naxçıvan təkə deyil, dəxli bunun hər yerədir,
Çünki hər işdə deyirlər bu cəmət, bizə nə?

Saxlayır mollaları, şeyxi danosbaz tərəfin,
Yıxılır hər biri bir səmtə görür orda nəfin,
Şpiyonlar odu kim zərrəcə pozmur da kefin,
Molla, xan çünki deyir batsa da millət, bizə nə?

Güclünün dövrəsi keçdi, ayıl, ey vəhşi əvam,
Quyruğundan götür əl, bəsdir, az eylə ikram,
İndi hər yerdə bərabərdir bütün xasilə am,
Gözün aç, söyləmə bir də, a biqeyrət, bizə nə.

İndi lazımdı bütün köhnələri rədd edəsən,
Ciddi-cəhd ilə tutub təzə üsulu gedəsən,
Açaqaqsan gözünü bir də haçan bəs gedə, sən!
Deyəcəksən genə, olsun pisə lənət, bizə nə?!

*"Molla Nəsrəddin",
30 mart 1917, №8*

Gücsüz edir ümumən hər güclüdən gilayə,
Heç vaxt olmamışdı bu narazılıq bu payə.

Məlum, güclü kəsler xalqın qanını içirlər,
Hər işdə, fürsət oldu, insafdan keçirlər.
Bu binəyə rəiyyət, hər cür kəsib-biçirlər,
Məcbur olurlar axır hər yerdə xan seçirlər,
Onlar özün hər işdə çünki soxur araya.

Ərzaq komitəsində bir şəxs edir sədarət,
Bais odur ki, orda hər gün qopur qiyamət,
Üç ayda yeddi yüz pud qənd ələyiblər sirqət,
Bir kəsə yoxdur əsla dillənməyə cəsarət,
Heyran qalıbdır aləm yeksər bu macərayə.

Bu işləri gören yox, kordur tamam gözlər,
Ətiqə bir vücuduq dünya üzündə bizlər,
Meydanda əyrilərdir, çıxmış kənara düzlər.
Cürətlənib deyən yox, çoxdursa gərçi sözlər,
Bir beş nəfər tapılmır versin səda sədayə.

Mən bilmirəm ki, bais kimdir bi qilü qalə,
Kimdir edir ümuri nəəhlinə həvalə,
Zalimlərə bu əmri kim eyləyib qəbalə?
Aya tapılmayırmı, bir şəxs laməhalə,
İzhari-mətləb etsin bir mətləb-əşinayə.

Yoxsa, bu vəzilən çox müşküldü gün keçirmək,
Lazımdı himmət etmək, ziddiyyəti götürmək,
Hürriyyətin, çalışmaq, hər hökmünü yetirmək,
Hər əmri layiqincə əncamına yetirmək,
Ta qoymamaq xana, bəyə, gedayə.

Aldanmayın bir növi, insaf edin, cəmaət,
Huşyar olun, amandır, bəsdır bu qədər qəflət.
Bir kəs ki irticaya qırx il edibdi xidmət,
Aya, olurmu onda hürriyyətə sədaqət?
Etdikləri məzalim, yoxsa deyil kifayət?

Hər kəs açursa ağzın, qövlü qərəzdı yeksər,
Bir mətləb üstə hər ay bəhsi-ləcəcət eylər,
Hər bir yetən qoyar boş əngini, nitq söylər,
Axır qalar yarımçıq hər məsələ, hər işlər.
Bigənələr olar cəm bu dadə, bu harayə.

Dünya olubdu yangın, bir qətrə su tapılmır,
Un yox, qəhətədi buğda, xalis çörək tapılmır,

Kimdir desin soyulmur, kimdir desin çapılmır,
Kimdir desin söyülmür, kimdir desin qapılmır?
Məzlum olursa aclar, çox xoşdur əğniyayə.

Nəəhlinə hər işlər çünki olub mühəvvəl,
İş başına keçibdir, hər yerdə kəcröv işlər,
Tovlid edir ədavət, hər anda bu gedişlər,
Hər yerdə qanmayan var, kəndin araya peşlər,
Cahildi çün əhali, vermiş qəza rizayə.

İndi keçibdir onlar, lazımdı diqqət etmək,
Ziddiyyəti buraxmaq, haqqın dalınca getmək,
Bu seçki işlərində düz məsləki yeritmək,
Candan yanan adamlar iş başına keçirmək,
Bir növ sədd çəkmək bu nagehan bəlayə.

Düşmənlər eyləyir bu işlərdən istifadə,
Səy eyləyirlər olsun fitnə-fəsad aradə,
Şərh eyləmək gerekmez bu mətləbi ziyadə,
Mən olmuşam bu günlər qail bu etiqaədə,
Hər yerdə var müfəttin çatsın gerek cəzayə.

"Molla Nəsrəddin",
12 iyul 1917, №16

* * *

Min il yazasan da bu müsəlman başa gəlməz,
Nadandı ki, nadandı ki, nadan, başa gəlməz.

İldən-ilə, gündən-günə məğşuqlaşır işlər,
Təğyir tapır, başqalaşır rahū rövüşlər,
Hər yanə baxırsan qıcambdır bizə dişlər,
Axırda bizi məhv edəcəkdir bu yerişlər,
Millet olacaq qəflətə qurban, başa gəlməz.

Gəzdim Bakı, Daşkəndi, Orinburqu, Samarı,
Həm Volqaboyun başasağı, başı yuxarı,

Gördüm həmi Həştərxanı, həm başqa diyarı.
Hər yerdə müsəlman qoyub üz nikbətə sarı,
Bu dərdə çətindir ola dərmən, başa gəlməz.

Bəhri-Xəzərin dörd tərəfi yekcə müsəlman,
Əxlaqi pozuq, tərbiyəsiz, biserüsaman,
Gördükdə bu övzai düşür vəhşətə insan,
Vallahı, bu əhvala görə ağlayan qan,
Bihəddidi zillət, belə xüsrən başa gəlməz.

Gördüm təkəni, türkməni, taciki, tatari,
Qırğızlar, ovət, ləngə salıbdır bu qatari,
Özbəklər ilə sartları yad eyləmə bari,
Pis vəzidə, pis gündə gedib gördüm oları,
Onlar gəlib olmaz dəxi insan, başa gəlməz.

Mən bu səfərimdə hər üzün təcrübə etdim,
Gördüm hər işi, əslinə, həm fərinə yetdim,
Şad olmadım əsla, nə qədr ölkəyə getdim,
Xoşhal gedib hər yerə, bədhal qayıtdım,
Bildim ki, bu cür eyb, bu nöqsan başa gəlməz.

Hər yana baxırsan hamısı zirü zəbərdir,
İran da, Buxara da bütün xak-bəsərdir,
Osmanlı bulardan dəxi min kərre betərdir,
Hər yerdə müsəlman deyilən qanlı-cigərdir,
Bu qövmidə yoxdur sərü saman, başa gəlməz.

Mən görmədim əsla oları məktəbə rağib,
Ya mərifətə, elm və ya sənətə talib.
Bu məsələ məxsusən olur diqqəti-calib.
Var yazmalı gərçi daha çox başqa mətalib,
Lakin nə səmə, min kərə yazsan, başa gəlməz.

Bir parələri oğrudu, quldurdu təməmi,
Bir parələri də itirib qürbü məqami,

Bir parəsi bilmərrə atıb nəngilə nami,
Ögrən bu sözü, saxla yadında bu kəlamı;
Dünya dağılıb, qopsa da tufan, başa gəlməz.

Hər yerdə soyur, soymalayır xəlqi hər alim,
Hər yerdə hökumət eləyir cəbrü məzalim,
Hər yanə gedirsən görünür başqa əvalim,
Bir kimsədə yoxdur əbəda məsləki salim,
Bidad eləyib, tökməyəsen qan, başa gəlməz.

Biclər bürünür intiligent cildinə fahiş,
Qırxır kasıbı, şügl eləyir fiskü fəvahiş.
Biçərə evam eyləyir onlara nəvaziş,
Hər kimsədə var ortalığa düşməyə xahiş,
Bu işlər olur heyrətə şayan, başa gəlməz.

Mən yaxşı gəzib, yaxşı düşündüm hamı halı,
Bilmərrə dəxi başlamışam bəzi xəyalı,
Bu millətin axır yetişib hiyni-zəvalı,
İslahi onun fərz eləməklidki məhalı,
Öldürmə özün, boşla, ay oğlan, başa gəlməz.

"Molla Nəsrəddin",
23 sentyabr 1917, №17

İndi qalmışlar təməməni intizar iranlılar¹,
Bilməyirlər məmləkətdə bir nə var iranlılar.

Bir tərəfdən bu məhərrəmlik girib, şaxsey vurur,
Fikri-zikri ordadır hər sübh tezdən kim durur,
Bir tərəfdən də uruslar gündə bir hiylə qurur,
Lap itirmiş özlərin bu kurü kar iranlılar.

¹ İxtisarla verilir.

Görmədim mən bir nəfər iranlı, fəryad etməsin,
Mollanın, xanın əlindən dad-bidad etməsin,
Qürbər eldə xanımının daima yad etməsin,
Zülmədən qaçmışlar İrandan kənar iranlılar.

Fəhləlik, hamballıq etməkdən olurlar bel yağır,
Yad vilayətdə keçir övzavü əhvalı ağır,
Basaq İrane ayaq molla və bəy, hakim sağır,
Ol səbəbdəndir olublar biqərar iranlılar.

Ol zaman kim, bu danosbazlıq binasın qoydular,
Milleti-biçəreyi-nalanı yekşər soydular,
Sanma kim zülm etdilərse lamməhala doydular,
Daima qan-yaş tökür, biixtiyar, iranlılar.

Şükr edirlər keçmiyibdir hiç səmtə şahları,
Bitərəflikdə qalıb, vermiş daha allahları.
Məhz dünyadə bu imiş görsənən dilxahları,
Taki tapsınlar bu cür bir iqtidar iranlılar.

Bəs ki binamusdur, bu zillətə tab eyləməz,
Ölmək ölməkdir, təfavüt yox, ölərsə neyləməz.
Bitərəfdir çünki hər zülm olsa dinməz-söyləməz,
Düşməni hər ləhzədə yoxsa qovar iranlılar.

Həzrəti valaları almış tamam on üç əyal,
Etinası yoxdu, qoy olsun da İran payımal,
Çün cavan şahzadədir, lazımdır etsin eyşü hal,
Çox da ki, nari-sofalətdə yanar iranlılar.

*"Molla Nəsrəddin",
18 oktyabr 1917, №20*



VÜKƏLAYİ-MİLLƏTƏ

Gəlməsə Batmanqılıc İranə, nəzm etməz qəbul,
Cəlb edək ol zatı fəvriyyətlə, Allah eşqinə.
Yoxsa baş tutmaz sizin məşrutəniz, eylər üful,
Bəlkə qəmçiylə sizi islah edə şah eşqinə.

*"Molla Nəsrəddin",
19 noyabr 1910, №36*

Ətəbata çağırıblar ki, Süpehdar gedib,
Əvəzindən hamının rövzədə züvvar olsun.
Pul verib şiələrin ta satın alsın qanını,
Gəlsin İranda otursun, daha xunxar olsun.

*"Molla Nəsrəddin",
30 noyabr 1910, №38*

Bildir cümələrdə dükan açmazdı cəmaət,
Səd şükür, bu il qaldırılıbdır belə bidət.
Hər ildə müsəlman edə gör bunca tərəqqi,
Bir az keçər, aləm deyər: əhsən, belə millət!

*"Molla Nəsrəddin",
8 dekabr 1910, №39*

Bir rübaidə dörd qələt buraxır,
Barakallah, bizim müsəhhihlər.
Belə getsə, çərayidi-Qafqaz,
İşləri büsbütün tamam eylər...

*"Molla Nəsrəddin",
30 dekabr 1910, №42*

Musiqi nəğməsinin çöldə eşitcək səsini,
Mollamız evdə oturduqda qulağın tıxıyır.
Bilmirəm, bəs nə əcəb tab eləyir məsciddə
Ki, çıxır mürşiyəxan şur ilə şahnaz oxuyur.

"Molla Nəsrəddin",
12 yanvar 1911, №2

Təqdir ilə, təlaqətü nitq bəyan ilə,
Mənbərdə şeyx nərm eyləyir səngi-xarəni.
Lakin məriz olanda dəmi-əhtizaridə,
Qail deyil təbibə, sevr istixarəni.

"Molla Nəsrəddin",
28 fevral 1911, №9

Bizləri məfluk edən hər adəti-millətimizi
Əcnəbilər daima təyibü təlin eyləyir.
Leyk böylə iftizaratın qüsurun qanmayıb,
Bax, "İşiq"da gör Xədicə bir nə təhsin eyləyir.

"Molla Nəsrəddin",
5 iyun 1911, №21

Xuliqan olma, quzum, fikrini bir islah et,
İstəmə bir bu qədər qəlbdən İran şahın.
Payimal olsa da qanuni-əsasi yenidən,
Genə müşkül yetirə canə sənə dilxahın.

"Molla Nəsrəddin",
27 iyul 1911, №27

Şügl edən surətdə ruhani danos şeytanlığı,
Pəndü vəzindən onun olmaz mənəfe gözləmək.
Şəxsin öz rəftarı, feyli qabili-təlqin ikən,
Dəfn vaxtı meyyidi-caizmi təlqin etməmək?

"Molla Nəsrəddin",
20 noyabr 1911, №41

Yaxşı əmniyyətdir İran, həq belədən saxlasın,
Qurd qoyunla otlayır bir yerdə itminan ilə.
Bəzi yerlərdə əgərçi öldürürlər bir-birin,
Eybi yoxdur, böylə işlər çox düşər insan ilə.

"Molla Nəsrəddin",
27 noyabr 1911, №42

Dedilər gərçi mülki-İrənə
Açdı məşrutə bir təriqi-nəcat,
Püfləyib ruhi-tazə hər yanə,
Eylədi mürdəkanə bəxş həyat.
Ləğvdir büsbütün bu əfsanə,
Demişəm mən bu mətləbi kərrat,
Altı min il yatan səfilanə,
Oyananmaz, mahalıdır, heyhat...

"Molla Nəsrəddin",
4 dekabr 1911, №43

Naxçıvan dumasına gər o kəsin düşdü işi,
Çöreyi pişdi, kefi kök, damağı təht oldu.
Bir saatlıq iş üçün on gün olur avarə,
Əgər axırda düzəltdi, daha xoşbəxt oldu.

"Molla Nəsrəddin",
18 dekabr 1911, №45

Belə bir əsrdə kim elmi-maarif günəşi
Çacib öz nurunu hər bir təbəqat üstündə.
Döyüşürlər, söyüşürlər, küsüşürlər yenə də,
Naxçıvan mollaları bəhsi-zəkat üstündə.

"Molla Nəsrəddin",
20 yanvar 1912, №3

Gündəlik qəzetələrdə dərc olunan sözlər edir
Hər tərəfdən hətərənlər-pətərənlər eləm,
Mərhəbələr ki, həmişə Bakının hər xəbəri
Ya atışma, ya ölüm, ya da ki, sirqətdi tamam.

*"Molla Nəsrəddin",
13 yanvar 1913, №1*

Rusların, ermənilərin, gürcülərin xəlfələri
Birliyə, mehərə, vəfayə çağırır millətini,
Nə şəqavətdir bu, bəs Naxçıvan əllamələri
İstəyirlər yeyələr bir-birisinin ətinə.

*"Molla Nəsrəddin",
13 yanvar 1913, №1*

NAXÇIVANDAN BİR NƏFƏR DOSTUMA

Özgələr dərs oxuyur, alimi-fərzanə olur,
Özünə, millətinə qövli-həkimanə olur,
Student olsa biri leyk bizim millətdə,
Ya qumarbaz, ya piyan, ya da ki, divanə olur.

*"Molla Nəsrəddin",
3 fevral 1913, №4*

Əcnəbi balda, qonaqlıqda, klubda həmə vaxt
Çalışır nazü nəzakətlə aparsın özünü.
Nə paxıllıqdı bu bəs bizdə Həsən xan kimilər,
Qumar üstündə yarır bir-birinin baş-gözünü?

*"Molla Nəsrəddin",
10 fevral 1913, №5*

Bilmirəm bu Kamal əfəndilər,
Nə üçün bikamal olur, ya Rəb?
Elm, fəzlü kamal başda görək,
Adı qondarmağa nə oldu səbəb?

*"Molla Nəsrəddin",
5 aprel 1913, №11*

Oruc yeyənlərə kəc-kəc baxan, Oruc qardaş,
Bir azca hövsələ bas, səbr elə, darıxma, yavaş,
Beş-on gün ömrünü dünyadə zəhmətilə keçir,
Öləndə, qorxma, gedərsən behiştə sən birbaş.

*"Molla Nəsrəddin",
24 avqust 1913, №21*

Misiyonerlər çalışır cəbr ilə Abxaz qövmi
Eyləsinlər hamısı dini-məsihani qəbul.
Qılmasınlar dəxi qanuni-şəriətlə namaz,
Etməsinlər ölünü dəfn bəayini-rəsul.

Deməyirlərmi, bizim müftiyə bu məsələni,
Eylə tədbir eləyə mat ola bilmərrə üqul.
Ya deyirlərsə də, əlbəttə, eşitmir qulağı,
Çünki din məsələsi indi deyildir məmul.

*"Molla Nəsrəddin",
12 oktyabr 1913, №23*

Bir mürərrir ki, eybü nöqsanı
Yazdığı cümlədə pədid olsun,
Qanmasın hər sözün həqiqətini,
Anlamaq şəninə bəid olsun.
Saxlasın Mir Muxəmmədin tərəfin,
Canü dildən ona mürid olsun.
Əceba, böylə bir şəqavət ilə,
Yaraşırımı, adı Səid olsun?!

*"Molla Nəsrəddin",
30 dekabr 1913, №29*

Yaşasın həm "Nicat", həm "Sovqat",
Qoydular dəh həqiqət ələmi mat.
Müftinin hörmətin tutub mənzur,
Ora göndərdilər böyük bir zat.
Məclisi dəfn, kəfn təşyidə
Eyləsin ta ki bir vücud isbat,
Söyləsin birbəbir onun mədhin

Ki, edib millətə nasıl xədəmat.
Bakının böylə-böylə möcüzünə,
Zikr edin siz də dadlı bir salavat.

*"Molla Nəsrəddin",
9 mart 1917, №5*

ŞPIYON AXUNDLARA

Doğdu həqiqətin günü, yırtıldı maskalar,
Çıxdı üzə cəməli-xəyanətməabınız.
Divani-ədlə çəksə sizi, istəsə qisas,
Bu millətə görün, nolur aya, cəvabınız.

*"Molla Nəsrəddin",
16 mart 1917, №6*

Gərəkdir şahsevənlər daima bir şah sevsinlər,
Nəinki binədayə rəhm edib, Allah sevsinlər.
Deyirlər haqq ilə nəhaqqı onlar qanmayır əsla,
Gərək bir qandırən olsun, olub agah, sevsinlər.

*"Molla Nəsrəddin",
25 dekabr 1917, №26*



Dinəndə yandı dilim,
Dinməyəndə dil yandı.
Nə dərdi gizlədə bildim,
Nə aşikar eylədim.

*"Şərqi-Rus".
28 dekabr 1904, №260*

Əsfa, ey ədibi-pakzəmir,
Daim oldum qəyu dəfnə qərid.
Millətə pəndin olmaz çağır,
Fikrini tutdu bir sükuti-əmiq!

Gül saçıb pişkafı-rahində
Gərçə Qafqaziya əlvida eylər!
Səni həqq saxlasın pənahində
Ey ədibi-müxalisətpərvər!

Gərçə gül soldı... itdi fəsli-bahar!
Səna, ey gülüstan, yetişdi xəzan!
Qəm yemə, Əhməd Kamalın var,
Açılır başqa bagzari-bəyan!

*"Yeni Füyuzat" jurnalı,
1910, №7*

*Əlibay Hüseynzadə həzrətlərinin
Qafqasiyadan mühacirəti münasibətilə
təhəssürat*

Səndə, ey Qafqaz, ey gözəl gülzar,
Qəlb açılmaz gülü bənövşə solar.
Daima başqa aşığına açar,
Solsa gül, əndəlib olar naçar.

Nədən ey gülşeni-fünun və ədəb
Bu qədər xarsən bu dünyədə?
Nə üçün bilmədin? Nə oldu səbəb?
Gəh vida eyləyir bu danədə?!

Ah, ey dahi-yi-sütudə-nihad
Bizə lütfünlə eylə ətfi-nigah,
Səndən eylər bu millət istimdad.
Ona sizlərsiniz yeganə penah.

Edib əsgə təhəssüratımızı,
Vətən olmaqda pürəsəf naçar
Getmə!.. Məyusü naümid bizi
Etmə, ey tutiyi-şəkərgöftar!

Cismü canımda ehtisasatım
Şu kədərli fəraqə nifrət edər.
Gətdigin yerlərə xəyalatım
Sürünüb əczlə peykə gedər!

ŞƏHİDİ-HÜRRİYYƏT SƏİD SƏLMASİNİN RUHUNA İTHAF

Bu baxışlar mələlū hüzn saçar,
Bu baxış dağıdar edər ciyəri,
Qəlbə min dürlü yəsü matəm açar,
Səndə gördükcə bu nigahləri.

Ah, ey nocavan, ki qəlbində
Daima bəslədin həvayi-vətən.
Vətən uğrunda, millət eşqində
Laləgun oldu qanlarınla kəfən.

Əsəfa, vermədi əcəl möhlət,
Görməyə şadikam millətini.

Düşmənin vermədi sənə fürsət,
Etdi nabud fikri niyyətini.

İştə fikrindəki sübati-himəm
Verdi tərcih cahənə canani.
Ruhi-pakın tutub tərqi-ədəm,
Sinəçək etdi əhli-İranı.

Saf qəlbinlə bəzli himmət edib,
Qeydi-dünyadən oldun azadə.
Həsretü yəs aruzu ilə gedib,
Müstərih ol behişt-i-ələdə.

Dediyin tək həyatı-istiqlal
Oldu axır fədası məsləkinin.
Can nisar etdin, etdin istikmal,
Qayım oldu əsası məsləkinin.

İştə min kərrə mərhəbə olsun
O mübarək-nihad fitrətinə.
Cismü canım mənim fəda olsun
O müqəddəs türabi-türbətine.

*"Yeni Füyuzat" jurnalı,
11 yanvar 1911, №2*

Bu qədər ifadələnmə, sənə yoxdu bab, varlı.
Fiqəranı, bəsdir, az soy, elə ictimab, varlı.

Həzər eylə rəncbərdən, ona bəsd, vurma noxta,
O yazıq əkinçilərdən bir utan, bir azca toxda.
Bu qədər yekəltmə qarnın, puluna güvənmə çox da,
Olu bir zaman çəkərlər sən ilə hesab, varlı.

Sən əgərçi varlanıbsan, pulu yığmısan cəfasız,
Bunu bil ki, varlı hərgiz dolananmayıb gədasız,
Bu qədər, görəndə yoxsulları, baxma etinasız,
Oların, həzər qıl, etmə ürəyin kabab, varlı.

Hamı sosialistlər indi onların köməkləridir,
Niyə, çün əkib-biçənlər onların biləkləridir,
Səni varlı eyləyən həm onların eməkləridir,
Pulu sən qucaqlayıbsan, o çəkib əzab, varlı.

Sənə dürlü-dürlü nemət olar eyləyib fərahim,
Bu sayaq ilə ki, indi dəyişildi vəzi-ələm,
Özünü کنار çekmə, dəxi keçdi, indi sən həm
Gərək öz əməllərindən verəsən cavab, varlı.

Yeyib-içmişən doyunca, gecə-gündüz olmusan şad,
Füqərayə etməyibsən o yaman gündə imdad.
Bütün işçilər əlindən ələyir fəğan-fəryad,
Nədi səndə böylə bir zülm, bu cürə itab, varlı.

Dəxi bəsdir etdiyin cövrü sitəm, yetər, dübarə
Seçilib qarışma xalqa, bir utan çekil کنارə,
Zibəs etdiyin cəfalar hamını gətirdi zarə,
Törədi bu niyyətindən belə inqilab, varlı.

Səni sədri-məclis etsə, başına doluşsa əclaf,
Özünü öyünmə, bəsdir, dəxi vurma çox da boş laf,
Bu qədər həyasız olma, elə laməhalə insaf,
Füqərada qalmayıbdır dəxi səbrü tab, varlı.

"Molla Nəsrəddin",
25 dekabr 1917, №26

HƏSB-HAL¹

Təsviri pürməlalımı mütləq görənlər zəvət
Anlar keçirtmişəm necə əfsüsdə bir həyat,
Gəldim cəhanə sanki həmişə bəla çekim,
Könlümdə vardı min əməli min təhəssürat.
Dünyada bir mərami-dilim hasil olmayır,

¹ Bu şəri müəllif vaxtilə artist M.A.Əliyevə yadigar verdiyi əksinin arxasında yazmışdır. Qəmküsərin qətlindən sonra M.A.Əliyev həmin şəri "Azərbaycan" qəzetinin 1919-cu il 28 mart tarixli 145-ci nömrəsində çap etdirmişdir.

Yəsi olub mənə bütün əcrami-kainat.
Bəs kim düşünmüşəm, qırıqdır üzüm-gözüm,
Zayə edib vücudumu işbu təfəkkürat.
Sinnim otuzda, tüklerim işte bəyaz olub,
Köçmək sifarişin yetirib qasidi-məmat.
Qalmayıb ümid çünki həyatın beqasına,
Əksim götürmüşəm, qala bəlkə, bu, xatirat.

ƏDƏBİYYAT

Bir hökumət təzə çıxmış, ismi-Azərbaycan,
Şekli cümhuri, idarə üzvü yeksər bəylə xan.
Heç görübsüzümü ki, olsun kəlləyə qurtdan çoban?
Bir nəfər xalis rəiyyət kabinetdə yoxdur, inan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Hər şəhərdə xandır, əyandır keçib iş başına,
Hər cəhətdən üz görür öz qövmü, öz qardaşına.
Get dolan kənd-kəşəyi, bax bir axan göz yaşına,
Hər tərəfdə kamirandır bəy, əkinçi bağı qan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Get Qazaxdan keç, Tovuzdan keç, özünü ver Gəncəyə,
Gör necə vermiş rəiyyət bəylə pəncə-pəncəyə,
Kəndliyə, rəncbərlərə bax bir olan işkəncəyə.
Bax nə cür bu zülmədən qan ağlayırlar hər zaman,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Nəql edim bir-bir sənə mən hər yerin əhvalını,
Kəndlinin, rəncbər, əkinçi, fəhlənin bil halını,
Bax, düşün, gör onların idbarını, iqbali,
Qalma qəflət uyqusunda, dur, gözün aç, bir oyan!
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Xoylu xan¹ bir müddət etdi tək idarə milləti,
Kabinə təşkil etdi, hər yerdə çıxdı şöhrəti,

¹ Məsəvat hökumətinin baş naziri Fətəli xan Xoyskiyə işarədir.

Çünkü böhran oldu, dəyişdi vizarət heyəti,
Hər tərəfdən toplanıb məbus açıldı parlaman,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Bəh, nə məbuslar ki, tanrı bədnəzərdən saxlasın,
Qıymasın canlarına, hər şur-şərdən saxlasın,
Qəlblərin sinsitməsin, qəmdən, kədərdən saxlasın,
Çünkü millət onlara mərhuni-minnətdir hər an,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Var o cür məbus əsla anlamaz bəsət nədir,
Parlaman nə, üzv nə, bu vəz, bu halət nədir,
Kimdi millət, kimdi dövlət, bu qədər biddət nədir,
Çünkü onda nə fərasət var, nə təqriri-böyan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Get soruş, öyrən, gör, aya, bunları kimlər seçib,
Onların kim qəddinə bu xələti ölçüb-biçib,
Hər biri yüz min fırlıdaq işlədib, zərən keçib,
Ayda on min donluq alsın, müftə olsun kamiran,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Boyle getse binəvalər büsbütün pamal olur,
Bu fəlakətdən, yəqin, axırda izmehlal olur,
Kim bu bəylərdən səvay bu vəzidən xoşhal olur,
Hər tərəfdən ərşə qalxıbdır bütün ahü fəğan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Vardı min dinsiz-imansız, hər biri milyon yeyib,
Beş gün əqdəm lüt gəzərkən indi xəz paltun geyib,
Doğrudur haqqan, keçənlər mətləbin lübbün deyib,
İndi bülüllər yerində qarğalar tutmuş məkan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Qan töküldü, can verildi, oldu hürriyyət pədid,
Köhnə istibdad düşdü, parladı tərzi-cədid,

Şahidi-məqsud göstərdi üzün, verdi nəvid,
İxtiyar olmuş könüllər oldular yeksər cavan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Leyk, heyf olsun, üzü bir binəvanın gülmədi,
Milləti-cahil bu feyzin qərb-qədrin bilmədi,
Fəhlənin bir kəs üzündən əşki-ahn silmədi,
Canəverlər əl-qol açdı, oldu zalımlar əyan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

İndi getsən hər mahala hər yetən dad eyləyir,
Dövreysi-mənhusi-istibdadı dəryad eyləyir,
Bəs ki xanlar, bəs ki bəylər zülmü biddət eyləyir,
Qalmayıbdır rəncbərlərdə dəxi tabü təvan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

İndi lazımdır ki, millət huşunu cəm eylesin,
Hər cür olsa haq danışsın, haq desin, haq söyləsin,
Yoxsa bizlərdə tərər yoxsa, buna kim neyləsin?
Qalmaz axırda bu cür bivayə millətdən nişan,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

Çünkü bu millət susayıb bir-birinin qanına,
İndi fürsətdir, düşüb qardaş qardaş canına,
Gözləri qızmış, qudurmuş, getmək olmaz yanına,
Ol səbəbdəndir olur gündən-günə işlər yaman,
Ələman bu müstəbidlərdən, ilahi, ələman!

"Gələcək" gazetisi,
31 yanvar 1919, №1

İNGİLTƏRƏ¹

Qoymayaq olsun ki, sahib-ixtiyar İngiltərə,
Yoxsa bizlərdən çəkər axir damar İngiltərə.

Əsrlərdəndir bu millət Asiyada kök salıb,
Hər yeri, hər ölkəni min fənd-fel ilə alıb.
Aləmi bərbad edibdir, birçə Gürcüstan qalıb.
İstəyir etsin onu da tar-mar İngiltərə.

Çün gələn tək başlayıb hər milləti iğva edir,
Hər nə hiylə, hər nə fitnə eyləyir ixfa edir.
Hər zaman bir milləti bir növü istisna edir,
İstəyir Qafqaz dağılsın, aşkar, İngiltərə.

Çün bular əmniyyətə, asayişə verməz riza,
Bəs ki, bu vəzi edir daim siyasət iqtiza,
Bunların hər fəndini aləm duyubdur, özqəza,
Eybi yoxdur, hər qədər qazsa məzar İngiltərə.

Bizləri osmanlı, alman, rus getirdi heyvətə,
Zərbə vurdu hər biri mümkün qədər hürriyyətə,
Özləri axırda düşdü gör nə cahi-zillətə.
İşte vazəhdir, olar axırda xar, İngiltərə.

Bu bəlanın biz bacardıqca biz qabağın sədd edək,
Ziddinə min etirazü min tənəffürlə gedək,
Müstəbid olduqlarında bunların çün yoxdu şəh,
Məhv edər hürriyyəti hər yerdə var İngiltərə.



1919

¹ İxtisarla verilir.

QATIŞ-BULAŞ

Sərkər Molla əmi, özümü tərif etmək olmasın, mən tamam üç dillə: türk, fars və ərəb dillərinə aliməm. İndi sənin əqlincə mən bu üç dillərin hansı birisində məqalə yazsam mənim üçün fəzilət artıq olar. Mənim bu kəm əqlimə görə bu dillərin heç birisində məqalə yazmaq mənə əl verməz. Çünki əgər türk dilində yazaram, deyəllər fars, ərəb dillərini bilmir, əgər fars dilində yazaram, deyəllər türk və ərəb dillərindən xəbəri yoxdur. Və əgər ərəb dilində yazaram, deyəllər türk və fars dillərindən məhrumdur.

Yaxşısı bilirsən nədir? Yaxşısı odur ki, mən məqalədə bu üç dili bir-birinə qatış-bulaş edəm. Bu belə. Bundan əlavə, heç bilirsən qatış-bulaş dillərində yazılan məqalənin bir böyük və ümdə fəziləti də nədədir? Bir fəziləti də ondadır ki, belə gözəl məqaləni heç başa düşməyən adam tapılmaz, hərçənd, ağzım dinc durmadı, dedim ki, belə məqaləni camaat hamı başa düşər, amma bu çox da elə bir mətləb deyil, camaat başa düşər düşsün, düşməz düşməsin. Mənə deyən gerek camaat ilə nə işin, sən öz fəzilətinə çalış. Eşitməyibsen, bir itin bir qəssab dükənindən bir parça ət aparmağını görüb bir qara dərviş bunu nə qaydada xəbər verdi qəssaba? “Usta qəssab, sən bir parça ləhmin kəlb apardı” sözlərini deməkdə nə sayaq məxrəcə can verdi. Sən əqlincə bir belə alim dərviş dəli idi ki, ağzını, gözünü əyə-əyə yarım saat özünə zor verirdi. Əgər biçarə dərviş özünü bu zəhmətə salmasa idi, heç onda olan qiraət fəzilətini bir kəs başa düşməzdi.

İndi canım, əyri oturaq, düz danışaq, dərviş dərvişliyində özünün bir qırıx qiraət fəzilətini nəzərə versin, bəs heç insafdır ki, mən üç dilin alimi ola-ola öz fəzilətimi gizliyim.

Molla əmi, heç kəs məndən inciməsin, düzü, qardaş, əgər məqaləni mən qatış-bulaş dilində yazmıyam, canım heç vaxt dincəlməz. Oxuyan başa düşər düşsün, düşməz düşməsin. Mən öz fəzilətimi gözüm baxa-baxa zay edən adamlardan deyiləm.

*“Molla Nəsrəddin”,
4 noyabr 1907, №41*

İRAN RƏİYYƏTLƏRİNDƏN TƏŞƏKKÜR

Zənbur ağa, biz iranlılar, nə qədər öz naibi-konsulumuz Mir və İbrahim xandan razıçılıq və təşəkkür eyləsək, genə mindən birinin öhdəsindən gələ bilmərik. Onun bəqifayətliyindən bizim hər bir ehtiyacımız rəf olub, asudə və xoşbəxt bu urus torpağında yaşayırıq, qurd qoyun ilə otlayır, aylar ilə bir ariz-məruz olmur ki, işi konsula düşsün. Ona görə də konsulxanada bekarçılıq olduğundan Naib cənabları arxayın və dinc hər gün konsulxanada sazəndə, nəvazəndə ilə kefə məşğul olub gündə şikayətçi əvəzinə, beş-altı kefli dəstəsi evindən yola salır.

Allah belə Naibdən razı olsun və həmişə damaq çağlığı versin. Biz ki, ondan razıyıq... çünki hamı iranlıların dəstixətti yox idi, onları evəzindən vəkalətən qol çəkdi: Cüvəllağı!

"Zənbur",
29 may 1909, №12

HÜRRİYYƏT

İranlılar məşrutə almağa görə bizim irəvanlılar da həsəd aparıb hazırlaşır ki, Rusiya dövlətindən hər nə cür olsa, zorla da olsa, dörd bənddən ibarət bir hürryyəti alsınlar. Bunların dörd bənddən ibarət olan məramnamələri altdakı qərar üzrədir:

1. Bunlar nə vaxt Kərbəlayı-müəllayə və ya Məşhədi-müqəddəsə getməli olsalar, dövlət bunlara sualsız-cavabsız bilet versin ki, daha gizlin gedib, gülüyə düşüb Araz çayına qər q olmasınlar.

2. Bunlar ürəkləri istədiyi kimi övrətlərini döyüb, söyüb öldürsələr də, dövlət bunların bu işinə müdaxilə edib, öz qul hökmündə olan övrətlərinin şikayətinə yetişməsin.

3. Bunlar hər kəsi öldürələr və ya ölələr, ölən və öldürülən hər bir cür yara və nə tövr naxoşluq ilə ölürlərsə, dövlətin ixtiyarı olmasın bunların qarınlarını yırtmağa.

4. Bunlar məhərrəmlikdə gecələr şaxsey dəstəsi tutub, baydaq bəzəyib, toy çaldırıb, hansı məhəllədən hansı məhəlləyə cəlal ilə getsələr və aşura günü ağ köynək dəstəsi bütün şəhəri dolansa, dövlət tərəfindən əbədən mümaniet olunmasın.

Vəssalam. Bu qədər hürryyəyə bunlar kifayət edirlər, daha ayrı bir zad ilə işləri yoxdur.

Qoy gürcülər, ermənilər özlərindən ötrü nə istəyirlər istəsinlər.

"Molla Nəsrəddin",
9 avqust 1909, №32

ÇİRK

Bildir həmin bu fəsildə ki, yay idi, Naxçıvan şəhərini qızdırma-titrətmə bürümüşdü. Hətta iki-üç yüzədək adam məhz qızdırma-titrətmədən vəfat etdi. Şəhərimizdə olan cəmi müsəlman və rus həkimləri aciz qalıb hər cürə müalicə edirdilərsə də kargər olmurdu. Amma sonra Allah-taalanın bu yazıq Naxçıvandakı bəndələrinə rəhmi gəlib, şəhərimizin vaizi molla Zülənam cənabları mənbərdə vəz əsnasında tərəyib və çirkənlənmiş köynəyinin tərəini və çirkini onlara şəfa qərar verdi. Belə ki, bu ilin ərzində şəhərimizin hamı müsəlman övrətləri balaca şüşələr götürüb Axundgildən pul ilə o mücərrəb davadan alıb hansı bir qızdırmalının canına və hansı boğazı gəlmişin boğazına sürtdülərsə, filfövr şəfa tapıb, canları bidin və laməzheb rus həkimlərinin əlindən qurtardı. Əlhəmdülillah, bu il şəhərimizdə bir nəfər də qızdırmalı və naxoş tapılmır.

Belə məlum olur ki, bu dava təhvil suyundan yüz dəfə faydalı və mücərrəbdir.

Bu hesabdən gerek ki, qubalı Axund Molla Hacı Babanın tərəi və çirki diqqətdən tutmuş bütün əlacsız dərdlərin hamısının dərmanı ola. Qubalı qardaşlarıma tövsiyə edirəm ki, qəflət eləməsinlər. Bu cür mömin və dindar alimlər çətin ələ düşər. Allah ki bu cür böyük nemətləri bizə ehsan buyurub, daha biz niyə pullarımızı xarici həkimlərə verək?

Xudavəndi-ələm bu cənablara ömür versin ki, öz şəfa tərəini və köynəyinin çirkini heç kəsdən müzayi qə eləmirlər.

"Molla Nəsrəddin",
16 avqust 1909, №33

ƏNASİRİ-ƏRBƏƏ

Dünyada hər zadın elmi cəhlindən yaxşıdır. Mən indiyəcən ki, bir para intelligentlərin bizim nikahi-ərbəə barəsində bizi elədikləri iradı eşidirdim, lap məəttəl qalırdım ki, əgər doğrudan da bu məsələ qabili-tənqiddirsə, niyə mollalarımız və vaizlərimiz hey məsəcid və mənbərdə bu məsələnin savabına və mühəssənətinə dair təkid eləyirlər. Amma Allah bizim şeyxə ömür versin, bu gecə bir böyük məclisdə necə ki lazım idi, bu məsələni tövzih elədi. Cənab şeyx buyurdu ki, necə ki, bədənə ənasirimiz dörddü, habelə də gerek övrətimiz də evdə dörd ola.

Buna da bu dəlili gətirirdi ki, övrətin birinin qanı, birinin sövdəsi, birinin səfrəsi, birinin bəlgəmi bizimkilə müvafiq gəlir. Ona görə də gerek hökmən dörd övrət saxlamaq ki, ənasirlər hamısı bərabər gəlsin. Vəqəən əhsən bizim mollalarımıza ki, fikirleşib bu cür şəri məsələləri istixrac eləyirlər və avam üçün əbədən qəll-qəş yeri qoymurlar.

Qoy murdar firənglər hər nə ixtira eləyirlərsə eləsinlər və bizi də istehza ilə desinlər ki:

Hamı yerdən üruc ceylər həvayə,
Hovadən siz yerə küppan olursuz.

*"Molla Nəsrəddin",
6 dekabr 1909, №49*

RƏDD

Cənab Molla Nəsrəddin! Məcmuənizin 49-cu nömrəsində "Qafqaz xəbərləri" ünvanı ilə yazdığımız aşağıdakı mətləbə ki, guya Kilid¹ camaatının Ağ Seyid uşaqlarına gətirdikləri odunlar artıq olduğundan ağalar on vaqon cəhənnəmə yola saldılar. Bu mətləbə burada olan bezi diplomatlar irad eləyirlər. Bunlar deyirlər ki, Ordubadda ocaq və şəcərə sahibləri olan seyidlərin arasında 539 il bundan əqdəm bağlanan əhdnamə mövcubincə Ordubad mahalı neçə hissəyə bölü-

¹ Ordubad rayonunda kənd adıdır.

nübdür və hər bir beş-altı kəndin tyulu ağaların birinə çatır. Daha heç birisinin ixtiyarı yoxdur o birinin haqqına təcavüz etməyə. Belə ki, Yayıç¹, Dizə², Müsəlman Azası³ və Ordubadın Sərsəhər məscidinin cəmi aidatı və mədaxilinin təəllüqü Mir Süfid ağanın uşaqları ilə canına qurban olduğum Mir Mürtezə ağaya yetişir. Və habelə Zəngəzür, Qapançayı mahalları Hacı Mir Həşim ağanın oğlu Mir Hüseyn ağaya mütəəlliqdir. Qalan xırım-xırda seyidlərin də hərəsi bir kəndi, iki kəndi idarə edirlər. Bircə Sisyan, Dərələyəz, Qarabağ mahalları Ağ Seyidin uşaqlarına tabədir.

Demirəm, bəlkə bu axır vaxtlarda onlar bir qolçomaq tayfa ilə sayuz olduqlarına görə Kilid kəndinə əliuzunluq eləyələr. Yoxsa beynəssədat qanununun 99-cu fəslinə mütabiq heç birisinin bu bölgüdə təcavüz etməyə haqqı yoxdur. Xahiş olunur müxbirlərinizə diqqət eləyib mətləbin həqiqətin yazmağı tövsiyə buyurasınız.

*"Molla Nəsrəddin",
27 dekabr 1909, №52*

AH, KEÇƏN GÜNLƏR

Atalar sözüdür: "Keçən günə gün çatmaz – calasan günü günə". Doğrudan da, hanı qədim vaxtlar! Rəhmətlik Dəli Həşim demişkən, hanı Molla Qəni dövrü, mağıl onda xeyir-bərəkət var idi, hər yanda şeyxi, müteşərrri dəvası olurdu; hər məclisdə bəhslər açıb çığır-bağır sahib kitabı bir-birlərinin başlarına çırpırdılar. Yaxşı böyük-böyük mollalarımız, imanlı qazilərimiz və dindar vaizlərimiz var idi. Və hər biri özünü bir tərəfə vurub pilovu yeyib, çayı içib mərac məsələsi, berül-ələm dəvası və şəqqül-qəmər möcüzəsi deyirdilər. Və bir-birlərini gözəl həcv eləyirdilər və deyirdilər:

Sən baxgilən o Rəhim xan iblisə,
O necisə, o mürdərə, o pisə,
Hirsin yemir, yoldan dönür Tiflisə,
Çatla hərif, vayındı bundan sora,
Məmmədəli tayındı bundan sora.

^{1, 2, 3} Culfa rayonunda kənd adlarıdır.

Vallahı, heç yadımdan çıxmır o günlər ki, hər il məhərrəmqa-bağı Molla Qulam adında bir nəfər Həmədandan dəstəsi ilə gəlib gözəl-göyçək uşaqları Əli Əkbər, Qasim şəbehi bəzəyib buğuburma boynuyğunları da İbn-Ziyad və Şimr şəbehi qayırdı və camaatımız da ağlamaqdan qəşş edərdilər. Və heç unutmaram o vaxtları ki, Ağabala dərviş gürzə-gürzə ilanları bazar dalına töküb oynadardı və sarı kağızda yazılmış ilan, əqrəb duasını paylardı camaata. Novruz bayramında təhvil saxlayıb təhvil suyunun üstündə dava-mərəkə salardılar və ağsaqqal, qarasaqqal o təberrük suyu qapış-qapış elərdilər.

Şəhərimizdə olan Qara daşın¹, Xudu divanənin², Xədicəyi-kübranın³ ehtiramı var idi. Arvad, kişi o yerlərə nəzir deyərdilər, ziyarətə gedərdilər. Qocalarımız, cavanlarımız uzun börk qoyardılar, təppəçuxa və cübbə geyərdilər. Amma heyf və genə heyf olsun ki, indi zamanə dönüb, xeyir-bərəkət götürülüb, imanlı və dindar kişilərimiz ölüb, şeyxi, müteşərilik əvəzinə xuliqanlıq və məşrutəçilik çıxıb möcüzat yerində politik danışılır. Təppəçuxalar pinjaq, jilet olub, uzun börklər qazançılanıb, saqqallar qırıxılıb, başlar urusu qoyulub, uşaqlar urus paltarı geyib urus şkolasına gedirlər. İlan, əqrəb duasının əvəzinə qəzet-jurnal çıxıb. Cavanlarımız oxuyub yoldan-izdən çıxırlar, gedə-gedə mollalarımızın ehtiramı xalq arasında əskilib, camaatımız şəbeh çıxartmağa, ilan oynatmağa birəğbət olublar. Qara daşa baxan olmur, Xədicəyi-kübrada çıraq yandırırırlar, Xudu-divanəyə ziyarətə getmirlər.

Gör işlər haraya münəcər olub ki, bu yavuqlarda Ordubad, Naxçıvan, Şərur, İydir uyezlərinin kəsəbə camaatının tərəfindən deputatsiya İrəvana yığılıb şört qoyublar ki, hərgah mollalar, rövzəxanlar, xanlar, bəylər, hacılar bu il məhərrəmlikdə şəxsey dəstəsinə yapışmasalar və başların yarmasalar, onlar da yapışmasınlar, yarmasınlar.

Bunlar deyirər ki, hərgah bu işlər yaxşı işlədirsə, qoy böyüklərimiz də eləsinlər. Deyirlər, niyə bəs vaizlərimiz, rövzəxanlarımız pulu yığırlar və əyanlarımız və hacılarımız məclisin yuxarı başında əyləşib, çay içib qəlyan çəkirlər, birca biz vurub başımızı dağıdıb həf-

tələrlə naxoş olub kəsib-kardan qalınq və onlar isti məsciddə əyləşib şirin-şirin söhbət eləyirlər. Amma biz soyuqda, qarda şəxsey gedib sətəlcəm oluruq...

Ax keçən günlər, zamanə dolanıb, küfr aləmi tutub, məxluq dindən, məzhəbdən dönübdür. Kaş ölüb belə rüzgarı görməyəydik.

*"Molla Nəsrəddin",
28 fevral 1910, №9*

ƏDALƏT VƏ MALİYYAT

Hər kəs nə deyir desin, mən genə deyirəm ki, dünyada bu qəzet və jurnal çıxardanlara hər nə eləsən azdır. A kişi, bu qədər kötək yeyirlər, ölürlər, daşlanırlar, təkfir olunurlar, genə dik dediklərini deyib bu biçərə mömin, dindar müsəlmanların yaxalarından əl çək-mirlər.

Doğrudan da ki, deyiblər: "Günah öldürəndə deyil, öldəndə". "Mühakimat" qəzetəsinin müdiri Mahmud Qənizadəyi-Səlməsi Təbrizdə haqqında cəzasına çatıb və yaxşı eləyiblər ki, günün günorta çağı bazarda vurub şilik-miliyin dağıdıblar. Canım, iki yüz min Təbriz camaatı özlərinə ədliyyə əzası seçirlər. "Mühakimat"ın müdiri nəçikarədir ki, onlara irad eləyib və millət inanılmışlarını rüsvayi-aləm eləsin? Ədliyyədi, kefləri istər orada ədalət eylərlər, kefləri istər zülm eylərlər, kefləri istər müqəssirləri zindana məhkum eylərlər, kefləri istər, hərdənbir müqəssirlərin xoşgil cavanlarından seçib evlərinə apararlar.

Xoşgil müqəssirlərin birini ki, Hacı Mirzə ağa bülürçü evinə aparıb və ona rəhm eləyib qoymuyub zindana gedib ürəyi sıxılısın, ona mehmannəvazlıqdan və məhəbbətdən başqa bir şey etməyib ki? Və işdə də ziddi-məşrutə və ya xilaf-i ədalət bir şey baş verməyib ki? "Mühakimat" çığır-bağır salıb biçərə kişinin təmiz adını ləkələndirir.

Elə eylər, onun da əvəzində Əsgər Miskin camaatı yığıb onun ölümünə döyər ki, daha bir də qələt eləsin əlinə qələm alıb xalqa böh-tan desin. Çox yaxşı, bir millət ki, ikicə il məşrutə alıb məclisi-milli

^{1, 2, 3} Naxçıvan şəhərində olan pir adlarıdır.

açmaq ilə duza, bişmiş kərpicə, əhəngə, gəcə maliyyat qoya və halonki, indiyədək heç bir dövlət qoya bilməyib, o millətin üzvləri qanmır, elə birçə "Mühakimat" qanır?

Vallah, əstəğfirullah eləyirəm, onlara qanmıyan deyənin ağzında dili quruyar.

*"Molla Nəsrəddin",
18 iyul 1910, №28*

STATİSTİKA

Hər hansı məmləkətdə ki, sabun və kağız çox istemal oluna, o dəlildir o məmləkətin mütəməddin və əhalisinin əhli-maarif olduğuna. Həqiqətdə mən bu mətləbi oxuyub çox şad oldum ki, əgər vəqədə əlaməti-tərəqqi sabun ilə kağızın artıq işlənməyində olsa, əlhəmdülillah, biz müsəlmanlardan yer üzündə maarifmənd bir tayfa yoxdur. Çünki cəmi aləm bilir ki, müsəlman millətindən artıq təmizliyə rəğib bir millət ola bilməz. Bu sözlərə inanmayan ya təşrif aparsın İranın o gözəl, saf və təmiz hamamlarına, əgər İrana da əli çatmasa, buyursun Qafqaz şəhərlərində müsəlman məhəllələrinə, ta görsün ki, hamamlarda, məşallah, hər gün camaatın çoxluğundan iynə salmağa yer yoxdur və hətta elə olur ki, üç-dörd adam sığışmayan bir hovuzda birdən qırx adam soxulur.

Bu məsələ ki, həll olundu, indi keçək kağız işlətmək məsələsinə. 1909-cu ilin statistikasına görə həmin il yalnız bir İranda doqquz milyon doqquz yüz doxsan min batman mərənddaşı üst-üstə kağız işlənmişdir. 1909-cu ildə İranda işlənən kağızın surəti:

Hacı Nəcmüddövlənin təqviminə ki, bütün ilin hadisatını göstərir, 97281 batman Mərənd daşı.

Mərsiyə və möcüzə kitablarına, köhnə və sinəzən dəftərçələrinə 86235 batman səqət.

İlan, əqrəb, qorxu, bəd nəzar, məhəbbət, cadu və kaftarküş dualarına 58921 batman ponzalı.

Bayramda zəfəranlı su ilə yazılan dualara ki, hər dərddin dərmanındır, 76418 batman min misqal.

Kəbin, təlaq, siğə, təməssük, ittihadnamə, icarənamə və iqramamələrə ki, Siqotül-İslam və Müinnül-İslamlar yazıblar, 57987 batman Təbriz daşı.

Təkfirnamələr ki, Tağızadələrin, Məmmədəlini istəməyənlərin və sairələrinin haqqında ətabi-aliyyatda və İranda üləmə kəsətül-lah əmsalühüm tərəfindən sadir olub 1000000000 batman Marağa daşı.

İndi lap arxayın ol ki, yer üzündə əhli-maarif millətlərin birincisi müsəlmandır və mədəni ölkələrin də ən əvvəlincisi İrandır.

*"Molla Nəsrəddin",
22 oktyabr 1911, №37*

İRƏVANA SƏYAHƏTİM

Mən bu az ömrümdə çox şəhər gəzmışəm və çox yerlər kəşti-güzar etmişəm. Amma heç bir yerin əhlini İrəvan adamı kimi xoş-rəftar, həlim, mehriban, dinc və sakit görməmişəm. Doğrudan, bu şəhərdə qurd qoyunla otlayır. Hər bir yığıncaqda camaatın bəhsi elmdən, maarifdən, təməddüнден və söhbəti ittihadndan, ittifaqdan və məhəbbətdəndir. Bir əhəddən eşitməzsən ki, bir kəlmə xilaf-insaniyyət və ya xilaf-ədəb söz söyləsin. Amma bunun hamısı ilə belə bu şəhərin əhli çox rəşid, şücaətli və igid adamlardır. Məsələn, çox vaxt görürsən ki, bir nəfər bığıburma, şəstli, ucaboy, qazaçı formada, belində qəmə cavan, yəni bir saqqalı ağ, beli əyilmiş, başı qırıq qoca əyləşib bir məclisin yuxarı başında, camaat hamı dövrə-dövr qulağın və gözü onə dikib baxırlar və başları ilə hey bəli-bəli işarəsi ilə söhbət edirlər və o şəxs də bu qərar ilə onlar üçün söhbət eləyir: "Mən indiyecən doqquz adam öldürmüşəm – üçü erməni, altısı müsəlman. Dörd də arvad öldürmüşəm, on doqquz ev yarmışam, bir erməni qızı götürüb aparıb həftələrlə gizlətmışəm. Bunların hamısı ilə belə bir gün də qazamatda yatmamışam, divan-dərə üzü görməmişəm. Səbəbi də budur ki, elə gəzməmişəm ki, bir kəs həndəvərimə dolana bilməsin".

Bu cür söhbətləri qəfədə, bulvarda, qəstində, bazarda və məsciddə çoxlarından eşidirsən və belə igidlər camaatın ən birinci hörmətli, əzizi və istəklisi hesab olunurlar. Camaat onları gecə-gündüz cvlərində arvad-uşaqlarına və qonum-qonşularına tərif edirlər ki, məşallah, məşallah, filankəs doğrudan çox qoçaq və igid imiş. Bu gün Məşədi Yusif Cavad oğlunu dörd xəncər yarası ilə bazarda pristavların gözlərinin qabağında öldürdü, heç kəs yavuşuna düşə bilmədi.

Mən bu şəhərin vəzindən uzaqdan çox şey eşitmişdim. Amma gəlib gördüm, bildim ki, nə qədər ki, tərif edirdilər, yüz o qədər imiş. Müsəlmançılıq, möminçilik və dindarlıq var imişsə də bu şəhərdə imiş. Belə ki, bir müsəlman artistkəsi, bilmirəm göyərçin idi, tuti quşu idi, qazalax idi, nə idi; buraya gəlməklə camaatın içinə vəlvələ düşüb. “Va şəriətə, va millətə” sədası asimane bülənd olmuşdu ki, din əldən gedib, müsəlman qızı şəhərləri gəzir. Məsciddə şura edib adam təyin etməmişdilər ki, onu güllələsin və bu böyük ləkəni müsəlman millətinin üstündən götürsün. Daha bundan artıq din təəssübü çəkmək necə olar.

İrəvana yetişən kimi mənə apardılar əllameyi-fəhameyi-ağayi-şeyx Elektrik cənablarının qulluğuna. Həqiqətdə şeyx, nə şeyx, əmmamə, nə əmmamə, qurşaq, nə qurşaq, əba, nə əba, don nə babat. Bir saat onun mübarək simasına, şəklinə, şəmayilinə, heyətinə tamaşa edib heyran və sərgərdan qaldım. Üz-gözündən nur yağdı. Təəssüf elədim ki, heyf, bu cür müqəddəs və nurani vücudları görmək hamıya mümkün olmur. Yaxşı olardı ki, bu cənabı vıstavkaların birinə göndərəydilər və bütün dünyaya elan edəydilər, ta cəmi böyük-küçük, firəng, rus, yəhudi, nemse, ingilis gəlib onu ziyarət edəydi və biz müsəlmanlardan ötrü artıq fəxr olaydı və hamı biləydi ki, müsəlman milləti ki, bu qədər tərəqqi edib qabağa gedib, hamısı bu cür ağaların bərəkətindəndir.

Çıxıb bazara yetim Cücəni, Müridil-məşayixi və Məhkəmə pişiyini¹ xəbər aldım. Dedilər ki, onlar adam içinə çıxmağa ehtiyat edirlər, çünki həmin bu cənab ki, tərfi qabaqda keçdi, onların küfrünə fitva verib, onları öldürəcəklər. Mən həqiqətdə çox şad oldum, dedim ki, yaxşı edibdir. O cür mollalara, seyidlərə rixşənd və məsxərə edənləri və şeyxlərə sataşanları doğrudan öldürmək lazımdır ki, xalqın qulağı dincəlsin. Daha hər bir yerindən qalxan yetənə yetib, ötənə bir daş atmasın.

Sən allah, bir insaf elə, onlar olmasa kimin nə işi var desin ki, niyə İran konsulu, Məmmədli İrana gələndə açıq-açıqına deyibdir ki, “nə eybi var, o olmasın, bu olsun”, yəni məşrutə olmasın, yenə Məmmədli olsun, bu ki, onlardan yaxşıdır!

Xülasə, İrəvan, nə İrəvan! Tərif etməklə başa gəlməz. Maşallah olsun, o qədər itilget və arpazavonni adamlar var ki, hamısı başdan

ayağa qraxmala qərq, manjetli, əldə trost, gözdə açgi səhərdən-axşama kimi bulvarda var-gəl edirlər və urusuca elə vidır-vidır ötürlər ki, urusun babası da elə danışa bilməz.

Bunların hamısı keçəndən sonra, bunların şayani-heyrat təəssübləri və millətpərəstlikləri vardır. Belə ki, İrəvanda asari-ətiqədən ki, İran vaxtından qalır, bir Sərdar imarəti və bir Sərdar məscidi var, darmadağın edib ayaqyolu qayıırıblar ki, bilmərrə məhv olub getsin.

“Molla Nəsrəddin”,
20 noyabr 1911, №41

DÜBBƏ

Balaca felyeton

Rəhmətlik Nəsrəddin şah qətlə yetişməmişdən qabaq Təbrizdə bir “Şəbnəməyi-bəsirət” çıxardırdılar və orda şah üçün bir təlqin yazıb şahın cəmi nameyi-əmalın bir-bir üzünə oxumuşdular. Guya şaha belə təlqit etməmişdilər ki, “zəmani ki sənin ruhun cəsidindən pərvaz etdi və səni qoydular qəbrə, onda inkir-minkir gəlib səni Allahundan, peyğəmbərindən, qibləndən, kitabından, məmləkətindən, səltənətindən, əmarından, təxribəndən soruşacaq və sənin qanunundan, qoşunundan, nizamından sual edəcək, qorxma ey filan, filan olmuş, degilən: bədrəstiki yuxu mənim allahımdır, qəflət peyğəmbərindir, as kitabımdır, övrətlər qibləmdir, hərç-mərc qanunumdur, tökizlər sərtiblərimdir, dağların kəlləsi yolumdur, livan kovduşi mətanımdır və əhləldübbə mənim diplomatiyamdır və ilx.”.

Mənim başqa işlər ilə işim yoxdur, fəqət mən bunu danışacağam ki, görək aya, dübbə deyilən nə olan şeydir ki, ona şahın diplomatu deyilmişdir? Yeni küll məmləkətin politikasını və siyasətini bilən deməkdir.

İştə həmin suala cavab:

Hər kəs bilirsə bilsin ki, İranda şahdan, vəzirdən, şahzadədən, əmirdən tutmuş yerdə qalan xırım-xırda tacirlərə və əyyamlara kimi hamısının yanında, dərhanəsində işin ağası, qəlyan, çubuq dolduran, məvalə aftaba aparan, nökrə-nəyib, mehtər, kalikəşi, abdarçı, qatarçı,

¹ “Molla Nəsrəddin”-in İrəvan müxbirlərinin toxallıslarıdır.

miraxur, pişxidmət, qapıçıdan başqa, bir nəfər müftəxor adam olar ki, əlin ağdan-qaraya vurmayıb düz-düz yeyib, içib yatar və ağa hər yana getsə yanınca dolanar, hərəmxanəyə, filənə hər yərə tərddi olar və ağaya hamıdan artıq müqərrəb və məhrəm olar. Bu adama deyərler dəlxək, yəni ki dübbə. Yəni nə vaxt ki, ağa hər bir əməldən fəric olub, başlar bununla məxələşməyə; bunu döyər, incidər, acıdar. Bu da başlar ağaya yaxşı əvəzi yamanlar deməyə və ağanın atasın, anasın, arvadın, uşağın bir-bir pis-pis söyüşlər ilə söyməyə və bu olar ağa üçün bir töfruh, bir eyş.

Mərhum Nəsirəddin şah və Müzəffərəddin şah ki, neçə dəfələr Firəngistənə səfər edirlər bir dəfə, olmayıbdır ki, yanlarıncə mərsiyəxandan, yuxu təbir edəndən, dərvişdən, seyiddən, taleyə baxandan əlavə belə bir dübbəçi aparmamış olsunlar, ondan ötrü ki, rəhmətliklər ya İranda, ya xaricdə bir dəqiqə belə mətələçisiz və dəlxəksiz ömr keçirə bilməzlər, çünki əhli-zövq idilər.

Mən xırda vaxtlarımda ki, Təbrizə gedirdim, həmişə görərdim ki, bir qonaqlıqda ya toyda və ya təziyədə camaat durhadur əyləşib və bir nəfər boynuyğun da oturub yuxarıda hey cəfəng-cəfəng (Çəkər danışan sözlərdən) danışır və bunlar da əl-ələ çalib qah-qah çəkirlər. Mən soruşdum ki, o kişi kimdir və nə deyir və niyə bu adamlar belə gülüşürlər? Cavab verdilər ki, dinmə, o, dübbədi, bunlar onu kökəldirlər, təfərrih edirlər. Və gah olardı görərdim ki, bir kişini bazarda hoydu-hoyduya götürüb (necə ki, İranda kürd çarşısına girəndə hamı bazar adamı alverindən əl çəkib doluşarlar onun başına, onu ələ salarlar) hara gedirsə gedirlər, durur dururlar və o yazıq da mat məbhum bilmir nə eləsin. Deyərdim ki, bu biçarəni niyə belə gic edib dolandırırılar? Cavab verdilər ki, o kişi qərirdi, şəhərə nəbələddi, bu adamlar da dübbədi, onu beləcə səriyiblər. Ələlxüsus məscidlərdə: birdən gördüm ki, məsələ, minbərdən şirin danışdığı yerdə birdən beş-on adam durdular ayağa və əllərin qulaqlarına qoyub başladılar bir-birinin dalınca əngərmi otuz dəfə salavat çövməyə və axund pərt olub yəndi amaca, istəyir getsin, başmaqların tapa bilmir. Soruşanda ki, bunlar niyə Allahın məscidində belə bیهتiramliq və bihöyalıq edirlər? Deyərdilər: "Bunlar dübbədi, mollaı səriyib qışqırırlar kef çəkirlər, bunlar hər məscidə getsələr belə edirlər".

"Molla Nəsirəddin",

27 yanvar 1912, №4

NİYƏ QƏZETƏ VƏ MƏCMUƏ SATILMIR?

Hər kəs istəsə bilsin ki, hansı şəhərin mömin və müqəddəs adamları çoxdur və harada çox axirət fikri çəkən var və haranın mollalarına camaatın iklas, iradəti kamildir, daha dağa-daşa düşmək lazım deyil, gəlsin qəzetə və jurnal idarələrinə, orada bu mühüm məsələni asanlıqla başa düşə bilər.

İndi sən deyəcəksən ki, bu söz lap "Təhfətül-məcalis" kitabının sözlərinə oxşadı. Müqəddəs kişilərin hesabını gərək hər yerdə hamamlardan, məscidlərdən, ziyarətgahlardan öyrənəsən. Onların qəzetə idarələrinə nə dərli var? Jurnal idarəsi hara, onlar hara?! Onda mən sənə bir müxtəsərcə hesab deyəcəyəm və sənənin ağılın kəsəcəkdir ki, mənim sözüm düzdür, daha özünü təşvişə salmaya-caqsan.

Əzizim, əvvəl gərək sən buncuğazı biləsən ki, qəzetə və jurnal deyilən şey şeytan işidir və idarələri də şeytan karxanasıdır. Söz yox, bir surətdə ki, bir şəhərin əhlinin adı şeytan karxanasında olmadı, o dəlildir oranın camaatının Allah yoluna getməyinə, alim sözünə baxmağına, vaxtılı-vaxtında namazın qılmağına, həmişə siğəsin eləyib, xınasın yaxıb, başın aşağı salıb, Allaha şükür eləməyinə. Bu sənətlərin sahiblərinə deyərler mömin və müqəddəs.

Əgər inanmırsan, qəlbinə kəsavət basıb, şəkk getirirsənsə, zəhmət çək, təşrif gətir Tiflisə. Mən "Molla Nəsirəddin"-in abunə dəftərini açım qabağına, gör hansı vilayətdə dindar müsəlman çoxdur və hansı məmləkətin əhli bədəməldilər ki, onların adı bu şeytan karxanasında səbt-zəbtdir.

Əvvəl gərək sən bunu çox yaxşı biləsən ki, dünyada ya gərək Molla Nəsirəddin olsun, ya Molla Xəsrəddin. Daha bu olmaz ki, bir tək Molla Nəsirəddin çıxıb minlərcə Molla Xəsrəddinləri çörək avarası eləsin. Vəhalən ki, o yazıqlar qırx illərlə riyazət çəkiblər, dudi-çıraq yeyiblər ki, bu mərtəbəyə çatıblar. Hasat masqaralıq deyil ki, hər yerdən çıxan azğıntı-uzğuntu onlara bərabərçilik edə bilsin və sözlərinin qabağında söz danışsın. Odur ki, onlar da ittifaq edib Molla Nəsirəddinin elə daşın atırlar ki, birdən on ay ilə əlli-ayaxlı

yox olur. Və bacardıqca avam camaata dil-dəlayil deyib, qoymurlar aparıb pulun verib "Molla Nəsrəddin" alıb oxuyub yoldan çıxsın və öz əli ilə özünü qəri-səqərə salsın və necə də ki, əlhəmdülillah, axund Molla İsmayıl Həsənovun səfayi-batinindən Qafqayda ancaq dördcə adam yoldan çıxıb "Molla Nəsrəddin"ə müştəri olub. İrevanda hələ şeyx Elektrik həzrətlərinin bərəkətlərindən o dörd adam da tərk-i-övlə etməyibdir. Və "Molla Nəsrəddin" in agenti hey kağız yazır və hey xəbər göndərir ki, balam, İrevanın camaatı mömindilər, Allah adamıdılar, siz deyən səfeh-süfeh deyillər, bura məcmuə-filan lazım deyil, göndərməyin!

Gəncədə həmçinin, Bakıda həmçinin, Şekidə həmçinin, Şamaxıda həmçinin, Qələdə, Dərbənddə, Petrovskdə həmçinin, İranda ki başabaş həmçinin. Bircə Qubada axund Molla Hacı Baba səllə-məhüllah-taala bərkin tutmurdu və "Molla Nəsrəddin" in gəlib-gəlməməyinə o qədər papey deyildi. Ona da bu günlərdə bir neçə nəfər gedib jurnal almağa istixarə elədirib. Elə zalım kitabını açcaq haman bu aşağıda yazılan sözlər gəlib, kitabı çırpıb duvara və gedən adamları da söyüb, yamanlayıb qovubdur.

Seytan işidir, düşmə yaxın dərsə, kitabə,
əfsanəyə uyma.
Bel bağlama hər naxələfə, qəlbi xarabə,
bihudə suyulma.
Dinsizlərin etrafına bilmərrə dolanma,
düşmə oda, yanma.
Jurnal oxuma, hərzə və hədyanə inanma,
öyrənmə, dadanma.
Hər naxələfin məkrinə tovlanma, sən allah,
olma belə gümrəh.
Avarə qoyar, kəsbidən, eylər səni ikrah,
vallah və billah.
Gəl məscidə vaizdən eşit gül kimi möcüz,
ol tükələri biz-biz.
Məcmuəyə baxmaqlığa ver nəfsinə pəhriz,
meyl eyləmə hərgiz,
Təhsil eləyib hər biri qırx il axundlar,
təqliddən ötrü,

Məqsudi sənə feyz yetirməkdir, a biar,
yoxsa nədən ötrü?
Təsir eləyir sən gedəsən fisqü fücürə,
bu mərdi-qəyurə.
Hər gün tökəsən qarşına jurnal neçə cürə,
heyfa, bu şüurə.
Başdan-ayağa sırf yalandır bu qəzetlər,
boş sözlərə baxma.
Qılmışlar onu pul tələsi hər lotu-potlar,
hər hiyləyə baxma.
"Molla Nəsrəddin" deyilən jurnalı alma,
az pis əməl eylə.
Huşun-başın olsun, özünü düzəxə salma,
bir tövbə gəl eylə.
Hər kəs adını çəkse yanında o ləinin,
söy, eylə bihürmət.
Aydınca böyük düşmənidir məzhəbi dinin,
ya Rəb, nə qəsavət?!

Bir belə zərafət,
Olmaz, a cəməət.
Oldu bu cür işlər,
İslamida bidət.
Bilməm bu nə sözdür,
Nə nəqli-hekayət?
Kimdir deyən aya?
Qaldı geri millət...
Milyon dəfə olsun
Lənət ona, lənət.

"Molla Nəsrəddin",
27 yanvar 1913, №3

MƏKKƏ

Bir gün bir nəfər təzə Məkkədən gələn hacıya çox ürəyim yandı. Həqiqətdə də bu cür adamlara ürək yanmalıdır. Çünki şəhərində oturduğu yerdə axundlar o qədər yazığa altdan-üstəndə deyirlər ki, sən müstətesən, beləsen, şələsen, binəvanı üzəndə-gözəndə salırlar. Durur, az-çox nə mayası var, üzləyir, bir qədər pul götürüb düşür bərri-biyabanə, durma gəldim, Məkkə. Günə bir mənzil, təyyimənəzil, qəti-mərahil, yetişəcək haman fəvri bir naxoşluq yapışır yaxasından, öl ki öləsən. Necə ki, hər il minlərlə və ələxusus bu il otuz altı min nəfər ölübdür...

Həcc Fırui-dindən olub, onun barəsində danışmaq nəinki "Molla Nəsrəddin"-in, bəlkə onun babasının da hünəri deyil və camaat da ki, hər il yüz minlərlə gedib ora, yüz min dəvəni, camış, inəyi, qoyunu qurban edib, dübarə pul verib basdırırlar torpağa, bir hikmətdir ki, ona heç kəs əl apara bilməz. Ancaq mənim bu danışığım ondan ötrüdür ki, öz günümə ağlayıram və hesab eləyirəm ki, ildə bu qədər adam ki Məkkəyə gedir və çoxu da dərəcəyi-şəhadətə yetişir, onların hər birisinə behiştə yetmiş min qəsr zəbərcəddən, yaqutdan versələr və hər qəsrə yetmiş min dəfə bu dünyadan böyük olsa, mən ondan qorxuram ki, bizlərə dəxi cənnətdə yer qalmıya. Və işdi, Allah eləməmiş, biz də getməli olsaq, üzrümüzü istəyələr. Odur ki, bunların hər il bu qədər qırılmağın eşidəndə qışqanmağım tutur və həsəd aparıram bunların o səadətində ki, Məkkə kimi müqəddəs bir şəhərdə can cahan-afarına tapşıırırlar, çünki onsuz da çoxusu əgər vətənlərində vəfat etsələr, vəsiyyəti edəcəklər ki, sümüklerini yığıb-yığışdırıb Kərbəlayi-müəllayə aparsınlar.

İndi burada bir iş var ki, görək aya, bu gedənlər hamısı sədaqət iləmi gedirlər, ya bir birləşmədir ki, eləyirlər, xalqın gözüne torpaq atsınlar? Bu barədə biri neçə kəlmə danışmalı ki, işin həqiqəti meydana çıxsın.

Mən elə hacı tanıyıram ki, özünün heç bir zadə etiqadı olmaya-olmaya Məkkəyə müşərrəf olur və gedən zaman avam soruşanda ki, filankəs, eşitmişəm Həccə gedirson, deyir: "Görək insanın başı bir yerə bağlı olsun, yoxsa bir para təbiilə kimi, heç zadə inanmamaq

adama başaçıq qoyar". Amma bunun əvəzində, özü kimi bir ləməz-həbə də rast gələndə deyir ki, gedirəm Məkkəyə məhzi görüm bu nadanlar, bu vəhşilər ki, hər tərəfdən ora cəm olurlar, nə hoqqabazlıq eləyirlər.

Bizim hacıların içində bu cürüləri çox-çoxdur və əlavə elələri də var ki, üç-dörd yüz manat xərc qoyub Məkkəyə gedəndə və Allah əcəldən aman verib salamat qayıdıb gələndə, öz yerində Məkkənin xərcini bir ildə çıxardır. Gündə min dəfə "getdiyim beytə and olsun" deyib malı birə üç qiymətə satır və çox olur ki, on Məkkə xərcinə bərabər bir əmanət getirib tapşıırırlar ona, salır içəriyə, əmanət sahibi cıncırın çəkəndə camaat yığışıb ağzın-burnun əzirlər ki, sən niyə hacıya şər atırsan və böhtan deyirsən?

Bunların hamısı ilə belə mənim heç kəs ilə işim yoxdur, hər kəs nə bilirə eləsin, Hacı Məmmədveli kişinin pulu öz puludur, istəyir tüməni on şahı ilə icariyə verir, istəyir aparıb dəvəyə verib, kəsir basdırır torpağa və habelə istəyir pulu öz vətəninə firəng qəndinə, nemsə çayına verib mərsiyə oxutdurur, yəni aparıb Məkkə yolunda tökülür əcnəbilərin cibinə. Ancaq mənim deyəcək sözüm birəcə budur ki, Hacı Məmmədveli öz vətəninə həmd surəsini dürüst öyrənib və mənasiki-həccəi tamam-kamal bilib, sora yerindən dəbərsin və həccə getmək xəyalına düşsün. Daha yollarda urusların murdar vaqonlarında və ingilislərin murdar paraxodlarında həmd surəsi həccəliyə-həccəliyə getməsin ki, çox günahdır və cayiz deyil o müqəddəs ayələr nəcis yerlərdə tələffüz olunsun...

Və hər kəs də sarsaxlayıb desə ki, həccə gedənlər niyə bu qədər pulları aparıb sərf edirlər, heç olmasa hərəsi bir lirə osmanlı dövlətinə verməsin ki, onların xəzinəsi dolub, ehtiyacları olmasın ki, al osmanın necmi-baxtər kimi qiymətli xəzinəni satmaq istəsinlər, yəni labüd qalıb taci-şahini xarici yanında girov qoymaq xəyallarından keçsin. Onda mən o adama bu cavabı verərəm ki, bular bütün axmaq və bimehiş sözlərdir ki, o danışır. Çünki əvvəla, bu Məkkə yolunda xərc olunan pullara birə min bu dünyada, birə min axirətdə əvəz veriləcəkdir.

İkincisi, ora yığışan adamın fikri görək həmişə axirət yanında olsun və cəmi əlaqəsin dünya və məfihadan kəsin. Hərgah bu cür

fikirilər qəlbindən keçmiş olsa, lazımdır əlli dəvə kəsib torpağa quylatsın ki, ondan bu cür böyük tərk-i-övlə baş verdi.

Üçümcüsü də, ora yığışanların biri buxaralıdır, biri qafqazlıdır, biri (Allah səlamət eləsin) iranlıdır, biri əfqanlı, biri cavəli, biri hindustanlıdır, cəfəri, həmbəli, şafeyi, maliki, vəhəbi... Min məzhəb qarışıb bir-birinə. Onlara nə hərəkət vaxtı olub ki, osmanlı fikri çək-sinlər. Qoy canı çıxsın pulsuzluqdan dərmədağın dağılsın.

*"Molla Nəsrəddin",
3 fevral 1913, №4*

BABI

Mənim heç bir kəs ilə borcum yoxdur və heç bir adama deməyərəm ki, yerin əyridir, düz otur və heç bir əhəd ilə işim olmaz ki, sən niyə filan məzhəbdəsən, filan dindəsən. İndi dünya azadiyi-viddan dünyasıdır. Həsən, Əli, Cəfər kefi istəyir şia olmur babi olur, təbii olur, dəhri olur, farmasyon olur, heç bir yerə başın bağlamır və hər nə ki öz xoşudur, onun dalınca gedir.

Elə bizim əhkamımız da belədir. Peyğəmbərimiz də bu cür rəftar eləyib. Əsri-səadətə bir nəfərin dini-islamdan dönüb dübarə kafir olduğu məsciddə söhbət edərkən, onun qardaşı qalxdı ayağa ki, ya rəsulallah, izin ver, gedim qardaşımı öldürüm. Həzrət buyurdu ki, dayan, əl-ikrahi fiddin, qəd təbəyyən ərrüşd min-əl-ğəyi, yəni dində kərəhiyyət yoxdur, heç kəsə demək olmaz ki, sən gəl, cəbrən müsəlman ol. Rəhmətlik Siqətül-İslam vaxtı deyil ki, zor ilə urus qazağını tutub xətinə elətdirəsən. Zəmani ki, haqq batil aydınlaşdı, hər kəs öz ixtiyarındadır, hansını qəbul edər, özü bilər, hansından üz döndərər, gənə özü bilər. Hər kəsin dini, təriqəti özü üçündür. Qoyunu qoyun ayağından, keçini keçə ayağından asacaqlar. Yəni heç kəsə dəxli yoxdur, mən bəhayi oldum, ya bəhayim oldum, kef öz kefidir, cənnətə gedərəm, gedərəm, cəhənnəmə gedərəm, özüm bilərəm...

Amma necə ki, deyiblər, söz sözü gətirər, arşın bezi. İndi ki, mətləb bu məqamə çatdı və söz buraya gəldi çıxdı, mən sənə üçün bir neçə kəlmə söhbət eləyəcəyəm ki, huş-kuş ilə qulaq asıb dürüst zaiqəyə tapşırasan və çox qəmşiliyə getməyib tez sözümü qurtarıb

sənə dua eliyəcəyəm ki, başağrısı olmasın və sənə vaxtın itməsin ki, göyçək arvadların və göyçək uşaqların dalına düşüb bu tramvaya, o tramvaya minməkdən əlin çıxsın.

Təbrizdə beş il camaat qan tökdülər, yandılar, yaxıldılar, talandılar, qırıldılar, aclarından heyvanat kimi yonca yedilər ki, bir yüngülvari məşrutə alsınlar. Ala bilmədilər. Səbəb nə oldu və niyə yazıqların oxu daşa deydi?

Həsən Germək Təbrizdə hər vaxt ki, mənbərə çıxırdı və hər hansı məclisdə əyləşirdi... başlayırdı ki, əmma bəd ey cəmaati-Dəvəci və hökmavar, bilin və aqah olun ki, bu məşrutə adı ilə meydana çıxanlar hamısı babıdır, məhz istəyirlər ki, sizin dininizi əlinizdən alsınlar və eylə ki, sizi basıb itaətlərinə gətirdilər, deyəcəklər, gərək babı olasınız, olmasanız da sizi qılıncdan keçirdəcəklər. Çalışın qırın bu ləməzhəbləri, körpə uşaqlarınadək doğrayın, onların malı, canı, irzi sizə ana südü kimi halaldır.

Budur, əzizim, hər yerdə babılığın yemişi! Hər məmləkətdə hər kəs ki, filcümle gözü açıq və fikri sağlam olur, istəyir müsəlman şəriətində olan bir para mövhumatı və müxərrəfatı ki, hamısı əsə-tirdir və qurama sözlərdir və hamısını Fazili-Məclisilər və Fazili-Dərbəndilər ələmi-röyadə görüb kitablarına yazıblar, qırağa tullasın və islam dinin bu üfunətlərdən və çirklərdən təmizləsin, onda bir tərəfdən axundlar, mollalar, qırmızısaqqal, sarıbeyinlər qalxıb qışqırırlar ki, qoymayın, filanks babı olubdur, bir yanda da babılar özləri onun gözüaçıqlığını eşidib deyirlər ki, filankəs də babıdır. Necə ki, bunların həmişə qaydasıdır, hər yerdə məşhur, biliki, anlayın adam olsa hamısını əvama babı tanıtdırırlar ki, onları tez yoldan çıxarda bilsinlər. Biçarənin heç zəddən xəbəri olmuya-olmuya bir vədə görürsən ki, hər tərəfdən tökdülər üstünə, hay-küy, qoyma-qoyma saldılar ki, sən babısan, mürtdəsən, məlunsan!!! Budur, babılığın insaniyyətə və islamiyyətə indiki əsrdə mənfəəti.

Hərçənd ki, indiyə kimi milyon dəfə bu cür sözlər danışılıb və deyilib ki, ay canım, siz əgər din istəyirsiniz, cəvahir kimi Məhəmməd peyğəmbərin dini, istəmirsiniz, gedin ləməzhəb olun. Daha niyə camaatın yaxasından əl çəkmirsiniz. Daha niyə hər yerdə bir

çılpaq, ac, fəhlə, hambal, kənkan, müsəlman görürsünüz, başlayırsınız ki, gəl babı ol və xalqı Əli aşından da ələyirsiniz, Vəli aşından da. Başa gəlməyib genə “dədəm mənə kor deyib, gəlib-gedənə vur deyib” ələyib zəli kimi yapışıblar xalqın yaxasından və necə ki, İranda salamdan qabaq hər kəs hər kəsi görsə, soruşar ki, təqlidin kimədir?

Bunlar da hər sual-cavabdan qabaq bir adam ki gördülər, başlayacaqlar: Cəməli-mübarək belə getdi, Əbdülbəha belə nitq dedi, Sərkər ağa belə fərmayış elədi, bu şəkillər amerikalılardır, hamısı Sərkər ağaya iman gətiriblər. Daha yer üzündə ayrı dində adam qalmayıb, hamı dönüb bəhayi olubdurlar...

Ancaq bilmirəm nə cür düşdüsə, söz gəldi çıxdı buraya. Yoxsa genə mən deyirəm mənim heç bir kəs ilə işim yoxdur. Birisi istəsə getsin özünü damdan atsın, mən genə demərəm ki, niyə atırsan. Birçə məni qupquru qurudan budur ki, aya, görəsən amerikalılar ki, beş yüz ildə dünyaya gəliblər və belə erköyün böyüyüblər ki, heç bir boyunduruq altına girməyiblər, necə gəlib birdən-birə gündə on doqquz rükət namaz qılacaqlar və hər rükətdə on doqquz dəfə ya Bəha, ya Camal, ya Cəlal, ya qüdrət, ya şövkət, ya mələkut, ya nasüt, ya Cəbərut, ya Əliməhəmməd, ya Hüseynəli, ya Abbas, ya qüsəni-əzəm, ya qüsəni-əkbər deyəcəklər. Və necə iş-peşələrini ötürüb dərviş kimi püst-pələngin yığışdırıb düşəcəklər bərri-biyabanə ki, qalan amerikalıları da təbliğ eləsinlər və hərəsi ildə bir nəfəri babı eləsin ki, Sərkər ağanın yanında qürbi-mənziləti artsın. Axı adam babı eləmək eşşəkərisi öldürmək deyil, bir dəqiqədə beş yüzünü öldürəsən, behiştə sənə beş yüz xurma verələr?

Adam babı eləməyə ərəb dili, fars dili öyrətmək lazımdı, dəlil-dəlayil lazımdı. Zarafat deyil, on doqquz ay var, o doqquz ayın on doqquz da adı var, hamısı ərəbcə. Amerikalı müsəlman deyil ki, ildə otuz gün gündüz ac-acına qalxıb gecə yarısı yerindən xortdasın, hey tıxatıx, tıxatıx, qarnı dolandan sonra “allahümme, ənni, əsəlükə, min bəha ikə, babha” oxuyub ayların adını əzbərləsin, çünki müsəlman millətinin işi asandır, ələlxüsus şie, iranlı örgənmiş candı, indiyədək min dinə girib çıxıbdır. Min dəfə öküzə, oda, suya, bütə, kovsalıya Allah deyibdi nə olubdu ki, Bəhayə desin nə olsun?

Ancaq mən öz dərdimi ötürmüşəm, qalmışam amerikalıların hayına, bilmirəm bu biçarələr bu ağırlıqda təkliflərin öhdəsindən necə gələcəklər ki, oturduqları yerdə toz-tozun içindən bir şəxs çıxır ki, mən Əbdülbəhayəm, min ağac yoldan gəlmişəm və sizə din gətirmişəm, gerek qəbul ələyəsiz və bundan sonra bir-birinizə yetişəndə əl-ələ vermək əvəzinə “allahülbəha” deyəsiniz. Doğrudan da, vay amerikalıların halına.

*“Molla Nasrəddin”,
20 fevral 1913, №6*

ŞEYTan Fəhləsi

– Kabla İmamverdi, necə vaxtdır Məşədi Orucəli heç görükmür, bir ayrı yərə-merə getməyibdir ki?

– Xeyr, kablayı, bankda isroqu var, necə gündür əlləşir, düzəldə bilmir, başı qarışıqdır.

– Xub, Hacı Hümət kişi niyə buralara heç üzükür, naçaq-zad deyil ki?

– Xeyr, kablayı, qəhvə dükənində dərviş nağıl deyir, nağıla qulaq asır, başı çox qarışıqdır.

– Bəs Kabla Fətulla əmi necə, o niyə bizlərə məhəl qoymur? Bundan əzəl tez-tez gəlib-gedərdi, məndən niciyib-ələməyibdir ki?

– Xeyr, kablayı, traktirdə məşğuliyyət üçün qonçinka oynuyurlar, kozır oynuyurlar, başı qarışıqdır, heç eşiyə-zada çıxma bilmir.

Qafqaz şəhərlərinin, kəndlərinin hansı birisinə güzərin düşsə və müsəlman hissəsinə keçsən, diqqətlə bax, gör harada bir təmiz, qəşəng, səliqəli, hissiz, tüstüsüz otaq varsa ki, oradan pitinin etri bir ağaca vurur və gəlib-gedənə az qalır bihuş etsin, bil ki, ora qəhvə dükanıdır. Və o camaat ki, gördün dövrhadövr, bəzisi dizi üstə və bəzisi çöməlib və bəzisi bardaş qurub əyləşib, hey qəlyan, çubux, papirus çəkir püflüyür göyə və gah-gah iqtisadi, ictimai, siyasi söhbətlər edir, bil ki, onlar oranın çilənləridirlər. Və hər vaxtda ki gördün iki nəfər rubəru əyləşib qonçinka oynuyurlar və ətrafdan bir yığın

adam çiyin-çiyinə durub boydaha boyda eliyir və bu onu basıb soxulur qabağa, o bunu itələyir və hamısı gözlərini zilliyiblər karta tamaşa eləyirlər, bil ki onlar da şeytan fəhləsidirlər ki, ayaq üstə durmaqdan gözlərinə qara su enibdir.

Mən uşaqlıqda məsciddə oxuyanda biz yoldaşların çoxumuzun nəzrimiz var idi. Hər il orucluğu ayının axır cüməsi bir parça kağız və bir qələmdən götürüb düşərdik bazarın canına və hər kəs rastımıza çıxsa idi, yapışardıq yaxasından ki, əmi, sən getdiyin ağa, bura bir bismillah yaz və hər kəs də boyun qaçırsa idi ki, "mən yaza bilmərəm, savadım yoxdur", deyərdik yalan deyirsən, müsəlman dediyin hansı, savadı olmadı hansı? Allaha şükür, bir-iki dəqiqədə qırx dənə bismillah yazdırıb aparıb evə, verərdik anamıza, tikərdi bir göy parçaya, bağlardı qolumuza ki, bizi cəmi dərdi-bələdan saxlasın.

Mən İrəvanda, Naxçıvanda, Culfada, Ordubadda həmişə bazara çıxanda fəvri uşaqlıqda qırx bismillah yazdırmağım gəlir durur gözümün qabağında. Görürəm ki, hər yetişənin əlində bir parça kağız, bir nəfəri girəliyəib çəkib bir dalda yerə, yalvarır ki, sən oğlun Məmmədçəfərin canı, bura bir qol çək və o qabaqdakı kişi də hey bu yana o yana dartınır, istəyir birtəhərlik ilə əkilsin, başa gəlmir.

Mən qabaqlarda bu işə çox təəccüb edirdim və eylə bilirdim ki, bəlkə təzə müctəhidin risaləsində fitva olunub ki, qırx bismillah hər vaxt yazdırmaq olar, bunlar bismillah yazdırırlar və yəinki bazara düşüb camaata qol çəkdirib miriski priqavor bağladırırlar, iki kişiye siğə olan arvadı istəyirlər şəhərdən ixrac eləsinlər ki, tez-tez polsaya çapıb deməsin ki, "mənim qarnımdakı uşaqlardan köhnə ərimin xəbəri yoxdur, siğə olduğum adamlardandır". Ya bəlkə, indidən başlayıb camaatı üzəndən-gözəndən salıb mollalara siyahı ilə pul yığırlar ki, məhərrəm gələndə kimi hazır olsun. Sora görürəm xeyr, bunların heç birisi deyil, bunlar məhz şeytan fəhləsidirlər ki, qabaqca bank rəisinə, uçotnu komitəyə yalvar-yapış eləyib, əl-ayaqlarına düşüb özlərinə bankda kredit açıdırlar, indi isə ona-buna yalvarıb veksil alıb bankdan tənzil ilə pul götürürlər. Bəzisi noxud, kişmiş kimi tökür cibinə, başlayır xərcələməyi və bəzisi dəxi mala verib qoyur dükanə, başlayır al-veri, bir vədə görürsən ki, qazanc qudurdu mayanı

basdı, bunları saldı ayaqyoluna, hey nataryosa, miravoy sudaya, sudebni pristava yol döyürlər...

Bir yandan da şəhərdə olan bir para mülkədarlar və tacirlər ki, indiye kimi bunlara pul icarəyə verirdilər və ancaq yüz qırx prosent alıb on ilə yetim-yesirlərin yavan çörəyini çıxardırıdılar, düşüblər əlimyandıya, qalıblar mat-məətəl. Ələlxüsus bir nəfər qoca bəy bank açılan gündən hər səhər-axşam, gözlərindən yaş axa-axa aşagıda yazılan növhəni oxuyub sinəsinə vurur:

Banklar açılıb işlərimiz əngələ düşdü,
qıldı məni dilxun.
Tənzildən əlim çıxdı, mənimki belə düşdü,
oldum necə məğbun.
Əvvəl gətirirdi yüzünə iyirmi icarə
sandıqdakı pullar.
Kifsindi bütün, müştəri yox, indi nə çarə,
hər şəhərdə bank var.
Əsnaf bir ağacdən məni görcək baş əyərdi
hər vaxt və zamanda.
Tənzil pulunun ləzzəti dünyayə dəyərdi,
xoşhal idim onda.
Qalsaydı biri girdə nə bilsəydim elərdim,
kef öz kefim idi,
Ömrümdə girəvsüz adama pulmu verərdim?
Yüz qat nəfim idi...
İndi yanıma-yörəmə bir kimse dolanmır,
keçdi dəxi, heyhat.
Məndən bir əhəd veksil ilə bir qəpik almır,
pul kifsədi qat-qat.
Hər kəs ki, "uçotnu komitet banka" olursa,
xoşbəxtədi bu yerdə.
Var hörməti, var izzəti harda otursasa,
əsnaf ona bəndə.
İsrok yetişəndə hamısın çulğasa sancı,
zənn etmə nahaqdır.
Onlar olacaqlar, bilirəm, həpsi dilənçi,
ahım tutacaqdır.

Əsnaf dağılıbdı,
Kef bank açanıdır.
Var dalbadal isrok,
Bir gün deyil andır.

"Molla Nəsrəddin",
27 fevral 1913, №7

QARA BAYRAM

Dünyada hər bir şeyin ağı da olur, qarası da. Heç bir zad deyil ki, ağ ola bilsin, qara ola bilməsin. Bu iki rəng bir-birinə lazım-məlzumdur. Qarasız ağ, ağsız qara heç bir vaxt insana xoş gəlməz. Məsələn, qara bayram olmasa, ağ bayramın ləzzəti məlum olmaz. İranda, Qafqazda olan müsəlmanlar indiyəcən Türkiyədə tökülən qanlara, yanan xanmanlara, şəhid olan nəvəvənlərə qara bayram saxlayıblar ki, indi bu ağ bayram da onlar üçün bu dərəcədə guvara gəlir və qüvvəsi olan öz pulu ilə, olmayan özgedən pul borc alıb, yəni paltar-palası, misin-tasın girov qoyub tedarük görüb cəlal ilə bayram saxlıyır.

Bu bayram, həqiqətdə, çox böyük bayramdır və iranlıların milli bayramıdır və çünki biz qafqazlılar da onlar ilə qonşu və həmdərdik, bizim də bayramımızdır, yeni təqribən dörd min il bundan qabaq həmin bu bayram günündə İran padşahı Cəmşidi-Cəm xətdə əyləşib camaata izni veribdir ki, hər kəs istəsə onun görüşünə qorxusuz-hürküslü gedib cəlalına, cəbərutuna tamaşa etsin və həmin gündə xəzinəsinin qapısını açıb gəlib-gedənə ənam, əhsan, bəzi, bəxşis ələyibdir. Odur ki, bu günün şərəfinə və ehtiramına bu il İran dövləti böyük manifest verəcəkdir və bu manifestin fərmanı neçə vaxtdır yazılıb, ancaq İranda məclisi-məbusan olmadığından və Nasiril-Mülkün Avropaya qaçdığından imzalanmamışdır.

Amma bu günlərdə şah nəvcah sultan Əhməd Mirzə öz dəst-xəttilə möhkəmləndirib hökm ələyibdir ki, tezliklə mövqeyi-icraya qoyulsun.

Manifestin surəti bu qərar ilədir:

Əvvəla, Təbrizdə Hacı Mirzə Həsən ağa müctəhidə və Hacı Mirzə Sadiq ağaya və Hacı Mirzə Əbdülkərim ağa imam Cüməyə ixtiyar verilir ki, bundan sonra buğdanı nə qədər istəsələr anbarda

saxlasınlar və elə ki çürüdü, kifsidi, bitləndi, eşiyə çıxardıb hər nə qiymətə istəsələr, fəqərəyə sata bilərlər.

İkinci, Təbrizin əyanlarına, tacirlərinə, mülkədarlarına izin verilir ki, hər hansı Səməd xanın qorxusundan urus rəiyyəti olmaq istəsə, daha heç ölmək, utanmaq lazım deyil, dinməz-söyləməz çəkmələrini doldursun torpaq ilə, salsın boynuna, sürünə-sürünə gedib girsin qonsulxanaya, əlli dəfə Mirzə Ələkbər xana baş endirsin və yetmiş dəfə qonsulun çəkmesindən öpsün, olsun urus rəiyyəti, qurtarsın getsin işinə.

Üçüncü, həzrət Əşrəf Səməd xana tamam ixtiyar verilir ki, bundan sonra sual-cavab lazım deyil. Hər kəs əsqırdı, öskürdü, gərnəşdi, əsnədi, ya burnunu sildi, hökm ələsin onun qulağından divara mıxlasınlar. Yəni burnunu dəlib ip keçirtsinlər, ya da ki, yetmiş beş tazi-yana vursunlar.

Bəli, mətləbdən kənar düşməyək, dünyada cəmi nəbatat, camaat və heyvanatın hamısının necə ki, fərdən-fərd, şiəsi, sünnisi var, habelə də ağı da var, qarası da. Hətta insanların iki cür ağları, qaraları vardır ki, birisi sifətdir, birisi cinsi. Məsələn, necə ki, Afrikanın vəhşiləri cinsi – qara və Avropanın mədəniləri cinsi – ağdırlar, habelə də, Naxçıvanın xan, bəy, ağaları, istər övrət, istər kişi olsun, hamısı sinfi – ağappaq qatıq kimsidirlər. Əsnaf, kəsəbə, peşəkarları qapqara kömür kimi.

Habelə camaatın ağı da var, qarası da. Amma hər sinfin ağı qarasından şərəfətli ola-ola, daşınkı əksinədir. Daşın qarası əziz və hörmətli. Ağ daşlar yerlərindən bir qədəm tərpeşə bilməyə-bilməyə, qara daşlar ildə neçə kərə sürü-sürü Xorasana ziyarətə gedirlər (xoşa səadətlinə) və hər yerdə pir, ocaq, keşfi-kəramət sahibi olurlar. Bunlar deyil mögər xudavəndi-ələmin qüdrəti, vay olsun o adama ki, qəlbini qəsavət basıb bu möcüzələrə şəkk gətirir... və özünü xəsrəddünya vələxiyə ələyir.

Ya müqəllibəl-qələb vələbsar, ya müdəbbirəi-leyli və-nahar, ya mühəvvilöl-hovl vələhval həvvəl halına, ələl-əhsənül hal. Təhvil oldu. Ağlı-qaralı hamınızın bayramı mübarək olsun.

"Molla Nəsrəddin",
8 mart 1913, №8

İdarəyə indiyə kimi azından əlli adam kağız yazıb xahiş edibdir ki, Allah xatirəsi üçün bizim adresimizi Məşədi Cəfər, Məşədi Əli yazmayın! Yavan Cəfər, yavan Əli yazın!

Mən qabaqca bu kağız yazanları məsxərə eyləyirdim və gülürdüm ki, əcəba bir surətdə ki ildə yüz minlərlə adamlar Məşədi-müqəddəsə müşərəf olub və milyonlar ilə pullar xərcləyib belə böyük səadətə yetişirlər ki, həmi adlarına məşədi deyilir və həmi də behiştə böyük-böyük qəsrlər onlardan ötrü mühəyya olunur. Məgər eyləyirlər? Sonra düşündüm, məlum oldu ki, xeyr, bunların çoxusunun ya ata-anası nəzir deyib uşaqlıqda aparıb Xorasana və yainki siğə havası vurub başlarına gediblər ziyarətə və sonra da gəlib peşiman olublar və indi arlarına gəlir ki, biz itilget müsəlman ola-ola, niyə bizim adıma məşədi deyilsin?

Mən bu neçə sətri qaralamaqda məqsudum əvvəla o ağalara bunu deməkdir ki, bizim idarə bu yekəlikdə günahə mürtekb ola bilməz ki, yüzlərlə pul xərcləyib Xorasana gedənə məşədi deməsin. İkincisi, bizim jurnalımız poçt ilə gedir, hərgah məşədi olan yalnız adı ilə yavan adlandırsaq poçtxana qulluqçuları onlara verməzlər, biz də sual-cavaba düşərik. Çünki bu cür işlərdə zakon çox bərkdir. O adamlar hər yerdə və hər düvan dərədə, bankda, filanda məşədi adlanıblar.

İndi bu işin tək bir cərası var. O da budur ki, bu ağalar çalışıb çabalayıb oğurluqdan, doğruluqdan özlərinə sərmayə yığıb müstəte olub Məkkəyə müşərəf olalar ki, adlarına hacı deyilə, məşədilikdən xilas olalar. Əgər istitəet tapmaqları da çətin olsa, bir növ ilə özlərinə camaat nəzərində pakdamən, mömin və dindar qələmə verələr, ta bir nəfər ölmüş müsəlmanın niyabətin ona versinlər getsin olsun hacı. Daha başqa əlac yoxdur, vəssəlam.

*"Molla Nəsrəddin",
12 aprel 1913, №12*

Mən çox təəccüb edirəm bu musurman qardaşlara ki bu qədər bir-birlərinə zülm, ədavət, şeytənət, xəyanət elədikləri bəs deyil, indi də başlayıblar bir-birlərinə iftira deməyi və böhtan atmağı.

Fazil Məcusinin rəyinə görə ki, Töhfənin aşağısında yazıbdır: Əlböhtanu əqbəhu min əməlil-müsəlman, yəni böhtan bir şəxsin haqqında demək müsəlman işində də pisraqdır. Gərək insan iftiradan, böhtandan uzaq olsun.

A kişi, insaf elə, bu yekəlikdə də iş olar ki, bir sarsaq Bəhlulün birisi Bakıdan götürüb Kaşi kimi bir kişiye böhtan atsin və yazsın ki, Allah eləməmiş guya Hacı Kaşi bir gecə piyan halətində gəlib Hacı Şeyxəli karvansarasının dalandarını ki bir qoca kişidir, qaralıqda qucaqlayıb, "hər çə pişayəd xoş ayəd" – deyibdir?!

Dilim lal olsun bu sözləri danışanda adamın tükələri biz-biz olur və min dəfə istiğfar edir. Həcərülesvəd kimi müqəddəs bir daşa sür-tülən bir dodaq ara-qaxıra dəyərmə? Demirəm, bəlkə, hacının ticarətinin pərtliyi və islam aləminin indiki vəzi-həvasi pərişan edib özlüyündən çıxartmış imiş, yoxsa haşa və kəlla ki hacıya bu cür isnad vermək cəyiz olsun?!

Bu cür böhtanlardan bizə gündə yüz yerdən yazırlar və həmişə biz idarə tərəfindən o əşxasə cavab veririk ki, istiğfar ediniz ki, sizin günahınızın odu bizi də yandırar, qorxun Allahdan və cəhənnəm əzabından. O cümlədən birisi axmaq-axmaq götürüb Bakıdan bizə gör nə yazır, gör sən allah bir əlcən uşaq buna inana bilər?!

Məsələn, yazır ki, mən Tiflisdən gəlib çıxdım Yəldöyən şəhərinə və burada mənə bir hamama getmək lazım oldu. Vəqti ki getdim hamama və mənim Tiflisdən gəlmiş bir şair olduğumu duydular, məni "Molla Nəsrəddin" müxbirlərindən hesab edib o qədər vurdular ki, enim ilə uzunum bərabər oldu və indi neçə vaxtdır həkimə düşmüşəm, yorğan-döşəkdə yatıram və işi vermişəm ədliyyə divanxanasına və... və... və...

Vəqien bu böhtanı gene başqa şəhərin haqqında desəydilər bir növ inanmaq olardı. Amma Bakının barəsində, doğrusu, mənim ağlım kəsmir ki, Bakı kimi dinc və rahat yerdə belə bir yutıcılıq əmələ gəlsin. Bakılıya hərçənd ki belə-belə çox isnadlar verirlər və deyirlər

ki, bakılı deyilon insan o qədər bəd əvi və adamxordu ki, nəinki bir Bakıda, hətta hər il yayda mədən sularına yaylağa gedəndə orada qoçubazlıq eləyir və dəstə saxlayır və hətta bir il Yussentukidə bakılılar parkın içində on minlər ilə adamın gözünün qabağında dəstə-dəstə olub atışblar da. Amma mən imanım, mən dinim bunlar deyil məgər iftira və yalan sözlər. Bakılılar hər il Petiqorskiyə gedirlər ki, oranın müsəlmanları üçün qəbiristan yeri hasarlıtsınlar və məscid tikdirlsinlər. Hərçənd ki keşiş ağa bu işlərə maneçilik eləyir, nəinki atışmağa. Amma nə dəxli var insan görək həmişə ehtiyat ilə dolansın və yarağın əldən qoymasın, çox da ki oranın adamları fəqir uruslardı və kənardan gələnler də hamısı əyan-əşraf və nücabadrlar. Bakılı niyə qoçusuz şəhərindən qırağa çıxır?

Bu cür böhtanlardan hər yerdə, hər şəhərdə var. Görürsən Naxçıvandan götürüb yazırlar ki, burdan bir nəfər əyan gedib Culfaya özüne fərş almağa və bir dana fərş bir münasib qiymətə bir şəxsdən alıbdir bu şertlə ki, pulunu sonra bir əlahiddə adam ilə göndərüb malını həman pul götürənə versinlər. İttifaqən həman sevda olunan yerdə Naxçıvanın mömin bəylərindən dəxi bir nəfər var imiş və bu fərşin ucuz və münasib qiymətə alınmağına həsəd aparırmış. Fərş alan çıxıb Naxçıvana gedəndən bir gün sonra həmin cənab mömin bəy özü fərşin pulunu aparıb fərşsatan Kablayı əmiyə verir ki, dünənki şəxs göndərilibdir və fərşi özü götürüb aparır Naxçıvana, salır otağına, başlayır onun üstündə pak-pakizə namazın qılıb və ibadətində məşğul olmağı. Daha əsil fərş alan nə qədər dad-fəryad edir, axırı bir yana çatmır. Deyir, özüm almışam ki özüm almışam.

İndi sən Allah, insaf elə biz gələk belə-belə böhtanlara inanaq və belə-belə iftiralara qulaq asağ, özümüzü salaq cəhənnəmə. Heç gör mömin belə iş görər?!

Pərvərdigara, pənah aparıram sənə, daha nə qaldı insanın qulağı eşitməsin?!

İla lənəatullahi əla qovmüzzalimin.

Və səyələmüllezinə zələmu əyyə münqəlibin yənqəlibun.

"Molla Nasrəddin",
25 may 1913, №16

MƏLƏKİ-NƏQQAL

Bütün şeyi-Əmirəlmöminin ölkələrində əz on cümlə bizim Qafqaz şəhərlərində, ələlxüsus Bakıda mərhum və mərhumələrin sümüklərini gordan gora daşımaq qədimdən bir adətdir. Hər il Kərbəlayi-müəlla ziyarətinə gedən müsəlman qardaşların yüzdə doxsanının torbalarında ya atalarının, ya analarının, qardaşlarının, qöv-m-əqrəbalarının sümükləri gerek gedib Kərbəla torpağında dəfn olunsun. Müsəlman qardaşların bu meyit sümükləri daşımaqda nə qədər bica xərcələri olur ki, qəbrdən çıxartmaq bir xərc, chsan verib molla, tüllab çağırub məzarxanlıq etmək iki xərc, yola salmaq üç xərc... Xülasə, bir belə xərci çəkə-çəkə Mələki-nəqqala da şəkk gətirmirik. Bu mələk Allah tərəfindən xəlq olunub və onun vəzifəsi Kərbəla torpağına layiq olmayan sümükləri geri götürüb yerinə bir müqəddəs tanrı bəndəsi, əhli-təqva vücudun mübarək sümüklərini aparıb qoymağıdır. Mən sümük daşımaq xərcinə bica deyirəm, çünki əgər biz Kərbəlaya apardığımız sümüklər o torpağa layiqdirlər, onları Mələki-nəqqal özü də bizziz oraya aparacaq, daha nə lazım xərc çəkmək. Əgər o torpağa layiq deyil, Mələki-nəqqal genə geri qaytarıb əvvəlki qəbrinə qoyacaq. Genə xərc çəkmək lazım deyil. Sözü bir az aydın edək ki, müsəlman qardaşlar dürüst düşünsünlər. Məsələn, Həsənbəy Məlikov üç il bundan qabaq vəfat edib, indi belə güman edək ki, onun övladı istədi onun nəşini Kərbəlaya aparsın, yəqin edək ki, Mələki-nəqqal onun nəşini götürüb birbaşa getirib köhnə yerinə qoyacaq və onun yerində də aparıb Fazil Dərbəndinin mübarək sümüklərini dəfn edəcək. Şək yoxdur ki, Mirzə Fətəli Axundov müsəlmanlıqdan kənar bir şəxs idi. Buna da dəlilimiz onun oruc-namazdan uzaq qaçmağı və sarsaq-sursaq komediyalar ortalığa salıb, möhtərəm xanlarımıza, bəylərimizə, üləmamıza, ağsaqqallarımıza sataşmaq idi. İndi belə güman edək ki, Mirzə Fətəlinin övladı onun sümüklərini aparıb Kərbəlada dəfn etdilər. Yəqin Mələki-nəqqal fəvvrən onun bədənini çiyinə alıb birbaşa getirib Tiflis qəbiristanında yerinə qoyacaq və onun yerinə ya Ağə Bağır Məclisinin və ya Mirzə Ələsgərxan sədr Əzəmin mübarək sümüklərini aparıb qoyacaq. Sabir Şirvaninin sümüklərinin yerinə yəqin Ağayi-Mir Mehdi ilə Seyid Məmmədin mübarək sümüklərini aparıb qoyarlar. Bir para möhtərəm vücudlarımız var ki, onlar dünyadan gedən kimi cənazələrini də

yerden Mələki-nəqqal götürəcək. Məsələn, Hacı Molla Baba Qubalı, Yekəqarın molla Qarabağlı, Molla İsmayıl Axund Qafqazi, Molla Məhəmmədəmin və Mir Məmməd Kərim Bakuyi, Səməd xan Marağay, Hacı Mirzə Həsən ağa müctəhidi-Təbrizi, Şeyx Həbib və Mir Paxır ağa Şirvani, bunlar hamısı behişt quşlarıdır ki, vəfat edən təki birbaş mübarek bədənləri Kərbəla torpağına azim olacaqlar. Allah tezlik ilə arzularına çatdırsın. Xülasə, bunu demək istərdik ki, bir belə xərc-mərc nə lazım, Kərbəla torpağına layiq olan özü də gedəcək, layiq olmayan min xərc çəksən genə qayıdıb özünün köhnə qəbrinə gələcək.

Mələki-nəqqal Allahın nurundan xəlf olunmuş bir məxluqdur. Odur ki, biz qara palçıqdan xəlf olanlar bunu görməyə qadir deyilik. Ancaq bizim içimizdə Mələki-nəqqalın əmsalı vardır ki, bunlara biz təbib-nəqqal adı qoyuruq, təbib-nəqqalların da vəzifəsi həmçinin nəql-köçürməkdir. Bunlar insanları dünya evindən axirət evinə köçürürlər və köçmək xəyalına düşən şəxslər köçmək xərcini təbib-nəqqalla öz əllərilə verib, sonra ölürlər. Təbib-nəqqalların bu keçən vaxtda Bakıda bir mühüm şuraları olmuşdu. Buna səbəb təbib Gindesin neftçilər şurasının xəstəxanasından ixrac olunması idi. Təbib Gindes həman xəstəxanada səkkiz ildir ki xidmət edir və xəstəxananın körpə uşaq şöbəsi onun ixtiyarında idi. Bu şəxsin təqsiri bu olubdur ki, xidmət edən zaman, neft mədənlərində qulluq etməyənlərin naxoş balalarını qulluq edənlərin balaları kimi qəbul edib müalicə edib. Bu da ağalara xoş gəlməyib, həkimə buyurublar ki, yanına naxoş uşaq gətirənlər əgər neft mədənlərində qulluq edənlər olsalar qəbul et və illə uşağın bir əlindən, bir ayağından yapış, at palanın ortasına, düşsün qənberin üstünə. Həkim də bu növ "Ağa buyurur sür dərəyə"ni bacarmayıb ixrac olunub. Gindesin balalar atalarının boynunda çox haqqı olmağına görə, başladılar "Kaspi" qəzetində kağızlar vasitəsilə təbibdən rızaməndlik etməyə. Bu rızaməndlik kağızları günü-gündən çoxlaşıb axırı bir od olub yapışdı təbib-nəqqalların canlarına. Söz yox bu kağızlar Gindesin şöhrətini daha da artırdı və bu da təbib-nəqqalların mədaxillərinin azalmasına səbəb oldu. O idi ki, təbib-nəqqallar şura edib "Kaspi" qəzetində Gindes barəsində yazılan kağızlara protesto etdilər. Təbiblərdən ağayi-Qrim Tərtər ayağa qalxıb açıq-açıqna dedi: "Həzərat! Müsəl-

man qəzetində Gindesin adını Loğmani-sani qoyublar. Bundan sonra əvəm müsəlmanlar hamısı naxoş uşaqlarını birbaş gətirib Gindesin yanına aparacaqlar. Pəs belə olan surətdə biz məgər anamızın südü ilə dolanacağıq?! Sonra ağayi-Aqırqırha ayağa qalxıb təklif etdi ki, qaradovoya şikayət etsinlər, ta ki o gedib qəzetxanalarda Gindes adı çəkənlərin ağzlarını cırsın. Ağayi-Toxmi-xəbbaz, ağayi-Şikəmpərə, ağayi-Məğzbadam, ağayi-Gülxətəmi, ağayi – Xiyarçənbər, hamısı yanıqlı nitqlər irad etdilər. Bu nitqlərin hamısının mənası bu idi ki, əgər qəzet vasitəsilə təbib Gindes camaatın məhəbbətini cəlb etsə biz nə yeyəcəyik. Qaradovoy qəzetlərə Gindes barəsində gələn kağızları qadağan etdi. Amma təbib-nəqqalların acığına uşaq xəstəxanası üçün toplanan ianənin qədəri günü-gündən artmaqdadır. Az vaxt keçər ki, təbib Gindesi xüsusi bir uşaq xəstəxanası müdiri görürük. Dilsiz-ağızsız balalar hamisi olan Gindes cənablarına "Molla Nəsrəddin" idarəsi öz səmimi məhəbbətini izhar etməyi müqəddəs vəzifə hesab edir.

"Molla Nəsrəddin",
12 iyul 1913, №19

SUAL-CAVAB

Mir Bağır

S u a l: Məşədi İmamqulu! Sən ki hey Mir Bağır, Mir Bağır deyib çığır-bağır salırsan, mən də bir başa sal görüm, hansı Mir Bağır deyirsən ki, mən də o mübarek vücudu tanıyıb dünya və axirətdə xoşbəxt olum, yoxsa sən canına qurban olduğum bizim Gəncədəki Ağa Mir Bağır deyirsən ki, keçən il Xorasan ziyarətinə getmişdi. Kor gözlərinə ağa şəfa verib açıldı və özü də həmişə xəlifəyi-sülaləsinin adlarını ehtiram ilə yad edər və hər kəs fəndi sözü onun yanında söyləsə deyər ki, mən Seyid Bağır ollam, əfəndi olmaram?

C a v a b: Yox, Kabla Səfərqulu omi, o Mir Bağır ağanı ərz eləmirəm.

S u a l: Yoxsa Məşədi, sən Nurgetdi Hacı Mir Bağır ağanı buyursan ki, bir vaxt Tiflisdə "Molla Nəsrəddin"-i minbərde təkfir edib

qətlinə fitva verirdi və sonra neçə müddət idi təşrif-i İran şəhərlərində idi, indi İrandan lat-lüt zəvvar İmam Riza qayıdıb vətəninə gün çörəyinə möhtacdır?

Cavab: Yox, Məşhədi, o Mir Bağır ağanı da ərz eləmiyəm.

Sual: Yoxsa, Məşhədi, sən o Mir Bağır ağanı buyurursan ki, indi onun nəvəsi Bakıda əyləşib gündə bir kitab yazır və Xaritonov Qazanda Qurani-şərif təhrif edən kimi, bu da osmanlı tarixini başdan-baş təhrif edir və tarix kitablarını qoyub qabağına onların surətini gündəlik qəzetədə yazır?

Cavab: Hə, Kablayı, həmin Mir Bağır ərz eləyirəm, amma bil-məyirəm ki, sən onun özündən söhbət açmayıb nəvəsini çəkdi meydana? Yaxşı əməl tutubdur ki, onu tərif etməkdən sən ağzın dilinə girməyir?

– Hə, çox yaxşı, indi ki söz açıldı, qoy mən onun elədiklərini bir-bir sayım, sən gör bu təriflərə layıqdır, ya yox? Əvvəla, bu vücudi-mübarək neçə il idi İrəvanda kitab mağazası saxlayırdı. Sonra nə oldu, nə olmadısa oradan cəlayi-vətən olub getdi İstanbula və orada nəqd para sayıb bir dahir kitabxana açıb neçə yüz liraya mağazasını ingilis suğorta cəmiyyətinin idarəsində straxavat elədi, qəzayi-rəbbani nə cür gətirirsə bir gecə bazar qaravulu görür ki, onun mağazası yanır. Qapını sındırıb girir içəri, görür ki, ağanın yadından çıxıb şəmi xamış etməmiş dükənı bağlayıb gedibdir, hər nə isə, böyük xoşbəxtlik olur ki, qaravul tez duyuc düşür. Yoxsa, o büzürgüvarın bir müxtəsər səhvindən nəinki bir dükən, bəlkə İstanbulun bir məhəlləsi bütün bütünə yanıb məhv olub gedəcəkmış.

– Əhsən, Kablayı əmi, əhsən sənə, yerdən, göydən xəbər verir-mişsən. Doğrudan da, boylə bir büzürgüvarları hamı vacibdir tanısun. Çünki gələcəkdə onların adı tarixdə səbt olunacaq və millət onlara heykəl yapdıracaqdır. Çox sağ ol, səndən çox-çox razı oldum.

*"Molla Nəsrəddin",
3 dekabr 1913, №26*

TİRYAK

Tiryaki çəkməyon gerek yatsın,
Nəşəsiz baş gerek yero batsın.

Ruhun şad nazım, həqiqət çox gözəl şeydir və çox abad kəlamdır. Allah bu cür şeyir deyənlərə qəni-qəni rəhmət eyləsin. Lap kəlamın cəvherini çıxarıbdır. Doğrudan da, insan nədi, nəşəsiz oldu nədi? Kamil insan mən o adama deyərəm ki, Şamaxı qlavası kimi gecə-gündüz nəşədə olsun. Şəhərdi, palçıx da olar, quru da olar, abad da olar, xarab da olar. Şkoladı, açılar da, bağlanar da. O cür boş-boş işlərdən ötrü insafdır, insan keflənib eşşəyi tərsinə minməkdən əl çəksin? Yəinki cəvahir kimi klubu qoyub gəlib əyləşsin dumanın kəsavətli damında ki nə var, nə var, şəhər işinə baxıram, gerek qoymayam realni məktəb bağlana. İnsan niyə məktəb bağlanmaqdan ötrü ürəyini sıxır, kefini pozur, heç gör Tiflis həmsəfilərinin veci-nədir ki, "İttifaq" məktəbi açıldı, ya açılmadı. Beş gün dünyadır. Bacarırsan daimül-xəmr ol, əvvəl, yəni gecə-gündüz lül vur, mil dur ki, heç bir şey vecinə gəlməsin. Ona qüvvən çatmasa, ya kövsər suyundan binəsib olmaq istəmirsənsə, cəvahir kimi tiryakini çək, ondan sonra mələkut, cəbərut, lahut, fələkut seyrini elə.

Bu da əlinə düşməsə, bəng çək, israr çək, Allah bərəkət versin, ucuz, özü də İran karxanasından çıxma, İran mətai, mənfəəti də genə öz müsəlman qardaşına olsun. Bir misqal çək, min misqallıq ləzzət apar. Hey gül, hey qəşş elə...

Çək tiryakını nəşə ilə, yat gecə-gündüz,
Şad ol belə ləzzət, belə işrət ki, sən var.
Dünyado keçirt günlerini zövqü səfədo,
Foxr et, bu şətarot, bu məharot ki, sən var.

Evin yıxılsın, şair, gör nə bidad eləyib! Doğrudan müsəlman kəf çəkməkdə heç bir qüsur qoymur, gerek də qoymasın.

Əgər qarelər bu nömrənin səkkizinci səhifəsindəki qurulan məclisə və çəkilən nəşəyə diqqət ilə baxsalar, mənim bu sözlərimin eyni həqiqət olduğu gün kimi aşkar olar. Və ola bilərlər ki, əvvəla, İran dövlətinin səkkiz milyon rəiyyəti arvadlı-kişili gecə-gündüz

vətənlərində bu neşə ilə gün keçirirlər. İkincisi, zamini ki, bir nəfər iranlı ya Marağadan, ya Həmədandan, ya Xoydan, ya İsfahandan çıxıb istədi ki, qürbət ixtiyar eləsin, güzari düşdü Qafqazda Tiflisə, Rusiyədə Moskova, Firəngistanda Parisə, Osmanlıda İstanbula, yetişəcək orada özü üçün bir sovmə bina eləyəcəkdir. Beş-üç nəfər həmdərd başına yığib başlayacaq tiryak binası qurmağa. Həmişə manqal qabaqda, od içində qıpqırmızı, hoqqa əldə, hey tiryakı yapışdırıb “rüsxət” deyib çəkəcək və yoldaşları da “xuda dəhəd fürsət” cavab verəcəklər.

Canım, niyə də gerek çəkməyəsen? Allaha şükür, gözəl şəhərlər, hər bir eys-işrət mühəyya, vətəndən asudə, əhli-əyalıdan xatircəm, beş hoqqa, on hoqqa çəkib başlayacaq mürgüləməyi, yəni əvalimi seyr eləməyi və yaxşı gözəl-gözəl söhbəti. Elədiyi bohslər də həmişə kimyadən, simiyadən, cəfrdən, təsxirdən olacaqdır:

– Mən dərviş Ağabalanın qızıl qayıрмаğını öz gözüm ilə görmüşəm.

– Rəhmətlik, cəfr elmindən də yaxşı xəbərdar idi, hər vaxt bir məsələdə işkildə qalsa idi cəfrdən sual edərdi.

– Böyük məharəti onun elmi-təsxirdə idi, əcinnəni tutub yaxasına iynə sancıb, həmişə yanında qulluxçu saxlardı.

Odur ki, iranlıya həmişə qürbətdə çox xoş keçir və hansı bir həmsəridən soruşsan ki, neçə il qürbətçilikdə qalmısan, il bilməz, deyər: “Beş yorğan, ya on yorğan yırtmışam”. Onların içində qürbət hesabı yorğan hesabıdır və iranlıların arasında böyük şərtdir. Həmişə hər kəsi tərif eləsələr deyirlər: “Aferin naib Həsənin hərifliyinə, zarafat deyil, kişi qürbətdə on səkkiz yorğan yırtıbdır...”.

Bunların hamısı dəlildir insanın gözünün açıqlığına və huşyarlığına ki, dünyanın hər guşəsi olursa olsun, genə qafil olmur. Vaxtını, gününü xoş keçirdir və dünyanın ləzzətini qanır. Firənglər, nemsələr aeroplan qayıdır atılıb-düşüb havaya çıxanda, bu, aeroplansız uçub ərşü kürsini seyr eləyir. Yaşasın belə millət!

“Molla Nəsrəddin”.
15 mart 1913, №9

Mən çox adamlar görmüşəm ki, neçə il həsrət çəkib və hər il çavuş çarlıyanda ki, “hər on ki, azim kərbibəla est, xoşbəşəd”, gözünün yaşını əbəratı-qətrat. Tiflisin may ayının yağışları kimi töküüb qəm-qüssə dəryasına cumandan sonra axırda tab getirməyib var-yoxun töküüb bazara, dəyər-dəyməzinə satıb üz qoyubdu ziyarətə getməyə və qayıdıb gələndən sonra hər hansından da soruşmuşam ki, sizin bu vacibi-səfəriniz neçə ay çəkdi və nə qədər yol getdiniz və buradan ora neçə mənzildir; və o düz, salamat, rahat, əmniyyət yolların və abad, təmiz, pakizə şəhərlərin bir-birlərindən fasiləsi nə qədərdir?

Cavab veriblər ki, Şüçadan beş yatdıq, yetişdik Mərəndə, oradan on bir yatdıq, çatdıq Binabə və oradan, iyirmi iki yatdıq, yetişdik Tikantəpəyə və oradan Süleymaniyyə yolu doqquz yatdıq, yetişdik Qəsri-Şirine və oradan on yeddi yatdıq, getdik Xanaqqıya və oradan on beş yatdıq, çatdıq Sirri-Mərrayə və oradan on üçü yatdıq, çatdıq Kazimeyin-əleyhissalavat-vəssalamə.

Mən bu sözləri eşidəndə əvvəla çox-çox təəccüb edirdim və deyirdim ki, pərvərdigara, bunlar ki belə yuxulu-yuxulu kablaya gedib qayıdıb gəlirlər və yollar da doludur ənizə ərəblər ilə ki, hamısı yolkəsən, quldur və oğru, adam öldürəndilər, nə təhər olur ki, bunlara yaxın düşə bilməyirlər? Və onlardan əlavə nə cürə olur ki, Ekan, Kovkəmər seyidləri və ziyarətqahların dilənçiləri və kədəmələri və mücavirləri bunları soyub-soymalayıb lat-lüt eləmir və bunlar gene tələsik qayıdırlar vətənlərinə?! Sonra düşündüm ki, bunlar nəinki bir Məkkəyə, Kərbəlayə, Məşhədə yuxulu-yuxulu, yata-yata gedirlər-gəlirlər, bəlkə öz vətənlərində də bunların ömrü yuxu aləmində keçir və heç özlərindən xəbərləri olmur. Ancaq söz buradadır ki, bunların yaxşı, mötəbər və istəkli dostları və rəfiqləri var ki, həmişə gözləri onların üstündədir və hər dəqiqə bu yatmışlara onlar pasiban olur və qarovul çəkirlər və gözləyirlər ki, bunlara düşmən yavuş düşməsin və heç bir tərəfdən canlarına, mallarına afət yetişməsin.

Və həmçinin istəkli və mehriban dostlar da “Novoye vremya”, “Russkoye slovo”, “Bakinski listok” və qeyr qəzetlərin heyəti-təhririyyələridir ki, gecə-gündüz bunların qədəmlərini ölçüb xeyir-şerlərini mülahizə edirlər və bir dəqiqə qafil deyillər və məhəbbətin çoxluğundan miçək kiçikliyində olan bitli, sirkəli hacılar, kabləyilər onlara fil böyüklüyündə görsənir və hər bir delikdə-deşikdə onları görürlər.

Hətta “Novoye vremya” idarəsi bunlardan nigəran olur ki, məbada Məkkədə Beytullahül-hərəmin içində mənasiki-həccə məşğul olurlar. Onlara bir bəla yetişə və ya bir qafil sədəmə toxuna və yainki Rəmiş cümərə edəndə, bəzi xırda daşlar atanda birisi səh-vən bunların birinə dəyə və inciylər.

Məxsusən adam göndərir ki, orada dəxi onlardan müğayət olsun. Və çünki gecə-gündüz fikri-zikri onlara məşğuldur. Hər dənbir gecələr hövlənk yuxular görüb bədxab olur. Məsələn, bəzi vaxt aləmi-röyadə xəbərin buxaratındanmı, məhəbbətdənmi, mədənin qüvvə-tindənmi, nədənmi, bunun yuxusuna şeytan şəklində bəzi fəsilələr gəlirlər ki, dəstə-dəstə əllərində baydaq və üstündə “əlmöminun ixvə” yazıları üz qoyublar onun tərəfinə və istəyirlər onun gözünün işıqların əlindən alsınlar. Odur ki, fəvri sərəsimə olub, yuxudan ayılıb divanə kimi çığırr ki: Haray! Dad! Qoymayın, axtarın, tapın, tutun, öldüm... cııldım... dağıldım... partladım... aman, aman, qoymayın, pan, pan, pan... bağrım oldu qan, qan, qan... tufan, tufan... musurman, musurman, musurman...

Bunun bu haray-hurayına dəxi istirahət ilə uyumuş o rəfiqləri bir gəməşib eyildiyi gözələrini yuxulu-yuxulu ovub bu qışqırığa, bu hay-küyə bir gülümsünüb: “Bizə bax nə gündəyik, yara bax sallanır” – deyib hellənib genə yatışırlar.

Yazdı Sarsaqqulubəy, təsdiq etdi Cüvəllağibəy.

“Molla Nəsrəddin”,
11 iyun 1913, №17

ŞƏRİƏTDƏ ŞƏRM YOXDUR

Mən uşaq vaxtımda hər dənbir məscidə gedirdim və çox vaxtlar olardı, görərdim ki, torpağı sanı yaşayasınız, bizim Hacı Axund mənbərin üst pilləsində əyləşib ayağında ağ tuman, bağı eşikdə, biz uşaqlar küçədə danışdığımız sözlərdən danışır və istibradən bəhs açıb, istibranı nə cür etməli və nə növ mövzeyi-mötədi sıgallamalı, hamısının təhrini cəynilə camaata göstərir və hamısı gözləri bərələ-bərələ qalıblar.

Mən həqiqət bu işlərə və bu sözlərə çox utanardım və qalardım məəttəl. Tainki Axundu bir gün girələyib soruşdum ki, cənab Axund, niyə gerek peyğəmbər mənbərində sizin kimi böyük vücudlar, arvad-uşağı mülahizə etməyib belə sözlər danışasınız?

Axund bir altdan yuxarı mənim üzümə baxıb, dedi:

– Oğlum, sən uşaqsan, qanmazsan, şəriətdə şərm yoxdur. Gerek bu cür məsələlər camaata qandırılmalı və avam bu məsələləri bilə.

Mən daha bir kəlmə də olsun danışmayıb özüm bu mətləbi ürəyimdə vuruşdururdum, tainki axırda mənə məlum oldu ki, doğrudan da kəlamül-Hacı Axund, Hacı Axundül-kəlam¹, nəinki şəriətdə şərm yoxdur, bəlkə şəriət adı ilə meydana girənlərdə də əbədən şərm və həya yoxdur.

Mən buradan bir müxtəsər haşiyyə çıxacağam. Amma, ey oxucular, siz Kamil paşanın canı, mənim bu sualıma insaf ilə cavab verin. Məsələn, belə götürün ki, indi bir əcəli tamam olmuş Allahdan qorxmadı, canına yazığı gəlmədi, durdu düşdü yola, günə bir mənzil, teyyi-mənazil, birbaş getdi Bakıya, Mir Məhəmməd Kərim ağanın hüzuruna və ağadan birçə bu sözü soruşdu ki, atam, anam sənə fəda olsun, aya, imam divarın dahnı bilir, ya yox? Onda o əlləməyi-fəhamə nə cavab verəcək? Və əgər soruşan adam müterəddid qalsa, desə ki, ağzım-dilim qurusun, mən eşitmişəm deyiblər bilməz, onda necə olacaq? Söz yox ki, ağa müridlərini çağırıb, o şəxsə o qədər sixəki saldıracaq ki, boynu təbrizli boynuna oxşasın.

Amma di gəl o adamda bir müxtəsər cürət ola, özün itirməyə, ölümdən qorxmaya, çaparaq qaçıb kitabçı dükanından bir cild “Əzrayi-Qureys” kitabı ala, gətirib açma ağanın qabağına, dəyə oxu tərcümə elədiyin mətləbləri. Aya, onda ağa baxıb görmüycəkdir

ki, onun yazdığından nəinki bu çıxır ki, imam divarın dalını bilmirdi, bəlkə öz əyalın, övladın və bacısını da tanımırdı.

Şəriətdə şərm yoxdur və şəriətin şərmi olmamağına şiə, sünni qaildir. Çünki şəriətdə şərm olsa idi, Təbriz müctəhidinin oğlu hər iki ayda bir bəhanə getirib gəlib Tiflisə, gecə-gündüz ömrünü naməhrəmlərlə keçirdib, gedib Təbrizdə camaatın boynunun köktünə döydürüb vadar elətdirməzdi ki, ona höccətül-İslam-vəlmüslimin desinlər.

Genə deyirəm, vallah, billah, nə şəriətdə və nə şəriətin əhlinə şərm yoxdur. Çünki inşallah, beş-on gün keçsə Məhərrəm ayı daxil olsa, görəcəksiniz ki, şəriət adı ilə nə həngamələr meydana çıxır və necə hər məmləkətin dam dələni, cib kəsən, adam öldürən tülün-güləri bədənələrinə xəncər taxıb qıl keçirdirlər və necə mərsiyə-xanlar kefli-kefli mənbərə çıxıb, gözəl övrət və gözəl uşağın havası başlarına vurub, öncə qalxıb şur, şahnaz oxuyurlar və avam, yazıq, biçarə camaat körpə uşaq kimi gözələrinin hiliyini axıdirlər və axırda bir ildə zəhmətlə qazandıqları pulları, ağı-qaralı, tökürlər Mirzə Ələkbər mərsiyəxanın ələyinə...

Şəriətdə şərm olsa idi, Naxçıvanda Mir Pittaşıq bir həya eylərdi və özünü peyğəmbərə isnad verə-verə, elə hərəkət gətirməzdi ki, peyğəmbər ondan həya edəsin. Qafqayda Molla İsmayıl, Qubada Molla Hacı Baba, Lənkəranda Molla Qəvam, Qələdə Ağə Əbdürəhim, Gəncədə Ağə Mir Bağır, Şamaxıda Mustafa Əfəndi, Şəkildə molla filan şəriətdən həya eylərdilər və bu yazıq məxluqatın yaxasından əl çəkərdilər.

Şəriətdə şərm olsa idi, heç olmasa Göyçay qazisinin yanına ki, birisi bir qız götürüb qaçmışdı ki, onun kəbinini kəssin, o, qızın qövm-əqrəbasına xəbər göndərirdi ki, gəlib qızlarına sahib dursunlar, nəinki qızı oğlanın əlindən bir bəhanə ilə alıb özünə şəri hərəm eylərdi.

Bu məsələlər və bu işlər aşkara göstərir ki, şəriətdə şərm yoxdur, şəriət əhli gerek nə Allahdan, nə peyğəmbərdən və nə camaatdan utanmasın, nə bilirə eləyib və nə ağzına gəlirsə danışsın.

İndi ki, mətləb açıldı və hamınız bildiniz ki, şəriətdə şərm yoxdur, qoyun şəriət əhli nə bilirlərsə, canasınər edəsin, əbədə nəfəsinizi çəkməyin və kişilərin burnundan tökməyin.

Öləndə virdiz ola la-ilahə illəllah,
Əgər əliz götürüb söyləsə ki, ya Allah,
ya Allah, ya Allah...

"Molla Nəsrəddin",
12 yanvar 1913, №25

ƏSHABİ-KƏHF¹

Bizim Naxçıvan şəhərində hər vaxt ki, bir təziyə məclisi, yəni təkiyə² və ya bir əhsan və qonaxlıq oldu və şəhərin ağbaş, göybaş və sarıbaşları cərgə ilə dallarında mütəkkə və altlarında döşək yuxarı tərəfdə əyləşdilər, danışmağa heç bir söz tapmasalar başlayacaqlar Əshabi-kəhf barəsində bəhs etməyi. Biri deyəcək ki, əsil Əshabi-kəhf həmin Naxçıvanın iki ağaclığında olan mağaradadır ki, hər il baharda arvad-uşaq, böyük-küçük gedib oranı ziyarət edib həm kef çəkirlər və həm hər kəsin nə muradı olursa hasil olur. O birisi deyəcək ki, xeyr, əstəğfərullah elə, Əshabi-kəhf o mağaradan ibarətdir ki, gün çıxandan batana kimi onun içindən işığı kəsməsin və həmin mağara da bir rəvayətə görə Ərəbistanda Məkkə ilə Mədinənin arasındadır və bir rəvayətə görə Şami-şumun yaxınlığındadır. Bu deyib, o deyib, bu çıxıb, o bağır, bir-iki saat boğazdöyüşü və ya yaxa yırtmaq edəndən sonra çıxıb dağılıb gedəcəklər işlərinə və genə Əshabi-kəhf harada olduğu sübutsuz və dəlilsiz qalacaqdır.

Gəncələrin, canına qurban olduğum göy İmama, bəkililərin Bibiheybətə, şamaxılıların Malakan piri və Hacı Seyid Əli ağanın qəbrinə, şuşalılardan Hərət Abbas piri və imanları kamil olduğu kimi, naxçıvanlıların da Əshabi-kəhfə o dərəcədə iltis və iradələri kamil-dir. Hətta bu ilin içində iki nəfər bəy vəfat edəndə məxsusən

¹ Naxçıvanın yaxınlığında olan qədim bir ocağın adıdır.

² Təkiyə – bir şəxsin nəzir deyib evində mərsiyə oxutdurmağına deyirlər. Naxçıvanda il on iki aydırsa, on üç ay evlərdə təkiyə olur. (Müəllifin qeydi)

vəsiyyət eləyiblər ki, bizim cənazəmizi aparıb Əshabi-kəhfə dəfn eləyin, tainki yeddi kimsənə olsun doqquz. Və qöv-m-qəbilələri də aparıb oradaca basdırıblar. Və söz yox ki, indi onların ruhu cənnətdə rəhmət dəryasında üzür.

Bu cür pirlər və ziyarətqahlar, Allaha şükür, islam aləminin hər şəhərində və hər qəsəbəsində və hər kəndində və hər dağ başında vardır. Və ildə yüz minlərlə azarlılar, kor və şikəstlər oralara züvvar olub, gedib sağalıb gəlirlər. Və daha yaxaları dinsiz-imansız rus həkimlərinin ölindən qurtarır. Müsəlman camaatının dünya və axirətdə xoşbəxtliyi bir bu cür ocaqların və imamzadələrin bərəkətindəndir, bir Kərbəla və Xorasan ziyarətinin nəzirindən və bir də məhərrəm və səfər aylarında şükühlü və cəlalı təziyədarlıqdan. Çünki insan o şəxsə demək olar ki, onda təmiz ürək və saf qəlb və dürüst etiqad olsun. Yoxsa, “gər nə bəşəd etiqadət, cümlə karət batil əst”¹. Kişidə ki, iman və etiqad olmadı bir qəpiyə dəyməz. Çox adamlar həqiqətdə etiqadsızlıqdan və imanı süstlükədən dünya və axirətdə zəlif və xar olurlar...

Bu cür ziyarətqahlarda və müqəddəs rövzələrdə ildə minlərlə möcüzələr və xarüquladələr olub, necə ki, korların gözləri açılıb və şikəstlər sağlam olurlarsa, habelə çox vaxt olur ki, gözlülər və sağlamlar şikəst olurlar. Bu da vəqiədə genə delildir onların etiqadlarının süstlüyünə ki, bezi o cür müqəddəs yerlərə şəkk gətirirlər.

Mənim bu cür ziyarətqahlara həqiqətdə etiqadım kamildir. Amma mənə həmişə şaşırdan birçə bu olur ki, bilmirəm niyə bəs bunlar acıqlarını birçə iranlılara tökürlər və həmişə çanaxları iranlının başında çatlıyır.

Doğrudan necə ki, Salarüd-dövlələr, Rəşidül-mülklər hər yerdə iranlıyı qırır, qonsullar, naiblər, fərraşbaşılar hər yerdə iranlıyı soyur. Podratçılar, zavodçular, fabrikantlar hər yerdə iranlının pulunu kəsir. Habelə də həmişə pirlər və ocaqlar biçərə iranlıya qəzəb edirlər. İranın Sərab mahalında bir nəfər şəxs Hüseyniyə saxlayana bir müxtəsər rixənd edən kimi fəvri rəngi qapqara qaralıb ölüm halətinə düşür. Daha bu pirlər və bu rövzələr zalimlərə, şəqilərə, xalqın qanını içənlərə qəzəb eləmişlər ki, Allahın biçərə məxluqları onların zül-

mündən xilas olsun. Səməd xanları ki, nəinki bir müqəddəs rövzələrin, bəlkə bütün islamıyyətin ehtiramını götürür, cəzasına yetirmirlər ki, başqalara ibrət olsun və o qəddar dəxi gün-gündən şəqavətin artırmasın. Belə ki, bu günlərdə Tehrandan Təbrizə məclisə vəkil seçməkdən ötrü bir neçə nəfərin gəlməyini eşitcək hökm yazıb rəs-tələrə və dərbəndlərə yapışdırıbdır ki, hər kəs məclis intixabı bərə-sində bir kəlmə belə danışsa onun başı fərmandadır və Tehran da həndə-məndə danışsa, Azərbaycanı büsbütün İrandan ayıracağam. Odur ki, yazıq əhali cıqırların belə çəkə bilmirlər. Çünki çox şiddətli və bərk hökmdür və hökmün altında da öz möhrünü basıbdır, han-sının ki, səci bu məzmundadır:

“Ara qali, yan kənərə, baş nəməd,
Xırsi-xuda, qulibiyaban Səməd”.

“Molla Nəsrəddin”,
21 dekabr 1913, №28

ƏNİZƏ ƏRƏBLƏR VƏ HACILAR

Mən uşaqlıqda hər hansı hacı və kərbəlayı ki, ziyarətdən qayı-dardı və onun görüşünə gedərdim, eşidərdim deyir ki, “filan yerdə belə ənizəyə rast gəldik və filan mənzildə cəmalımız biz ilə belə rəftar etdi, züvvərə məsləhət gördülər ki, “Süleymaniyyə yolu ilə gedək yavuş olsun”. Çavuşumuz dedi: “Xeyr, orda ənizə var. Bicar yolu yaxşıdır ki, qorxusuzdur”. Biz Bicar yolu gətdik, sonra eşitdik ki, Kabla Həsənqulugil Süleymaniyyə yolu gedib ənizəyə rast gəlirlər”.

Mən bu sözləri eşidəndə həmişə təəccüb edirdim ki, görəsən bu ənizə, ənizə nə deməli sözdür. Bu çay adıdır, yer adıdır, ya heyvanat qismindəndir? Sonralarda qandım ki, xeyr, ənizə deyilən, çöllərdə böyümüş bir cins ərəblərdəndir ki, işləri-peşələri gəlib-gedən züv-varı güdmək və onlara artıq dərəcədə məhəbbət və ehtiram etməkdir. Məsələn, çox vaxt rast gəldikləri züvvar dəstələrinin şeylərini bütün əllərindən alıb apararlar ki, ağanın züvvarına yolda ağırlıq edib

¹ Əgər sən etiqadın yoxdursa, bütün işlərin batildir...

əziyyətə və zəhmətə salmasın. Və bəzi vədə ki, bir para züvvar anlamayıb bunların bu mehribançılığını qəbul etməz, onlar ilə ərəbi dəvə edərler, yəni əllərində olan böyük toppuz ilə elə vururlar ki, züvvarın başı darmadağın dağılıb fəvri feyzi-şəhadəti dərk edər.

Sözümə şahid, bu il Məkkəyi-mükərrəməyə müşərref olan hüc-cacın qayıdış başı bir böyük dəstəsi bu müsafir sevən bədəvi ərəb qardaşlara rast gəlir. Onlar hacıların həcc yolunda çəkdiyi əziyyəti və qazandıqları feyzi və səadəti nəzərdə tutub razı olmu-yublar ki, bunlar belə günahdan silkinə-silkinə gedib vətənlərində genə günahə batıb axırda biiman dünyadan getsinlər.

Deyiblər görək siz şəhadət feyzini dəxi dərk edib, necə ki, pak və müqəddəs beytülhəramdan çıxmısınız və habelə birbaşa cənnəti-ələyə rəvanə olsanız ki, pak etəkləriniz bu dünyanın günahlarının çirkinə batmasın və həqiqətdə də onları bu səadətə nail ediblər.

Həzrət buyurur ki, günah öldürəndə deyil, öləndədir, yəni ərəb-lərin hacılar və kəbləyələri bu növ rəftarları iki şiqqidən xali deyil. Birisi budur, deyirlər ki, siz öz vətəninizdə min zəhmətlə qazandı-ğınız paraları niyə ac və möhtac külfətinizə və qövmü-əqrəbanıza verməyib getirib Ərəbistan çöllərində sərf edirsiniz? Və ikinci, deyir-lər, indi ki siz axirətə mayılırsınız və dünya ilə işiniz yoxdur, qoyun biryolluq “ələhsani-bittamam” olsun və bu dünyanın məşəqqətindən xilas olub həmişəlik behiştə istirahətlə məşğul olun! Buna kimin nə sözü ola bilər? Yaşasın əmr bəməruf, nəhy əzmünkər edən bədəvi ənizə qardaşlar və sağ olsun Osmanlı dövləti ki, məmləkətinin hər guşəsində əmin-aman hökmfərma olub qurd qoyun ilə otlayır...

*“Molla Nəsrəddin”,
5 fevral 1914, №4*

ASARI-TƏRƏQQİ

Bir gün idarədə əyləşmişdim və Orenburqda nəşr olunan “Vaqt” qəzetində Buxaradan yazılan bir gözəl məktubə mütaliə edirdim. Nagah gördüm qapı açılib iki-üç nəfər şəxs sərəsimə içeri girib başladılar məni məzəmmət eləyib yuyub arıtmağa ki, sən niyə bu şəhərdə bir bu qədər gözəl-gözəl işlər olur və qərribə-qərribə əhvalat

üz verir götürüb “Molla Nəsrəddin” jurnalına yazmayırsan? Məgər sən ancaq ona lazımsan, birçə yazasan ki, Göyçay qazısı qız qaçırdıb kəbin kəsmək üçün onun yanına apararı oğlanın əlindən həman qızı alıb neçə aydı özünə hərəm eləyib saxlayır və indi biçara qız hey dad-fəryad eləyir ki, Allah xatirinə mənə azad elə gedim. Qazı körpə uşaq kimi gözlərinin hiliyini axıdır ki, aman günüdür getmə, sən getson mən ölərəm?!

Məgər sən birçə buna lazımsan götürüb yazasan ki, Culfada 2 fevral gecəsi “Anqlıya” mehmanxanasında bir ədib və iki nəfər tacir keyflənib sazandar ilə bir nəmehrəm oynadırmışlar. Nagah ədibin saxlaması Marusya qəflətən qapıdan girib şərab butulkasını çalıb ədibin başına. Qan durub fantan eləməyə və indi həkimlər deyirlər ki, şişə sınıqları giribdir ədibin başının içinə daha onun beyni xarab olacaq və millətə bundan sonra onun faydası çatmayacaqdır!

Dedim, qardaşlar, Allahı sevirsiniz az mənə məzəmmət və məla-mət eləyin, deyin görüm nə olub axır? Nə qəzavü qəder üz veribdir. Əgər müsəlman ələminə faydalı bir xəta olsa, onu da yazmaq mənim bu göy gözlərim üstə: dedilər, a kişi, dəxi bundan artıq nə xəbər olsun ki, traqtırçı Ağ Mir Hüseyn Təbrizli ki neçə illərdi əhli əyal şəridəsi olub qapı daldasına düşüb, vətən üzünə həsrət qalıbdır. Bu günlərdə neçə müddət ilə iki gözləri kimi bəslədiyi qoçuna bir qəfəs qayıtdır qoyub qəfəsə balşoy skorost ilə aparıbdır Bakıya ki orada döyüşdürsün. Bundan da qərribə və cəitməli xəbər istəyirsən? Niyə götürüb yazmırsan ki o cür şüurlu və fərasətli adam bütün dünyada məşhur olsun və belə yaxşı iş gördüyündən yana adı dastanlarda deylsin? Dedim, başüstə, onu da yazaram.

Qələm götürdüm ələ, istədim salam yazım,
Bizim bu işlərə dair açım kəlam yazım,
Bunu bilin ki, müsəlmanların tərəqqisi
O qəderdir edə bilməm onu tamam yazım.

Dedim qardaşlar, indi ki siz sözlünüzü qurtardınız, qulaq verin görün Buxaradan nə yazırlar? Və başladım uca səs ilə “Vaqt” qəzetini oxumağa: Buxara halları kabdan təvəkkül mənbəilulum sanalğan

Buxarada əxlaq pozğunluğu pək ziyadə şayə bula başladı: Bunda əqlə səmi turqan toy yasılır, ol toylar bir vaxtda miskirat və fəhşi-yatsız ötəmi, kobdan təkəkkül hacı israr zəkətçının toyu buldu. Bundan qılınğan israf belə bunda qılınğan pozuqlınlrın hesabın bir Allah qəbilə bayram eyd günləri gəlsə bütün bay beçə və bütün məxdumzadələr yanı Buxarağa çıxıb qalistsələrgə tolalar qayda qarasın onda xəyanət rüşvət fəhş hətta kob məmurilər, qazılar da şunun ilə mübtəla. Qurban bayramı idi, Buxaranın işanlarından X-dinin bəradəri və müridləri eydi-qurbanını yaxşılab bayram itü üçün Buxaradan bir neçə çərək miskirat alıb ton boyunca keyf çəkəkanlar şol arada yoqifinə bir nərse üçün söz görüşdürüb pəza çıxğan nəhayəsində işan həzrətinin bəradərinə birisi bıçaq belə çançəkan huşsuz yatub qalğan.

Gördüm ki, həriflər bir şey qanmadılar. Başladım onlara mətləbi anlatmağı ki, qədimdə elm mənbəyi olan Buxarada əxlaq pozuqluğu o dərəcəyə varmış ki əqli deyil, hədsiz məsariflərə toylar yapılır, qədim vaxtlar da bu toylarda işki olmazdı. Amma bu axırlarda Hacı Zəkətçının toyunda olan əxlaq pozuqluğun və israfın həd hesabını bir Allah bilir. Böyük məmurilər, mollalar və qazılar da bu günahlara mürtekb olurlar. Qurban bayramında Buxaranın əyanlarından yeni Buxaradan bir çərək şərab götürüb eyş-iştərə məşğul olarkən sözləri çöp gəlib bir nəfəri bıçaqlayıblar. Gördüm bu müsəlman qardaşlar bir qədər kiridilər və birisi dedi ki, axı buxaralılarn hamısının başında əmmamə var. Onlar o əmmamələrdən həya ələmirilər ki, bu cür fisqü fücra mürtekb olurlar. Dedim, qardaşlar, dünən bir nəfər gəlib mənə şikayət edirdi ki, Tiflisdə olan Puşkinski şkolada müsəlman müəllimlərdən birisi hər gün şagirdləri döyür, söyür və başlarının tükələrindən yapışib dartıb vurur o divara, bu divara. Söz yox ki, o cür müəllim tərbiyə verdiyi şagirdlər böyüyüb axırda olacaqlar təbriqli Mir Hüseyn və buxaralılar kimi, daha buna bıçara Molla Nəsrəddin nə ələsin? Qülh-vəllah ilə donquz darından çıxanda yazmaq ilə də bu vücudlar müctəhidi-mütənəbbihə olarlar...

*"Molla Nəsrəddin",
12 fevral 1914, №5*

Əlan əlimdə iki təqvimin mütaliəsinə məşğulam ki, görüm bu ilin hədisatından nə yazılıbdır. Ta onları eynilə qarelərimə bəyan etdim ki, bu pələng ilinin işlərindən qabaqdan xəbərdar olub özlerini bir para afətlərdən gözləsinlər.

Təqvimin birisi Bakıda çıxan masa təqvimi, o birisi isə Tehrandə çap olunub münəccimbaşı Serkarın öz mübarək destxəttilə möhürlənmiş təqvimdir ki, bu ilin hədisatı onda nöqtəbənöqtə yazılıbdır.

Münəccimbaşı belə yazır:

– Övzai-kəvakib belə dələlət edir ki, bu il İranda Darül-Şurayi-Mitli kamali-dəbdəbə və colal ilə açılıb ətabati-aliyatdan yetmiş beş nəfər yetmiş beş yaşında başı sarıqlı seçilib əhkami-şəriyyəni tamam-kamal Məclisi-Millidə müzakirəyə qoyub birbəbir həll edəcəklər. Və bir nəfər ələm müctəhid tapıb təyin edəcəklər ki, vahidül-əsr və fəridüd-dəhr olsun və bundan sonra cəmi İran əhlinin ona hökmən müqəllid olduğunu təhti-qanunə alacaqlar.

Pələng ilinin bərəkətindən şəban ayının 27-də həzrəti vala Nayibüs-səltənə öz nəyabət vəzifəsini tamam-kamal əda edib, zımami-ixtiyari şah novcah Sultan Əhmədın yədi iqtidarına tapşırıb özü bütün-bütünə asudə olub Avropaya səfər edəcəkdir ki, orada uzun bir müddət istirahətə məşğul olsun və qol-qıçını Firəngistanda madmazellərə bərk ovdursun ki, bəlkə yorğunluğu çıxa. Çünki bu iki il naiblikdə həqiqətdə müşarileyh çox əziyyət və zəhmət və məşəqqət çəkib, gecə-gündüz yatmayıb İranın səadətində o qədər əlləşib və çalışıbdır ki, bilmərrə yorulub dildən düşübdür.

Bu pələng ilin bərəkətindən Nizamüs-səltənə lərlərə hakim təyin olunub keçən il rəcəb ayında özünün lərlər tərəfindən soyulduğuna əvəz olaraq, lərləri tamam-kamal soyub lat-üryan edib çıxıb qaçıbdır.

Masa təqvimi belə yazır: övzai-kəvakib dələlət edir ki, bu ildə Osmanlı İttihadi-Tərəqqi fırqəsi parlamana zor ilə seçilib orada kəsreti-arayə malik olub məmləkətin içərisində hər nə bilirlərsə, öz rəyləri ilə yapacaqlar və hər kəs onların əleyhinə bir kəlmə belə danışsa onu pələng kimi yırtıb dağıdacaqlar.

Buxarada əxlaq pozğunluğu pək ziyadə şayə bula başladı. Bunda əqlə səmi turqan toy yasılır, ol toylar bir vaxtda miskirat və fəhşi-yatsız ötemi, kobdan tefəkkül hacı israr zəkatçının toyu buldu. Bundan qılınğan israf belə bunda qılınğan pozuqlınlrın hesabın bir Allah qəbilə bayram eyd günləri gəlsə bütün bay bəçə və bütün məxdumzadələr yani Buxarağa çıxıb qalistinsələrğa tolalar qayda qarasın onda xəyanət rüşvət fəhş hətta kob məmurlar, qazılar da şunun ilə mübtəla. Qurban bayramı idi, Buxaranın işanlarından X-dinin bəradəri və müridləri eydi-qurbanını yaxşılab bayram itü üçün Buxaradan bir neçə çərək miskirat alıb ton boyunca keyf çəkəkanlar şol arada yoqifinə bir nərsə üçün söz görüşdürüb poza çıqğan nəhayəsində işan həzrətinin bəradərinə birisi bıçaq belə çançəkan huşsuz yatub qalğan.

Gördüm ki, həriflər bir şey qanmadılar. Başladım onlara mətləbi anlatmağı ki, qədimdə elm mənbəyi olan Buxarada əxlaq pozuqluğu o dərəcəyə varmış ki əqli deyil, hədsiz məsariflərə toylar yasılır, qədim vaxtlar da bu toylarda işki olmazdı. Amma bu axırlarda Hacı Zəkatçının toyunda olan əxlaq pozquqluğun və israfın həd hesabını bir Allah bilir. Böyük məmurlar, mollalar və qazılar da bu günlərə mürtekb olurlar. Qurban bayramında Buxaranın əyanlarından yeni Buxaradan bir çərək şərab götürüb eyş-iştərə məşğul olarkən sözləri çəp gəlib bir nəfəri bıçaqlayıblar. Gördüm bu müsəlman qardaşlar bir qədər kiridilər və birisi dedi ki, axı buxaralılarnın hamısının başında əmmamə var. Onlar o əmmamələrdən həya eləmirlər ki, bu cür fisqü fücra mürtekb olurlar. Dedim, qardaşlar, dünən bir nəfər gəlib mənə şikayət edirdi ki, Tiflisdə olan Puşkinski şkolada müsəlman müəllimlərindən birisi hər gün şagirdləri döyür, söyür və başlarının tükələrindən yapışıb dartıb vurur o divara, bu divara. Söz yox ki, o cür müəllim tərbiyə verdiyi şagirdlər böyüyüb axırda olacaqlar təbriqli Mir Hüseyn və buxaralılar kimi, daha buna bıçara Molla Nəsrəddin nə eləsin? Qülh-vəllah ilə donquz darından çıxanda yazmaq ilə də bu vücudlar müctəhidi-mütənəbbihə olarlar...

*"Molla Nəsrəddin",
12 fevral 1914, №2*

PƏLƏNG İLİ

Əlan əlimdə iki təqvimin mütaliəsinə məşğulam ki, görüm bu ilin hədisatından nə yazılıbdır. Ta onları eynilə qarclərimə bəyan etdim ki, bu pələng ilinin işlərindən qabaqdan xəbərdar olub özlərini bir para afətlərdən gözləsinlər.

Təqvimin birisi Bakıda çıxan masa təqvimi, o birisi isə Tehrandə çap olunub münəccimbaşı Sərkərin öz mübarək dəstxəttilə möhürlənmiş təqvimdir ki, bu ilin hədisatı onda nöqtəbənöqtə yazılıbdır.

Münəccimbaşı belə yazır:

– Övzai-kəvakib belə dələlət edir ki, bu il İranda Darül-Şurayi-Mitli kamali-dəbdəbə və cəlal ilə açılıb ətəbatı-aliyatdan yetmiş beş nəfər yetmiş beş yaşında başı sarıqlı seçilib əhkami-şəriyyəni tamam-kamal Məclisi-Millidə müzakirəyə qoyub birbəbir həll edəcəklər. Və bir nəfər ələm müctəhid tapıb təyin edəcəklər ki, vahidül-əsr və fəridüd-dəhr olsun və bundan sonra cəmi İran əhlinin ona hökmən müqəllid olduğunu təhti-qanunə alacaqlar.

Pələng ilinin bərəkətindən şəban ayının 27-də həzrəti vala Nayibüs-səltənə öz nəyabət vəzifəsini tamam-kamal əda edib, zimami-ixtiyari şah novcah Sultan Əhmədin yədi iqtidarına tapşırıb özü bütün-bütünə asudə olub Avropaya səfər edəcəkdir ki, orada uzun bir müddət istirahətə məşğul olsun və qol-qıçını Firəngistanda madmazellərə bərk ovdursun ki, bəlkə yorğunluğu çıxa. Çünki bu iki il naiblikdə həqiqətdə müşarileyh çox əziyyət və zəhmət və məşəqqət çəkib, gecə-gündüz yatmıyıb İranın səadətində o qədər əlleşib və çalışıbdır ki, bilmərrə yorulub dildən düşübdür.

Bu pələng ilin bərəkətindən Nizamüs-səltənə lərlərə hakim təyin olunub keçən il rəcəb ayında özünün lərlər tərəfindən soyulduğuna əvəz olaraq, lərləri tamam-kamal soyub lat-üryan edib çıxıb qaçıbdır.

Masa təqvimi belə yazır: övzai-kəvakib dələlət edir ki, bu ildə Osmanlı İttihadi-Tərəqqi fırqəsi parlamana zor ilə seçilib orada kəsrəti-arayə malik olub məmləkətin içərisində hər nə bilirlərsə, öz rəyləri ilə yapacaqlar və hər kəs onların əleyhinə bir kəlmə belə danışsa onu pələng kimi yırtıb dağıdacaqlar.

Pələng ilin bərəkətindən Bakının özünün və ətrafının əhalisi pələng təbiətində olub, “Molla Nəsrəddin” müxbirliyinin isnadı hər kəsə verilə onu qanına qəltan edəcəklər.

Pələng ilin bərəkətindən Şeytanbazar müsəlmanları pələngə dönüb bayramın əvvəlimci günü baydaq üstündə böyük dava edib, qırx-əlli adam yaralıyaçaqlar. Krimda, Türküstanda, Qazanda, Xivədə, Misirdə, Mərakeşdə, Ərəbistanda, Sudanda, Cəzairdə müsəlmanlar necə ki, inşil sığana, bildir öküzə dönmüşdülər, bu il dəxi pələngə dönüb, dallarına keçənləri təpik ilə vurub qabaqlarına çıxanları isə dişləri ilə didəcəklər.

*“Molla Nəsrəddin”,
14 mart 1914, №9*

MƏHKƏMEYİ-ÜRFİYYƏ

Dünən bizi qara və günahkar stulunun üstündə əyləşdirib mühakimə edirdilər ki, siz niyə bu namuslu, ədəbli, ismətti, əxlaqlı millətinizin əxlaqını pozğunlaşdırırsınız? Və yenə siz hər bir pis və insana yaraşmayan hərəkətləri öz müqəddəs din qardaşlarınıza isnad verirsiniz?.. Həqiqətdə biz günahkar və üzüqara olduğumuza görə deməyə sözüümüz və verməyə cavabımız yox idi. Çünki təmiz, pakizə, gül kimi bir millətə götürüb bir para yaraşmayan və nalayiq iftiralar və böhtanlar yazanın cəzası nəinki qara stulda əyləşib müqəssir olmaq, bəlkə, dörd saldatın qabağında (katerjni rabot) getməkdir.

Bizi günahkar edənlərin birinci tutacağı bu idi ki, biz guya oğrunun yadına daş salırıq, yəni Tiflisə gələn gəncəli, qarabağlı, irəvanlı, bakılı, şəkili, şirvanlı mömin qardaşlara ki ömrlərində bilməyiblər və bilməzlər ki, uşaqbazlıq nədir. Biz öyrədirik ki, gəlib gecələr kəssinlər Voronsov nişangahının qabağını, keçən uşağa çiyin vursunlar və ötən uşağa qaş-göz eləsinlər və guya biz Təbrizdən, Urmidən, Marağadan, Səlməsdən gəlib otuz-qırx illər ilə Qafqazda qalan iranlı qardaşlara düsturül-əməl veririk ki, məhərrəmdə gözəl oğlanların əyninə gözəl faxər libaslar geyindirib kəcavələlərə mindirib Əli Əkbər

və Qasım və ərüs şəbihi qayırınsız ki, hər bir mömin qardaş gözü onlara sataşanda ağzının suyu şor-şor axsın və çaşib məəttəl qalsın ki, görəsən, məhərrəmdir, ya bayram?!

Biz doğrudan da günahkarıq. Çünki biz “Molla Nəsrəddin” jurnalını çıxartmasaq və xalqa sataşmasaq və abırılı müsəlmanları biabır eləməsək, hamısı əxlaq sahibi olub ləlinin və Seyid Əzim Şirvaninin külliyyatlarını (hansılarda ki, başdan-başa ədəbli sözlərdirlər) əzbərləyib hər məclisdə, meyhanada, özləri oxuduqlarından əlavə, evlərindəki on dörd, on beş yaşlarındakı uşaqlarına da əzbərlətməzlər.

Biz hər halətdə günahkarıq və gərəkdir bizim müqəssir olmağımıza cəmi mömin qardaşlar sevinəsinlər və çalışsınlar ki, biz həmişə təhiti-məsuliyyətə düşək, çünki biz niyə hər yetənə yetib, yetməyə bir daş atırıq? Bizə nə dəxli var ki, Osmanlı vüzerasının arasında bu axır günlərdə genə bir təzə nifaq və ədavət törəyib biri şəriət partiyası və birisi firəngi masuni partiyası olublar? Biz gərək heç vaxt bu cür əsilsiz sözlərə və yalan yazılara inanmayaq və ehyana inansaq da həml bər səhhət edək və deyək ki, xeyr, islamın nicatı və səadəti həmişə ikitirəlikdə və nifaqdadır və ona görə peyğəmbərimiz (mənim ümmətimin arasında olan ixtilaf Həsənədir) buyurubdur və əvvəl gərək bu millət biri-birilə bərk çəkişə, sonra bərkişə. İndi hələ çəkişmək dövrəsidir. İnşallah, bir neçə yüz illər də biri-birlərlə çəkişərlər, sonra lap möhkəm bərkişərlər. Daha o vədə bunlara heç kəsin zoru çatmaz. Çünki həzrət buyurur:

Bədim gələr eşdim ittifaq söhbətini,
Xoşum gələr danışanda nifaq söhbətini,
Bizim bu milləti xoşbəxt, xoşsəadət edər,
Əgər nifaq içimizdə bu halətilə gedər.
Nifaq edib bütün islamın ölkəsini abad,
Həmişə qəlbimi eylər nifaq söhbəti-şad.

*“Molla Nəsrəddin”,
21 mart 1914, №10*

Hər kəs dürüst statistika saxlaya və yaxşı diqqət ilə hesab eləyə görür ki, hər il Tiflisə Bakıdan, Gəncədən, Şəkiddən, Şirvandan, İrəvandan, Qarabağdan və sair Qafqaz şəhərlərindən yüz minlərlə cibləri dolu müsəlman qardaşlar gəlib bir neçə gün eysi-işrətə məşğul olub sonra lat-lüt zəvvarı-imam Riza qalib. Kimisi borclu bir növ kələk ilə əkilib, kimisi dəxi teleqraf ilə evindən pul gətirib düşdüyü mehmanxananın hesabını kəsib əli qoynunda, boynu çiyində çıxıb min həsrət ilə üz qoyur vətəninə və gedib üzükoyulu düşür böyrü-üstə yat ki yatasan.

* * *

Bu müsəlman qardaşların Tiflisə səfərləri və bunların bu şəhərə sad gəlib qəmgin getmələri neçə şoqqıdan xali olmur, neçə səbəblər olur ki, bunları bixtiyar bu şəhərin səfərinə vadar və məcbur edir. Əgər bir parası şəfqət bacılarının ziyarətinə gəlirlərsə və bəzisi iraq dindən, məzhəbdən, naxçıvanlılar kimi mülklərini "zemelnı" banka zaloq qoymağa, bir çoxusu dəxi idareyi-ruhaniyyədən metrik şəhadətnaməsi çıxartmağa gəlirlər.

* * *

Məsələn, bu müsəlman qardaş ki istəyir ya oğlunu, qızını, yainki, qardaşını, bacısını rus şkolalarının birisinə qoysun, labüd gerek onun metriki ola. Yəni onun doğulmağına şəhadət oluna ki, filankəsin qızının bətnindən və filankəsin oğlunun sülbündən Axund Molla İmamverdi axundun kəsdiyi şəri kəbinin movecibi ilə filan tarixdə filan vücut dünyaya qədəm qoyubdur ki, özü əsil həlalzadə və nəslə dəxi böyük bir dudmanə mənsubdur. Çünki Rusiyada istər xristian olsun və ya qeyri-xristian kəbinsiz və saxlamadan doğulan uşağı bir və atasız adlandırıb ona metrik vermək şiddətli surətdə qadağandır.

Mən çox-çox adamlar ilə görüşürəm və soruşuram ki, filan kəs! Nə əcəb, alverinizin şirin vaxtında və başınızın qarışıq vədəsində Tiflisə qədəmi-rəncə buyurubsunuz. Cavab verirlər ki, idareyi-ruhaniyyədə işimiz var, gəlmişik metrik çıxardaq. Və çox vaxt rastıma çıxan bir qərib şəxs görürsən utana-utana məni dayandırıb soruşur ki: "Qardaş! Sən Həzrət Abbas, sen Qərib İmam Riza, şeyxülislam idarəsi haradadır, onu mənə bir nişan ver". Və çoxları dəxi gilayə edirlər ki, keçən il ərizə verib idareyi-ruhaniyyədən metrik istədim, vaxtında gəlib çıxmadı, uşağım dərstdən qaldı. İndi labüd laəlac qalıb işlərimi üst-üstə töküblər gəlmişəm ki, bəlkə başıma burada bir əlac eyləyim.

* * *

Mən əvvəl elə mülahizə edirdim ki, Allah eləməmiş, idareyi-ruhaniyyədə müsəlman uşaqlarının oxumalarına o qədər əhəmiyyət verən olmur və bəlkə məhz bunu düşünürlər ki, ehyanə bəlkə, oğlanlar oxuyub əqidələri süst oldu və qızlar dəxi üzuaçıq gözdi naməhrəmçilik oldu və ya xudanəkərdə idarə üzvlərinin arasında ədavət və nifaq olub sözləri bir-birilərlə tutmur və ona görə bir-birinə zidd gedib xalqın rücuatını təxirə salırlar və metriklər bir bu qədər yubadırlar və yainki metrik barəsində idarəyə gələn ərizələr markaları səbəbinə qulluqçuların arasında fəvt olub yerlərinə yetişməyir ki, kifayət verilsin. Sonra gördüm ki, xeyr belə deyil, mən kişilərin haqqında sui zənn edirmişəm. Məhz onlar düşünəblər ki, Qafqaz şəhərlərində kəsilən kəbinlərin çoxusu xilafı-şər olub onda nə qızın və nə oğlanın rəyi və rızası gözənilmir. Ona görə onlardan doğulan uşaqları bir hesab eləyib metrik şəhadətnaməsi verməkdə ehtiyatlı və diqqətli olurlar.

Və bir də böylə də ola bilər ki, necə ki Təbrizdə məşrutə zamanı idareyi-bələdiyyə istəyirdi tədadi-nüfus dəftəri düzəlsin. Yeni hər evin külfətini adbaad yazıb kötüyə salsın. Camaat oğlanlarının adını gizlədirdilər ki, naməhrəmçilikdir. Niyə yad kişi mənim əyalımın, qızımın adını bilsin. Şayəd Qafqazda da belə işlər olub, indi idareyi-ruhaniyyəni əşkalata salıblar. Yoxsa heç inanmalı deyil ki, o cür müqəddəs pak biriya idarədə metriklər səbəbsiz yubanıb camaat avara qalsın.

Pənah aparıram Allaha, xalqın haqqında böhtan və iftira deyənlərə...

Sarsaqqulubəy
"Molla Nəsrəddin", 8 iyul 1914, №22

NƏ YOĞURDUQ, NƏ YAPDIQ, HAZIRCA KÖKƏ TAPDIQ

Xaçpərəst millətlərinin tökdükləri qan və verdikləri can bahasına olaraq Rusiyədə hüriyyət və azadlıq günəşi parladı. İndi müsəlman qardaşlar da sairləri kimi bu işıqdan istifadə edirlər. İndiyə kimi qəsb olunmuş hüquqlarının özlərinə qaytarılmasına öz vəkili vasitəsilə Petroqraddakı İcraiyyə Komitəsindən istəməkdədirlər. Odur ki, Qafqaz şəhərlərinin hamısından və Türküstandan bu günlərdə öz ehtiyaclarına dair bir böyük layihə tərtib veriblər ki, məhəlli komitələrin təsdiqi ilə möhkəmlənib bu tezliklə təzə hökumətə pişnəhad olunsun.

Əhalinin istədikləri bu qərar ilədir:

Gəncədən. Gəncə camaatı xahiş edirlər ki, Cəngə müəllimlərinin təhti-nəzarətində bir qumarbaz cəmiyyəti təşkil edilib, bundan sonra hər toyda, qonaqlıqda, məclislərdə və evlərdə hər cür yığıncaq yerlərində kamali-azadək və sərbəstlik ilə qumarbazlığa məşğul olsunlar; daha keçənlər kimi əlli nəfər müəllim və kəsəbə bir danışlıq otaqda diz-dizə dayayıb səhərə kimi çıraq və paprus tüstüsündən boğula-boğula çöməlib, bir-birinə söykonib, zəhmət və əziyyətlə bakara, vertuşka oynamasınlar.

İrəvandan. İrəvan camaatı vaxtın ciddi və təhlükəli olduğunu nəzərdə tutub xahiş edirlər ki, onlara ixtiyar verilsin ki, ta uşaqlı-böyüklü, qocalı-cavanlı hər biri iki dənə tapança və iki dənə qəmə bellərinə bağlasınlar; çünki indiyədək bağladıkları bir dənə tapança və bir qəmə ilə ancaq on adam öldürmək və on adam yaralamaq mümkün olurdu.

Naxçıvandan. Naxçıvanlılar tələb edirlər ki, onlara ixtiyar verilsin, ta öz diltaxlarına görə şəhərin özündə bir şpiyon zavod açıb, ətraf kəndlərdə də ona şöbələr qərar versinlər ki, bundan sonra hər kəsin bir nəfər ilə qərəzi və ya bir dəyintiliyi olsa, dinməz-söyləməz ya mərkəzi idarəyə və ya şöbələrə danos versin.

Şişə qələsindən. Burada camaat iki dəstə olub, iki cür tələbname tərtib veriblər. Bunların bir dəstəsi şeyxi və o biri dəstəsi üsulidir. İstədikləri bütün-bütünə bir-birinə zidd məsələlərdir. Şeyxilər istədiklərinə üsulilər, üsulilərinə şeyxilər bərəks edirlər. Dedikləri neçə maddədən ibarətdir. Bəzi rəvayətə görə, millət çörəkçi dükanlarının bərəsində uzun-uzadı mübahisələr var və ağalardan bir parası o dükanların bağlanması lazım bilir, guya dövlətliyərin xəyalı təzə hökumətə şikayət verməkdir ki, onların bu iki-üç ildə min zəhmət və məşəqqətlə qazandıqları pullarını zor ilə əllərindən alıb una, buğdaya verib haman çörəkçi dükanları vasitəsilə paylayırlar şəhərin min iki yüz nəfər ac və yoxsul arvad-uşaqlarına, bu binəvaların özləri və əhli-əyalları qalırlar ac.

Türküstandan. Sartlar, qırğızlar ərizo verib istida edirlər ki, onlara gündüzlər bağlarda, bulvarlarda, çayxanalarda, küçələrdə və sair yığıncaq yerlərində asudə qol-qıçlarını uzadıb xoruldaya-xoruldaya yatmağa və hər yer olursa olsun, dəstələrlə düzülüb namaz qılmağa açıqdan-açığa izin verilsin.

Dərbənd və Qubadan. Bu iki şəhərin əhalisi böyük şadyanahıq ilə hüriyyəti alqışlayıb ondan necə ki lazımdır, istifadə etməyə hazırlaşır, bunların tələbləri qayət mənidar və əhəmiyyətlidir. Camaat indiyə kimi matəm günləri bu iki şəhərin hər birisindən on doqquz böyük əza dəstəsi çıxarıb aşurada, ərbeində, Fatimə vəfatında, peyğəmbər vəfatında, bisti yekkümde ağköynək olub, baş

yarırdılarsa da, indi izin istəyirlər ki, bundan sonra 179 dəstə düzəldib, həm cahardəh məsumun və həm nə qədər ki, mürsəl və üluləzm peyğəmbərlər var, hamısının şəhadət və vəfatı günlərində baş yarmaqlarına təzə hökumət tərəfindən müsaide edilsin.

Bakıdan. Bunların cəmiyyətləri və idarələri və əhalisi çoxlu tələbnamələr hazırlayıblarsa da, təfəsilatı hələlikdə dürüst məlum deyil. Ancaq bizə yetişən mövəsəq xəbərlərə görə, bir cəridənin müdiri öz tərəfindən Petroqrada məxsusi vəkil göndərmək istəyir ki, təzə hökumətdən aşağıda yazılan maddələrə icazə alsın:

Ə v v ə l a. Bundan sonra müdirin ixtiyarı olsun ki, cəridə hər kəsi istəyirsə, küçə söyüşləri ilə söyüb biabır etməyə.

İ k i n c i. Qərəzi-şəxsi və şəxsiyyətə aid məsələlərlə, iftira və böhtanla cəridəsini doldurub qabaqdan gələnə dişləyib, daldan gələnə təpikləməyə.

Ü ç ü n c ü. Bir mətləbi əlli dəfə təkrar edib hər sözü daddan-duzdan çıxartmağa haqlı və ixtiyarlı olsun.

Şamaxıdan. Buranın hacıları öz tərəflərindən vəkil seçiblər ki, indiyədək aldıkları yüzə altmış manat tənzilin onların xərclərinə kifayət etmədiyini təzə hökumətə bəyan edib, bundan sonra yüzə doxsan ilə tənzil almaqlarının qərardadını təsdiq elətdirsin.

Məqalənin çox uzun olmağına görə qalan şəhərlərin tələbatını qoyduq sonraya.

*"Molla Nəsrəddin",
16 mart 1917, №6*

İSTİBDADİ-RUHANİ

İndi hamı sevinir və hamı xoşhal yaşayır və hər gecə-gündüz camaa. dəstələrlə əllərində qırmızı bayraq küçələrdə, meydanlarda nümayişlər göstərib, nitqlər irad edib xitabələr oxuyurlar və "urra" sədalarını göylərə qalxırırlar ki, bəli, nə var, nə var, köhnə çürümüş hökuməti üzükuyulu salib və onun bu bir naxır millət qanı soran vəzirlərini və bir sürü boynuyğun qubernatlarını və naçalniklərini

və qarnıyoğun yekə jandarmlarını kisliyə qatıblar danalığa və məmləkəti onların pis üfunətindən təmizləyiblər.

Amma heç kəsin xəbəri yoxdur ki, öküzün böyüğü tövlədedir. Qardaş. zarafat deyil, tutaq ki, sən indi istibdadi-cismanini yıxdın və hürriyyəti-kəlamə sahib oldun və bundan sonra hər nə istəsən danışib və hər nə fikrinə gəldi yazı biləcəksən və öz ürfi işlərini özün öz dilxahınca yerinə gətirə biləcəksən. Pəs şəri işlərinə nə deyirsən? Aya, görək bugünün qabağını vurdurub-vurdurmamağa, üzünü, başını qıxdırıb-qıxdırmamağa, məbada gedəndə sol ayağını içəri, çıxanda sağ ayağını çiyə qoyub-qoydurmamağa nə deyirsən? Onlardandırmı azadsan?

Sən eylə bilirsən ki, bundan sonra təqlid məsələsi də olmayacaq? Yoxsa eylə bilirsən ki, Qubadakı Molla Hacı Baba, Qafqaydakı Hacı Molla İsmayıl axund, Gəncədəki Hacı Seyid Bağır ağa, Həştərxandakı Lənkeranlı Molla Əbdülrəhim, Tiflisdəki Rüstəm Zal, İrəvandakı şeyx Elektrik, Bakıdakı filan ağa, Şuşadakı Ağa Əbdürrəhim, Ordubaddakı Seyid Murtuza yatıblar nə kefin istədiyini eləyəsən və hər kəsi bəyanırsən ona təqlid eləyəsən, yəni bəqa bərmeiyyit qalasın? Vallahi, zorla boynunun kökünə təkfir çomağı ilə vura-vura səni şeyx höccətül-füqəhayə təqlid elətdirəcəklər.

Yaxşısı budur ki, indi vaxt varkən başının çarəsini eylə. Və necə ki, istibdadi-cismanini yıxdın, istibdadi-ruhanini də yıx ki, yaxan qurtarsın. Yoxsa, istibdad istibdaddır. O olmasın, bu olsun.

*"Molla Nəsrəddin",
23 mart 1917, №7*

SENZUR

Ax bivefa fələk, sən necə qəddar və cəfakar imişsən və həmişə yarı yarıdan ayıran və sevgilisini, istəklisini sevgilisindən kənar edən imişsən!

Hanı o günlər ki, mən saatlarla senzur idarəsində əlim qoynumda, boynum çiynimdə titrəyə-titrəyə müntəzir olurdum ki, öz sevgilimin mübarək üzünü görüb, özümü onun qədəmlərinə salıb, ərzi-bəndəçiliyimi edim ki, bədbəxtanə genə divari qismət olmayub, naümid və məyus qayıdırdım.

Və hətta bəzi vaxtlar bu ayrılığa davam gətirə bilməyib özümü min zəhmətlə onun astanasına salırdım və əl-əl üstə qoyub ikiqat baş əyəndən sonra deyirdim: ay atam-anam, qövm-əqrəbam, kül-külfətim sənə fəda olsun, zəhmət çəkib bəndənəvazlıq elə, mənim boynuma bir böyük haqq qoy, bu bir neçə kolmə yazılmış hədərən-pəderəni gözdən keçirt, gör, əgər, Allah eləməmiş, bir xilafı-qanun söz var isə, hökm elə bu saat mənim boynumu vursunlar və əgər yoxdursa, öz mübarək adını bura yazıb məni balalarının başına çevirib mürexxəs elə.

Mənim bu ərzi-bəndəçiliyimi eşitcək o vücudi-mübarək elə qeyzə gəlib tapança kimi açılırdı ki, azca qalırdı mənim bağrım çatlasın və başlayırdı məni yuyub-arıdıb məzəmmət eləməyə ki, “pəh, qoymazsan bir qədər yorğunluğumu alım, xəta eləmirəm ki, ayda yeddi-səkkiz yüz manat məvacib alıram, hələ gündə bir saat işləyib iki-üç vərəqəyə adımlı yazdığım bəs deyil, hələ sən də naqafil böyürdün çıxıb istəyirsən məni genə bu ağırlıqda zəhmətə salasan. Mən qol-mol çəkə bilmərəm”.

Axırda çox yalvarıb-yaxarandan sonra bir az yumşalıb vərəqələri götürüb əlinə, gözü baş səhifəyə sataşcaq top kimi gurulduyurdu ki, pəh, bu nə şəkildə çəkmişən ki, Təbrizdə filan İmam Cümə minibdir eşşəyə, elə də iş olar? Hələ bəs bu nədi yazıbsan ki, Qarabağda bəylər builki cəmi pambıq mədaxillərini qumara udublar. Bu cür yalan-palanlara izin verə bilmərəm.

Mən biçarə genə ikiqat əyilib ərz eylərdim ki, belə balalarına qurban olum, axı sən gerek baxasan ki, burada hökumətə və siyasətə zidd bir mətləb olmasın, daha başqa mətləblərin sənə aləminə nə dəxli var? Onda buyururdu ki, xeyr, mənim hökumət senzurluğundan başqa, özümün şəxsi bir senzurluğum da var və başlayırdı ata kimi məsləhət eləməyə ki, balam, sən hələ uşaqsan, öz xeyir-şərinə bil-mirsen, adam gerek dövlətliyə sataşmaya, çünki onlardan adama xeyir-mənəfəət gələr. Adam gerek xan, bəyə sataşmaya. Çünki adamın onlara ehtiyacı düşər. Adam gerek axunda, seyidə, dərvişə sataşmaya, çünki onların da bədduası adamı tutar. Adam gerek əsnafə, alış-verişçiye sataşmaya, çünki adama nisyə şey verməzlər. Adam gerek hacıya, məşədiyə, kərbəlayiye sataşmaya, çünki adamın

xeyir-şərinə gəlməzlər və adamı qonaqlığa, əhsana çağırırlar. Adam gerek oğruya sataşmaya, çünki gələr adamın evini yarar. Adam gerek adam öldürənə, yol kəsənə sataşmaya, çünki gələr adamın özünü öldürər və... və... O cənab bu gözəl nəsihətləri eləyəndə mən gözlerimi bərəldə-bərəldə qalıb, hürüt-hürüt onun o gözəl camalına tamaşa eləyib dinməz-söyləməz qulaq asırdım.

İndi heyf olsun haman gözəl günlərə...

*“Molla Nəsrəddin”,
23 mart 1917, №7*

QARĞALAR

Zağ çün şərmi nədərdə, ki nəhəd pa bər gül,
Bülbülənra sızəd ər damoni xari girend.

Yeni zəmani ki, qarğanın həyası olmadı, qondu gülün üstünə, biçarə bülbüllərə yaraşar ki, tikanın ətəyindən yapışsınlar.

Evin yıxılsın, Hafiz, sən yeddi yüz il bundan qabaq nə bildin ki, günlərin bir günündə Rusiya millətləri yığışb Romanov silsiləsinin murdar üsuli-idarəsini dağıdıb yerində müvəqqəti qarğalar hökuməti təşkil edəcəklər və bu qarğalar on aylarla gecə-gündüz, vaxt-bivaxt hər şəhərdə və kənddə qurultaylar qurub, hey qarhaqur salacaqlar. Axırda da içindən bir mətləb çıxmayıb bülbülləri tikana qonmağa məcbur edəcəklər?

Yuvan keçsin, Hafiz! Sən haradan duymuşdun ki, Rusiyanın cəmi millətləri ümumən və sənə müsəlman qardaşların xüsusən, səbə yeli kimi gündə bir səmtə əsib gah kadet, gah müsəvatçı, gah federalist, gah menşevik... olacaqlar. Və hər bir yığıncığa doluşub, Təbriz dübbələri “Ya Əli” məscidində əlli salavat dəlbadal çevirdikləri kimi, bunlar da hər bir qarğanın boşboğazlığına saat yarım müttəsil çəpik çalıb, aləmi dəng eləyəcəklər və qarğaları bir-bir şövqə və həvəyə gətirəcəklər ki, anlamaya-anlamaya ban-lasınlar!

Ya rəb, rəva deyil ola gül xarilon önüs,
Biganələr kimi baxa, bülbul konardan.

Millətsən, millət! Xoşum gəlir bu qarğaların içində elə qarğa var ki, gecə-gündüz avtomobil ilə eşy-işrət edə-edə və yay fəslə ömrünü gözəl yaylaqlarda naməhrəmlərlə keçirdə-keçirdə, hər yerdə ki, yığıncaq olub və Anadolu hərbezədlərinə müavinət məsələsi ortalığa qoyubdur, rəhmətlik Əbdülhəmid kimi gözlərindən əbəti-qotrati-yaş axıdıb yığıncaqda olan bitli-sirkəli müsəlman qardaşlara böyük bir minnət qoyubdur ki, məzlumların uğrunda çalışmaqdan neçə dəfələr qəşş edib özündən gedibdir. Rəvə and içir və deyir ki, mən bu qarğaların içində elə qarğa tanıyıram ki, Səfəvi padşahları kimi məxsusən dərvişlər komitəsi təşkil edib hər şəhər və kəndə göndəribdir ki, camaat içində onun xüsusi məddahi olsun və Səfəvilərin dərvişləri "Əli darəm, çiğəm darəm" deyən kimi, bunlar da "Vəli darəm, çiğəm darəm" desinlər. Ta bəlkə indiki əsrin samirələrinin arasında böyük nüfuza sahib olub hər bir rəyinə və hər bir qövlünə bu samirələrin tərəfindən "Səddəqna və amənnə" deyilsin.

Evin yıxılsın, Hafiz, sən bu qarğaları haradan belə tanıyırdın? Və sən nə bilirdin ki, bu qarğalar o qədər atılıb-düşüb qarhaqur, qarhaqur salacaqlar ki, axırda hamısının səsi biryolluq batacaq və hamısı yorulub bihiss düşəcəklər və onda olacaq hərki-hərkilik aləmi. Danalı çalib, torbalı oynayacaqdır.

"Molla Nəsrəddin",
18 dekabr 1917, №25

LÜĞƏT

A

Alimi-zişən – mühtərəm molla
Arizi-diyvan – hökumətə şikayət etmə
As – ən nüfuzlu
Aşyan – sığınacaq, məskən
Ayin – qanun, üsul, qayda

B

Bar, bərə – burada: dəfə
Baz – açıq; yənə; şahin, tərlən
Beynəssadat – Seyidlər arasında
Bəhayim – heyvanlar
Bəhimə – dördayaqlı, heyvan; *mərdi-bəhimə* – heyvan kişi
Bəid – uzaq; iraq
Bəqa – daimi olma, bir halda qalma
Bəradər – qardaş
Bəsət-bəsət – göndərilmək, nümayəndə seçilmək
Bəyaz – ağ
Bəyşumat – kömbə, kalac
Bəzmi-səfa – eşy-işrət məclisi
Bilə – yam, özü; *biləsinə* – özünə
Bisəruipa – başsız, ayaqsız; avara
Bisərusaman – var-dövləti olmayan, kasıb
Bivayə – hamisiz, köməksiz
Buka – ağlama, nalo
Bürəhnə – yalın, açıq, çılpaq

C

Calib – cəlb edən
Cazib – cəzb edən, cəlbədic
Cəngü cidal – dava-dalaş
Cəri – cürətli, qorxmaz, cəsəretli
Cəsür – cəsəretli, ötkəm
Ciddi – təmkinli; derindən fikirləşmə

Cirm – ruhsuz cisim; böyüklük; həcm
Cövr – zülm, cəfa
Cühələ – bilməyənlər, anlamazlar

Ç

Çah – quyu
Çərməki – keçmişdə başmaq tikənlərin göndöyən toxmaqvari aləti
Çünü çərə – necə və nə üçün

D

Dadi-rəs – dada çatan, kömək edən, arxa duran
Damad – kürəkən; adaxlı (oğlan)
Darülcəzə – əlillər evi
Darülfərfan – maarif ocağı
Darüliyyam – yetimlər evi
Dehqan – kəndli, əkinçi
Dəmidə – gənc, cavan
Dəmi-əhtizər – can çəkismə, ölmək anı
Dərbəndli – xurafatın yayılmasında şiə məzhəbi içərisində böyük fəalliyət göstərmiş Fazili-Dərbəndiyo işarədir
Dəryad – xatırlama, yada salma
Diqq – vərəm
Dilxah – ürək istəyən, arzu
Divan – burada: hökumət
Dudi-çıraq – çıraq tüstüsü (gecələri oyaq keçirməyə işarədir)

E

Ecəz – təəccüblü iş; möcüzə
Ehraz – qazanma, nail olma
Elam – bildirmə, elan
Eraz – üz döndərmə; çəkinmə
Ezaz – əzizləmə

Əcrəmi-kainat – kainatın cisimləri
Ədd – sayma, hesablama
Ədəbiyyat-ətiq – əski, qədim ədəbiyyat
Ədəm – yoxluq, fənalıq
Ədl – ədalət, bitərəfəne hökm
Əfsürdə – solğun, ruhdan düşmüş
Əhadis – hədislər
Əhrimən – zərdüştilərin şər allahı; şeytan

Əhya – dirilmə, canlandırma
Əxbar – xəbərlər
Əqtari-cahan – dünya ölkələri
Əllamə – hər elmə bələd olan an, ustad
Əlmöminunə ixvətün – möminlər bir-birinə qardaşdılar
Əmr – iş; buyuruq, hökm, forman
Əmr və Zeyd – şortı adlardır (ərəb dili grammatikasında işlədilir)
Ənasiri-ərḥəə – dörd ünsür (torpaq, su, od, hava)
Əncümən – məclis; toplanış
Əndəlib – büləlib
Ənzar – nəzorlər, baxışlar
Ərab – çöldə yaşayan ərəb qəbilələri
Ərbab – sahib, yiye
Əsəfə – təəssüf, eyvay, yazıq
Əşk – göz yaşı
Əşki-al – qanlı göz yaşı, qan yaşı
Ətəbat – ziyarət edilən yerlər (Nəcəf, Kərbəla və Kazimeyndəki ziyarətgahlar)
Ətifi-nigah – nəzor salmaq
Əzhan – zəhinlər

Fahiş – açıq-aydın
Fel – iş, əməl, hərəkət
Fəqr – yoxsulluq, ehtiyac
Fəramuş – unutma, yaddan çıxma

Fərzənə – başqalarından fərqlənən, bilici
Fəzihət – rüsvayçılıq, rəzalət
Fəzilət – dəyər, qədr, üstünlük; hünər, elm, ürfan
Fisqü fücür – əxlaqsızlıq, pozğunluq
Fitrat – yaradılış, təbiət
Fitratən – təbiətə, xilqətinə görə
Fürüüddin – islamıyyotdə ikinci dərəcəli ehkamları

Gəllə – sürü, naxır, ilxı
Girizan – qaçıb aradan çıxma
Giryan – ağlar, ağlayan
Gövsalə – dana, buzov
Gun – rəng, növ; *laləgun* – lələ rəngli
Gülxən, külxən – qədim hamamlarda su qızdırmaq üçün hovuzların altında yandırılan ocaq
Gülşəni-fünun – ədəb, elm gülşəni
Güruhi-əşrar – şerirlər (quldurlar) dəstəsi

Hacib – qapıçı, xadim
Hami – himayə edən; saxlayan
Haşəllah – Allah göstərməsin; bizdən iraq
Heyət – tərkib
Heysiyyat – etibar, qədr, şərəf
Həmxabə – arvad, qadın, zövcə
Həmiyyat – ruh yüksəkliyi; şərəf hissi, qeyrət
Həras – qorxu, vahimə
Hərac – günah, təqsir
Hərrac – ümumi satış; hər qiymətə olsa satmaq
Həsbi-hal – birisinə halını bəyan etmə, rəy soruşma, tanışma

Həşr – axirət günü, qiyamət
Həyula – eybəcər şey, bədheybət şey, nəhəng şey
Himəm – himmətlər
Hur – hurilər
Hüccac – hacılar
Hükkam – hakimlər
Hülul – gəlib çatma; daxil olma
Hürriyyat – azadlıq

Xahan – istəyən, arzulayan
Xahər – bacı
Xak-həsər – külbaş; bədbəxt
Xaqani-mənfur – nifrət qazanmış xaqan (Məmmədli şahı işarədir)
Xədəmə – qulluqçular
Xərgah – çadır, alaçıq, xeymə
Xəsrəddin – dinə xəsarət, zərər (mollalara işarədir)
Xəsü xasak – çör-çöp
Xidmət – fəaliyyət, iş, qulluq
Xorəyi-xab – yuxu xorultusu; xoruldayaraq yatmaq
Xoşkin – xoş məzhəb, iymanlı
Xun – qan
Xüram – incə yerləş, nazla yerimə
Xüsrən – ziyan, zərər

İbni-ümmül-xaqan – Ümmül xaqanın oğlu (Məmmədli şahı işarədir)
İctinab – saqınma, çəkinmə
İcz, əcz – bacarıqsızlıq, acizlik
İfham – anlama, bildirmə
İftizah – rüsvay olma, biabır olma
İğva – azdırma, yoldan çıxartma
İxfə – gizlətmə, gizli saxlama
İkrum – hörmət, ehtiram
İqtidar – qüdrət, qüvvət; hakimiyyət

İqtiza – lazım gəlmə, ehtiyac yetirmə, işə yarama
İnşad – ifadə etmə, oxuma
İrtica – burada: şahı tərəfdar olub məşrutənin əleyhdarlığı
İsbət – sübutetmə. *İsbati-vücut* – özünü təstiqləmə
İstəhza – əylənmə; ələ salma
İstəmal – işlətmə, sərf etmə
İstixrac – mənə və nəticə çıxarma
İstikmal – tamamlama, bitirmə, kamilləşmə

İstimdad – imdad istəmə
İtab – danlaq, məzəmmət
İtiman – xatircəmlilik
İzmehlal – məhv olma, yox olma
İzni-amm – ümumi, kütləvi icazə

Kainat – mövcud olanlar; aləm
Kazib – yalançı
Kabə – Məkkədə: müsəlmanların əsas ibadətگاهی
Kəndi – özü
Kər – qulağı eşitməyən, kar
Kərrat – dəfələrlə
Kəşidə – çəkilmiş; şapalaq
Kilab – itlər, köpəklər
Kizb – yalan
Kluçnik – dustaqxana açarçısı

Qail – deyən, söyləyən; razılıq verən
Qare – mütləq edən, oxucu; yaxşı Quran oxuyan
Qeyrat etmək – say etmək, çalışmaq
Qəbə – qaba (üst geyimi)
Qəbih – çirkin, yaraşıqsız
Qəllü qəş – qərəz, şübhə, aldatma
Qəmir – dustaqxana otağı (kamera)

Qəriq – suda boğulmuş, qərqi olmuş
Qəryə – kənd
Qəsavət – rəhmsizlik; kədər, qəm, qüssə
Qəti-mərahil – mərhələləri keçmək
Qəyur – qeyrətli, səy və himmət sahibi
Qital – qanlı vuruşma, qırğın
Quli-biyaban – qulyabanı
Qübh – çirkinlik; pis iş, qəbahət
Qüsur – burada: qəsrlər; saraylar

L

Latailat – faydasız, boş sözlər
Ləb – dodaq
Lübb – cövhər

M

Məbus – göndərilmiş, nümayəndə seçilmiş; elçi
Məfluk – fəlakətli; yoxsul
Məğbun – yazıq, miskin
Məhal, mühal – mümkün olmayan
Məqərr – qərar tutulan məhəllə, məskən, yaşayış yeri
Məmat – ölüm, vəfat
Məmul – arzu edilən
Mənasiki-həcc – Həcc ziyarəti qaydaları
Mənhus – uğursuz, nəhs
Mərhun – girov qoyulmuş; minnetdar
Mərkəb – minik, minik heyvanı
Məsləki-qaim – səbatlı, sarsılmaz məslək
Mətalib – mətləblər, sözlər
Məva – mənzil, məskən, yurd
Məzalim – zulmlər, haqsızlıqlar
Məzid – artma, çoxalma
Məzmum – məzommətlənmiş, danışmış; nifrətə layiq.
Məvt – ölüm

Mühəddəl – dəyişdirilmiş, təğyir tapmış
Mühərrə – ari, təmir
Mücarrəb – təcrübə olmuş
Müdərris – ruhani məktəbində dərs deyən; müəllim
Müdrək – dərk edən, dərrəkəli
Müəmməm – əmmaməli
Mühəssənət – gözəlliklər; gözəl işlər
Mühəyya – hazırlanmış
Mühəddər – kədərənənə, qüssələnmə
Mülvəvə – murdar, bulışıq
Mümaniat – maneçilik, yol verməmək
Münəzzəh – paklanmış, təmizlənmiş
Mürəat – riayət etmə
Mürtədd – islam dinini tərk edib başqa dinə tabe olan
Müsəhhih – redaktor; korrektor
Müslüm – müsəlman
Müstərih – rahatlanan, rahat edən
Mütəhəmmil – dözen, dözümlü
Müzvərə – dadsız-tamsız bir xətrək, xəstə üçün bəşirilən pəhriz xətrəyi

N

Naçar – çarəsiz, məcbur
Nəfilə – faydasız, boş
Nən – çörək
Nəpədid – görünməz
Nar – od; *nari-cəhim* – cəhənnəm odu
Nəst – necə, nə kimi
Nəcmi-baxtər – Qərbin ulduzu. Keçmişdə bəzən Baxter – Şərq, Xəvər – Qərbi mənasında işlədildiyi üçün Şərqi ulduzu demək münasibdir
Nədamət – peşmançılıq
Nəfə – üfürüb şişirtmə
Nəim – nemətli, bol
Nəleyn – yastıdaban, üzü açıq başmaq (əsasən mollalar geyirdilər)
Nərm – yumşaq

Nəvaziş – nazlama, oxşama, lütf
Nəvid – yaxşı xəbər, müstəluq
Nigah – baxış, baxma
Nihad – təbiət, xasiyyət
Nikahi-ərbəə – dörd kəbin (evlənmə)
Nikbat, nökbət – bəd xətlilik, düşkünlük
Niran – cəhənnəm
Nisvan – qadınlar

Ö

Övdət – qayıtma, geri dönmə

P

Pay – ayaq
Peyğam – sifariş, xəbər
Peyman – əhd, iqrar, söz vermə
Pədid – aşkar
Pinti Həmid – Türkiyənin son və devrilməmiş sultanı Əbdülhəmidə işarədir
Pir – qoca
Pirayiş – bəzəmə, zینət vermə
Pişə – peşə, sənət
Pür – dolu
Pürfənd – fənd, hiylə işlədən
Pürməlal – qəmlənmiş, usanmış

R

Rənc – zəhmət, əziyyət
Rəsul – peyğəmbər; qasid
Rida – uzun ətkli paltar (mollalar, dərvişlər geyirdilər)
Riza – razılıq
Rizvan – behiştin qapıçısı olan mələkin adı; *Rövzeyi-rizvan* – behişt
Rövzə – bağça; suyu və çəmənliyi bol yer; ziyarət olunan qəbirlər
Ruy, ru – üz, üz tərəfi
Ruzi-ələst – insanların birinci yaradılış günü

S

Sail-bakaf – əl açaraq dilənçilik edən
Sədarət – sədrlik, rəislik
Səddəqna – doğru deyirsən
Səfahət – səfehlik, yüngüllük
Səlsəbil – dadlı su; cənnətdə olan bir çeşmənin adından
Səngdil – daş ürəkli, rəhmsiz
Səngi-xara – bərk daş, çaxmaq daşı
Sərapa – başdan ayağa can, təməmə
Səriban, sariban – dəvə sürücüsü
Sərit – açıq-aşkar
Sərvəqt – hazır olma, qoflət etməmək
Səzavar – layiq, yaraşan
Sixəki – peysərə şillə vurmaq
Sili – şillə
Sileyi-əhram – ata-ana və qohum-qardaşla görüşmək, onları yad etmək
Sim – gümüş; gümüş pul; simli musiqi alətlərinin teli
Sirqət – oğurluq, oğurlama
Sövmə – ibadət üçün otaq
Süfudə-nihad – tərifi layiq zat
Süxəndan – söz ustası, söz bilən
Sükkani-səma – göyün sakinləri
Süng etmək – bezikdirmək, tənqə getirmək

Ş

Şayan – layiq, yarar
Şəcərə – bir tək ağac; bir nəslin və ailənin ulu babasından başlayaraq qollara ayrılmasını göstərən cədvəl (bir ağacın qol-budaqlara ayrılması kimi)
Şətarət – şənlik; şuxluq; şən və oynaq xasiyyət
Şitaban – tələsərək gedən, yüyürən

Tar – tutqun, qaranlıq
Təbir – anlatma, açıq söyləmə; yuxu-yozma
Təfəkkür – düşünmə, fikir etmə
Təfsir – şərh və izah etmə
Təviz – tapşırılma
Təhassür – həsrət çəkmə; təəssüf etmə
Təhrir – yazma, qələmə alma
Təxfif – ağırlığı azaltma, yüngülləşdirmə
Təqdis – müqəddəs sanma
Təqlid – oxşatma, bənzətmə
Təqrir – burada: bəyan etmə
Tələqat – sərbəst danışma qabiliyyəti, səlislik, rəvanlıq
Təlin – lənətləmə, nifrətləmə
Təlqin – birinə bir şeyi anlatma, təlim edib qəbul etdirmə
Təlviz – murdarlama, bulaşdırma
Təriqi-adəm – fənalıq, ölüm yolu
Tərzi-cədid – yeni üsul, təzə qayda
Təşvi – ayrılıb gedəni və ya cənazəni ötürmə, hönmət üçün bir az birlikdə getmə
Təvan – tab, dözümləmə
Təyib – eyib və ar sayma, bəyənməmə
Təyyi-mənazil – mənzilləri (burada: Məkkə yolunda) ötmək, atlamaq
Tişə – kərki; külüng
Tövzi – açma, açıq bəyan etmə
Tur – Sina yarımadasında bir dağın adı (Musa peyğəmbərin Allahla ilk səhnəsi)
Tullab – burada: dini elmləri öyrənən tələblər
Türab – torpaq
Türbət, türbə – adamın dəfn edildiyi torpaq; məzar, qəbir

Türfə – qərribə, əcaib; yeni şey
Tüyul – malikənə

Ü

Üdul – boyun qaçırma
Üdvan – düşməncilik
Üful – batma, qürub (Günəş və Ay haqqında)
Üqba – axirət günü
Üqul – ağıl, idrak
Ülfət – alışma, dostluq
Üruc – yuxarı çəkmə, yüksəlmə

V

Vadi – səhra, çöl, dərə
Vəhy – bir fikrin, ya hökmün Allah tərəfindən peyğəmbərə verilməsi
Vəsətət – havadar olma
Vida, vada – vidalaşma, "salamat qal" deyərək bir-birindən ayrılma
Vird – təkrar-təkrar deyilən söz; dua
Vükəla – vəkillər

Y

Yeksər – başdan-baş

Z

Zaqü zəqən – qarğa və quzğun
Zat – sahib, yiye; şəxs
Zəyiqə – ləzzət; dadbilmə duyğusu
Zəki – dürtmək; bizləyib yeritmək (ulağı)
Zər – qızıl
Zəval – zəyil olma, fəniyə getmə; aşagıya enmə
Zinhar – saqın, özünü qoru; aman, penah

ƏLİQULU QƏMKÜSARIN ÇAP OLUNMUŞ ƏSƏRLƏRİNİN BİBLİOQRAFIYASI

"Ə.Q.N.". Culfa. 30 yanvar (publ.), "Şərqi-Rus" qəz., 1904, 6 fevral, №13.
 "Ə.Q.". Öz müxbirimizdən. İrəvan. 16 aprel (publ.), "Şərqi-Rus" qəz., 1904, 21 aprel, №46.
 "Ə.Q.". İrəvandan (publ.), "Şərqi-Rus" qəz., 1904, №57.
 "Ə.Q.". İrəvandan (publ.), "Şərqi-Rus" qəz., 1904, №59.
Əliqulu Nəcəfov. Culfadan. Öz müxbirimizdən (publ.), "Şərqi-Rus" qəz., 1904, №260.
Əliqulu Nəcəfov Naxçıvani. Culfadan. O yan quyu, bu yan quyu, tərənəm quyu düşərsən (publ.), "İrşad" qəz., 1906, 7 aprel, №83.
İmzasız. Naxçıvandan yazırlar (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1906, 28 aprel, №4.
Ləbləbi. Culfadan bizə yazırlar (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1906, 14 iyul, №15.
Sövdəyi. Bəylərə məktub. Qoyma küləhin kəc, a boy, aldatma cahını (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1906, 1 sentyabr, №22.
Sövdəyi. Müsəlmanların ianə yığması (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1906, 2 noyabr, №35.
Xadimi-millət. Qatış-bulaş (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1907, 4 noyabr, №41.
Əliqulu. Cavab. Xəlqə demiş Şeyx Məhəmməd Kərim (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1908, 25 noyabr, №44.
Əliqulu Nəcəfzadə. Culfadan (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1908, №80, 20 oktyabr, №80.
Əliqulu Nəcəfzadə. Culfadan. İki boynu yoğun (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1908, 21 oktyabr, №81.
Əliqulu Naxçıvani. Ağ adam, qara adam (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1908, 25 noyabr, №111.
Əliqulu Nəcəfzadə. Culfadan (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1908, 3 dekabr, №117.
Əliqulu Nəcəfzadə. Naxçıvan. Cümə məsələsi (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1908, 19 dekabr, №131.
Əliqulu Qəmküsar. Bəyani-vaqiə, yaxud həqiqəti-hal (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, 14 yanvar, №11.
Culfalı. Səid Salməsi (nəqroloq), "Tərəqqi" qəz., 1909, 6 mart, №50.
Culfalı. Bu zülmərə haçan payan olacaq (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, 6 mart, №50.

Qəmküsar Ə.Q. Xoy hadisatına bir nəzər (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, 8 mart, №51.

Qəmküsar Ərdəbili. Ərdəbildən (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, №65.

Qəmküsar Ə. Şəhidi-mərhum Səid Səlmasinin tərcümeyi-halı (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, 7 aprel, №72.

Simurğ. Mitinq (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1909, 19 aprel, №16.

İmzasız. Culfadan (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, 24 may, №112.

Cüvəllağı. İran reyyyətələrindən təşəkkür (publ.), "Zənbur" jurn., 1909, №12.

"Ə.Q." İran. Təbriz (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, 4 iyun, №122.

Cüvəllağı. Hürriyyət (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1909, 9 avqust, №32.

Ə.Qəmküsar. Makunun inqilab axırı (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, 13 avqust, №171.

Cüvəllağı. Çirk (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1909, 16 avqust, №33.

Cüvəllağı. Molla dayı, gəl bu müsəlmana dolaşma (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1909, 30 avqust, №35.

Ə.Qəmküsar. İrandan. Təbrizin indiki halı (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, 4 sentyabr, №200.

Ə.Qəmküsar. Tehrana gedən Azərbaycan vükaləsi ilə söhbət (publ.), "Tərəqqi" qəz., 1909, 29 sentyabr, №220.

Xadimi-millət. Şeyxin moizəsi. Muxbir Sadıqdan rəvayətdir (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1909, 25 oktyabr, №43.

Cüvəllağı. Rədd (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1909, 27 dekabr, №52.

Otayı. Təzə ilin keşfi kəraməti (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 25 yanvar, №4.

İmzasız. Mənim ey naxçıvanlı şairə heyran olan könlüm (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 14 fevral, №7.

Otayı. Təşəkkür (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 21 fevral, №8.

Cüvəllağı. Ah keçən günlər (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 29 fevral, №9.

İmzasız. Ey özü abad öhl-i iman Naxçıvan (şeyr). "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 18 iyul, №28.

Otayı. "Ədalət və maliyyə" (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 18 iyul, №28.

Cüvəllağı. Kim deyir, daimi surətdə "Həqiqət" çıxacaq (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 15 avqust, №32.

Cüvəllağı. Gəlməyə Batmaqılınc... (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 22 sentyabr, №36.

Cüvəllağı. Ətəbata çağırblar ki, Süpehdar gedib (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 30 noyabr, №38.

Otayı. Allah bəndələri (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 5 oktyabr, №38.

Cüvəllağı bay. Bildir cümələrdə dükan açmazdı cəməat (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 8 dekabr, №39.

Ə.Qəmküsar Nəcəfzadə. Osmanlı dili çünki mürəkkəbdir ərəbdən (şeyr). "Günəş" qəz., 1910, 26 noyabr, №78.

Cüvəllağı. Eyləmə qəm, ey başı boş bambılı (şeyr). "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 14 dekabr, №40.

Ə.Qəmküsar Nəcəfzadə. Mən yazdığım kələmdəki ləfzi-tərcümə (şeyr), "Günəş" qəz., 1910, 15 dekabr, №41.

Cüvəllağı. Gəldi yenə Rəhim xan İrana, barəkallah (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 22 dekabr, №41.

"Ə.Q." Təbriz mətuatı. Məqsədləri bilinir... (publ.), "Günəş" qəz., 1910, 25 oktyabr, №50.

Ə.Qəmküsar Nəcəfzadə. Təbrizlilər. Bu vəzərlər gör Eynüddövlə (şeyr), "Günəş" qəz., 1910, 20 noyabr, №76.

Ə.Qəmküsar Nəcəfzadə. Əlibay Hüseynzadə həzrətlərinin Qafqasiyədən mühacirəti münasibətilə (şeyr). "Yeni Füyuzat" jurn., 1910, №7.

Ə.Qəmküsar Nəcəfzadə. Müctəhidlər eyləyir səy ki, Zillisultan... (şeyr), "Günəş" qəz., 1910, 23 dekabr, №99.

Əliqulu Nəcəfzadə. Culfadan. Sənayeyi-nəfisə (publ.), "Günəş" qəz., 1910, 26 dekabr, №101.

Cüvəllağı bay. Bir rübaidə dörd qolot buraxır (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1910, 30 dekabr, №42.

Cüvəllağı bay. Musiqi nəğməsinin çöldə eşitcək səsinə (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 12 yanvar, №2.

Ə.Qəmküsar. İntibah. Parlamanı iki il yan yerə verdi vükəla (şeyr), "Günəş" qəzetinə əlavə səhifə, 1911, 17 yanvar, №14.

Ə.Qəmküsar. Yüksəldi hamı elm ilə (şeyr), "Şəhəb-Saqib" qəz., 1911, 18 fevral, №5.

Ə.Qəmküsar Nəcəfzadə. Şəhidi-hürriyyət Səid Səlmasinin ruhuna ithaf (şeyr), "Yeni Füyuzat" jurn., 1911, 11 yanvar, №2.

Cüvəllağı bay. Sür ömrünü, çək ləzzətini can ələ düşməz (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 7 fevral, №6.

Ə.Qəmküsar Nəcəfzadə. Səid Səlması (publ.), "Yeni Füyuzat" jurn., 1911, 7 fevral, №6.

Cüvəllağı bay. Nəco Çakər utanmır, ey xuda (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 5 may, №18.

İmzasız. Din deyil mətlubimiz... (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 22 may, №19.

Cüvəllağı bay. Bizləri məfluk edən hər adəti-millimizi (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 5 iyun, №21.

Cüvallağı bəy. Səb edirlər... (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 12 iyun, №22.

Cüvallağı bəy. Dindar olanın halı pərişan görək olsun (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 27 iyun, №27.

Xuliqan olma, quzum, fikrini islah et (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 27 iyul, №27.

Cüvallağı bəy. Barəkallah, çox necib insandılar iranlılar (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 4 avqust, №28.

Əliqulu Nəcəfzadə. Yənə Sabir (publ.), "Yeni İrşad" qəz., 1911, 18 sentyabr, №25.

"....." *imzası ilə.* Bir mollaın orucluğu çıxmasına təəssüfi. Qurtardı, heyf, orucluğu, qərribə günlər idi (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 25 sentyabr, №33.

Artist. Mülki-Qafqazda qəyub olsa əgər... (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 1 oktyabr, №36.

Cüvallağı bəy. Ramazan cydinə tək... (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 16 oktyabr, №36.

Cüvallağı bəy. Statistika (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 22 oktyabr, №37.

Cüvallağı bəy. Şügl edən surətdə ruhani danos, şeytanlığı (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 20 noyabr, №41.

Cüvallağı bəy. İrəvana səyahətim (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 20 noyabr, №41.

Cüvallağı bəy. Yaxşı əməniyyətdir İran, həq bələdan saxlasın (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 27 noyabr, №42.

Cüvallağı bəy. Dedilər gərçi mülki-İranə (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 4 dekabr, №43.

Cüvallağı bəy. Bir idarə ki, özü taifeyi-islami... (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 11 dekabr, №44.

Cüvallağı bəy. Naxçıvan dumasına gər o kəsin düşdü işi (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 18 dekabr, №45.

Cüvallağı bəy. Çək xəncərini, baş-qulağın qan əleyib yar (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 18 dekabr, №45.

Cüvallağı bəy. Balaca feleyton (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 25 dekabr, №46.

Cüvallağı bəy. Paxla (publ. və nəzm), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1911, 25 dekabr, №46.

Cüvallağı bəy. Əcnəbi zəminə daim qüvvətsiz millətlərə (şeyr), "Kəlniyyət" jurn., 1912, №3.

Cüvallağı bəy. Yetim cücəyə cavab. Papağın keçdi dərisindən (şeyr), "Kəlniyyət" jurn., 1912, №3.

Cüvallağı bəy. Toy ad ilə xəlqdən minlərcə pul toplayır (şeyr), "Kəlniyyət" jurn., 1912, №3.

Cüvallağı bəy. Bir belə əsrdə kim, elmi-maarif günəşi (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1912, 20 yanvar, №3.

Cüvallağı bəy. Dübbe (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1912, 27 yanvar, №4.

İmzasız. Rusların, ermənilərin, gürcülərin xəlifələri (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 13 yanvar, №1.

Cüvallağı bəy. Gündəlik qəzetələrdə dərc olunan sözlər edir (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 13 yanvar, №1.

Ləndəhur. Əmud. Bakıdan Tiflisə hər vədə gələn bir bakılı (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 20 yanvar, №2.

İmzasız. Kamil paşa, kamilliyinə min barəkallah (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 27 yanvar, №3.

Cüvallağı bəy. Harda düşür vur şitil iranlıya (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 27 yanvar, №3.

Sarsaqqulu bəy. Niyyə qəzə və məcmuə satılmır (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 27 yanvar, №3.

Cüvallağı bəy. Ey olan xasi şeyi-heydər (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 3 fevral, №4.

Sarsaqqulu bəy. Məkkə (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 3 fevral, №4.

Cüvallağı bəy. Naxçıvanda bir nəfər dostuma (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 3 fevral, №4.

Cüvallağı bəy. Haradan başıma düşdü səvdayi-Buxara (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 15 fevral, №5.

Cüvallağı bəy. Əcnəbi balda qonaqlıqda, kulubda həmə vaxt (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 10 fevral, №5.

Sarsaqqulu bəy. Babı (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 20 fevral, №6.

Molla Nəsrəddin. "Kəlniyyət" məcmuəsinin ruhuna (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 20 fevral, №6.

Sarsaqqulu bəy. Şeytan fəhləsi (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 27 fevral, №7.

Sarsaqqulu bəy. Qara bayram (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 8 mart, №8.

Cüvallağı bəy. Novruz yetişdi, fəqərə oldu pərişan (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 8 mart, №8.

Sarsaqqulu bəy. Tiryak (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 21 mart, №9.

İmzasız. Qurma bihudə, a molla, bu qədər həngəmə sən (şeyr), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 15 mart, №9.

Cüvəllaği bəy. Nə gözəl bir işdir ya Rəb, bu işdə dayana lazgi (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 28 mart, №10.

Cüvəllaği bəy. Qələm arqadaşım "Kefsiz"ə (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 5 aprel, №11.

Sarsaqqulu bəy. Əliyüngüllük (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 5 aprel, №11.

Sarsaqqulu bəy. Məşədi (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 12 aprel, №12.

Sarsaqqulu bəy. İftira (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 5 may, №16.

Sarsaqqulu bəy. Babı (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 5 may, №6.

Sarsaqqulu bəy. Kablayılar (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 12 may, №17.

İmzasız. Məliknaqqal (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 23 iyun, №19.

Sarsaqqulu bəy. İki ildir vəfat edib Sabir (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 23 iyul, №20.

Cüvəllaği bəy. Deyirlər çıxdı bir gün Tura Musa (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 14 avqust, №21.

Cüvəllaği bəy. Oruc yeyənlərə koc-kəc baxan Oruc qardaş (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 14 avqust, №21.

Cüvəllaği bəy. Füzulini beşlətmə. Yoxdur aləmdə dəxi qüssəvü dördü məhənim (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 24 oktyabr, №24.

İmzasız. Gələcək hey bizi dartır irəli (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 24 oktyabr, №24.

Cüvəllaği bəy. Zaqafqaziya nömrə 225 (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 24 oktyabr, №24.

Cüvəllaği bəy. "Mir Rövşən" zəmiri-xoş təqir... (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 24 oktyabr, №24.

Sarsaqqulu bəy. Şəriətdə şərm yoxdur (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 2 dekabr, №25.

Sarsaqqulu bəy. Sual-cavab (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 9 dekabr, №26.

Sarsaqqulu bəy. Əshabi-kəf (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 21 dekabr, №28.

Cüvəllaği bəy. Bir mühərrir ki, eybü nöqsanı (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 28 dekabr, №29.

Simurğ. Nümunəyi-ədəbiyyat. Molla dayı, iş müxəmməşçilər (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 28 dekabr, №29.

Cüvəllaği bəy. Şamaxıdakı dostuma. Məllətə hər kəs olsa xidmətkar (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1913, 28 dekabr, №29.

Simurğ. Sinezən (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 11 yanvar, №1.

Sarsaqqulu bəy. Mühərrirlərimiz (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 29 yanvar, №3.

Simurğ. Millətə pəndi-pədərdir yükü məcmuəmizin (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 29 yanvar, №3.

Simurğ. İdarəmə yazılan əşar nümunələri. Mühərrirlərimiz. Şeyx-Hüseyn görse Mirxaniyan "Bəyanül-həqqini" (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 29 yanvar, №3.

Cüvəllaği bəy. "Şolale" ədəd 3. Səbribəyzadə, bizi atma, amandır, getmə!.. (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 5 fevral, №4.

Sarsaqqulu bəy. Ənizə ərəblər və hacılar (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 5 fevral, №4.

Sarsaqqulu bəy. Asari-tərəqqi (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 12 fevral, №5.

İmzasız. Mixekli, hillidir ocağ, tərəklə aş mollaının (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 12 fevral, №5.

Sarsaqqulu bəy. Pələng ili (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 14 mart, №9.

Yəsir cüca (13-cü nömrədə "Yetim cüca"yə cavab). Bu para axmaq-uxmaq çünki qalıblar bika (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 2 may, №17.

Qənbər-qulu. Gülməsin, hərgiz cahanda ruyi-ürfan gülməsin (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 20 may, №18.

Cüvəllaği bəy. Çox eybculuq etmə, məndən sonə vəsiyyə (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 28 iyun, №21.

Sarsaqqulu bəy. Metrik şəhadətnaməsi (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1914, 14 mart, №9.

Cüvəllaği bəy. Yaşasın həm "Nicat", həm "Sovqat" (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 9 mart, №5.

Cüvəllaği bəy. Ol gün ki çıxdı Şişədə meydana dördəşiq (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 16 mart, №6.

Cüvəllaği bəy. Şpiyon axundlara. Doğdu həqiqətin günü, yırtıldı maskalar (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 16 mart, №6.

Sarsaqqulu bəy. Nə yoğurduq, nə yapdıq hazırca kökə tapdıq (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 16 mart, №6.

Sarsaqqulu bəy. Ax bivəfa dünya... (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 23 mart, №7.

Sarsaqqulu bəy. İstibdədi-ruhani (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 23 mart, №7.

Cüvəllaği bəy. Bir esridi çıxmışdı ki, meydane pristav (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 23 mart, №7.

Cüvəllaği bəy. Çox da Rusiyyədə nəşr oldu ədalet, bizə nə? (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 30 mart, №8.

Sarsaqqulu bəy. Kooperativ (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 30 mart, №8.

Öz sairimiz. Gücsüz edir ümumən hər güclüdən gilayə (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 12 iyul, №16.

Ləndəhur. Ümüd yalançı pəhlivanlara (şeir), Kəndini bihuda ögmo, dadü-fəryad eyləmə, "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 1 oktyabr, №18.

Ləndəhur. Ümid. İranlı qardaşlara (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 11 oktyabr, №19.

Sarsaqqulu bəy. İndi qalmışlar tamən intizar iranlılar (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 18 oktyabr, №20.

Cüvallağı bəy. Bir böyük hengəmədir indi diyari-Gəncədə (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 18 oktyabr, №20.

Sarsaqqulu bəy. Qarğalar (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 18 dekabr, №25.

Ləndəhur. Ümüd. Keşlənib hər gün dolaşma, xalqı bizar eyləmə (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 18 dekabr, №25.

Cüvallağı bəy. Gərəkdir şahsevənlər daima bir şah sevsinlər (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 25 dekabr, №26.

Sarsaqqulu bəy. İndiki halımız (publ.), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 25 dekabr, №26.

Cüvallağı bəy. Bu qədər ifadələnmə, sonə yoxdu bab, varlı (şeir), "Molla Nəsrəddin" jurn., 1917, 25 dekabr, №26.

Ə.Qəmküsar. Bizim vəzifəmiz demək və cəmətin vəzifəsi ona əməl etməkdir (publ.), "Al bayraq" qəz., 1918, 4 fevral, №1.

Ə.Qəmküsar. Ertənəni məzalimi (publ.), "Gələcək" qəz., 1919, 22 yanvar, №2.

Ə.Qəmküsar. Bazar. 2 yanvar 1919-cu il (publ.), "Gələcək" qəz., 1919, 18 yanvar, №1.

Ə.Qəmküsar. Bir hökumət təzə çıxmış ismi-Azərbaycan (şeir), "Gələcək" qəz., 1919, 31 yanvar, №4.

Ə.Qadim. Mətbuatın əhəmiyyəti (publ.), "Gələcək" qəz., 1919, 31 yanvar, №4.

Ə.Qəmküsar. Lyaxov (publ.), "Gələcək" qəz., 1919, №12.

Ə.Qəmküsar. Həsb-hal (şeir), "Azərbaycan" qəz., 1919, 28 mart, №145.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Ön söz 4

SATİRİK ŞEİRLƏR

Dolaşma	17
Axund	18
Nəzirə	18
Eyləmə qəm	19
Gəldi yenə Rəhim xan İranə, bəreəallah!	21
Millətinin halı pərişan ola	22
Sür ömrünü, çək ləzzətini can ələ düşməz	23
Dindar olamın halı pərişan gərəkdir olsun	26
İranlılar	28
Ey Məmdəli, bu növi ki, İrandan əkildin	29
Sinəzən	30
Kamil paşa, kamilliyinə min bəreəallah	33
Harda düşür vur şitil iranlıya	34
Millətə pəndi-pəderdir yükü məcmuəmizin	36
Ey olan xas şeyi-Heydər	37
Haradan başma düşdüse sövdayi-Buxara	38
"Kəlniyyət" məcmuəsinin ruhuna	40
"Bayramlıq"	41
Ədəbiyyat	43
Ləzgi	44
Qələm arqadaşım Kəfəzə	45
İki ildir vəfat edib Sabir	47
Deyirlər, çıxdı bir gün Tura Musa	48
Füzulini beşlətmə	50
Müxəmməşçilər	51
Hacılar, ay hacılar, can sizə qurban hacılar	52
İradəmizə yazılan əşar nümunələri	53
"Şələlə" ədəd 3	54
Qorxuram bayramımız qarə gələ	55
Əşar	56
Əşar (13-cü nömrədə "Yetim cləcə"yə cavab)	57
Gülməsin	58
Ədəbiyyat (20-ci nömrədə "Cinani"yə cavab)	59
Üç dostluq	60
Ol gün ki çıxdı Şişədə meydana dördəştəq	66
Bir əsrədi çıxmışdı ki, meydana pristav	67

Çox da Rusiyyədə nəşr oldu ədalət, bizə nə?	68
Gücsüz edir ümumən hər güclüdən gilyə	69
Mən il yazasan da bu müsəlman başa gəlməz	71
İndi qalmışlar təməmən intizar iranlılar	73

DƏYƏNƏKLƏR

Vukelayi-millətə	77
Ətəbatə çağırblar ki, Süpehdar gedib	77
Bildir cümələrdə dükan açmazdı cəmaət	77
Bir rübaidə dörd qələt buraxır	77
Musiqi nəğməsinin çöldə eşitcək səsinə	78
Toqır ilə, tələqətü nitq bəyan ilə	78
Bizləri məfluk edən hər adət-i-millətimizi	78
Xuliqan olma, quzum, fikrini bir islah et	78
Şügl edən surətdə ruhani danos şeytanlığı	78
Yaxşı əmniyyətdir İran, həq bələdən saxlasın	79
Dedilər gərçi mülki-İranə	79
Naxçıvan dumasına gər o kəsin düşdü işi	79
Belə bir əsrdə kim elmi-maarif günəşi	79
Gündəlik qəzetələrdə dərc olunan sözlər edir	80
Rusların, ermənilərin, gürcülərin xəlfələri	80
Naxçıvandan bir nəfər dostuma	80
Əcnəbi balda, qonaqlıqda, klubda həmə vaxt	80
Bilmirəm bu Kamal əfəndilər	80
Oruc yeyənlərə kəc-kəc baxan, Oruc qardaş	81
Misyonerlər çalışır cəbr ilə Abxaz qövmi	81
Bir mühərrir ki, eybü nöqsanı	81
Yaşasın həm "Nicat", həm "Sovqat"	81
Şpyon axundlara	82
Gərəkdir şahsevənlər daima bir şah sevsinlər	82

MÜXTƏLİF ŞEİRLƏR

Dinəndə yandı dilim	85
Əsfa, ey ədibi-pakzəmir	85
Səndə, ey Qafqaz, ey gözəl gülzar	85
Şəhidi-hürriyyət Səid Səlməsinin ruhuna ithaf	86
Bu qədər ifadələnmə, sənə yoxdu bab, varlı	87
Həsə-hal	88
Ədəbiyyat	89
İngiltərə	92

FELYETONLAR

Qatış-bulaş	95
İran rəiyyətlərindən təşəkkür	96
Hürriyyət	96
Çirk	97
Ənasiri-ərbəə	98
Rədd	98
Ah, keçən günlər	99
Ədalət və maliyyat	101
Statistika	102
İrəvana soyahətim	103
Dübbə	105
Niyə qəzetə və məcmuə satılmır?	107
Məkkə	110
Babı	112
Şeytan fəhlesi	115
Qara bayram	118
Moşədi	120
İftira	121
Məlik-i-noqqal	123
Sual-cavab	125
Tiryak	127
Kablayılar	129
Şəriətdə şərmi yoxdur	131
Əshabi-kəhf	133
Ənizə ərəblər və hacılar	135
Asari-tərəqqi	136
Pələng ili	139
Məhkəməyi-ürfiyyə	140
Metrik şəhadətnaməsi	142
Nə yağurduq, nə yapıdıq, hazırca kökə tapdıq	144
İstibdadi-ruhani	146
Senzur	147
Qarğalar	149
Lügət	151
Əliqulu Qamküsarin çap olunmuş əsərlərinin bibliografiyası	157

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Aslan Almasov</i>
Korrektorlar:	<i>Sədaqət Əhmədova</i> <i>Pərinaz Səmədova</i>

Yığılmağa verilmişdir 14.07.2006. Çapa imzalanmışdır 15.09.2006.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 10,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 155.

Kitab “Şərq-Qərb” mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.